

İDARE

DERGİSİ

DAHİLİYE VEKALETİNCE İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

Yıl: 28

EYLÜL EKİM,1957

Sayı: 248

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER

Sahife

6785 sayılı İmar Kanunu Muvacehesinde Ankara Şehri İmar İdaresinin ve Ankara Belediyesinin durumu.....	Sadık ARTUKMAÇ	1
Dilencilik Hakkında.....	Fethi AYTAÇ	10
1947 Japon Anayasası ve Japonya'da siyasî ve İdarî teşkilât	Tekin GÜRZUMAR	26
Divanı Muhasebat İlâmlarının Temyiz usulüne ait son kararlar	Ragıp ÖGEL	54
Bölge Amenajman mevzuu (1)	Mukadder ÖZTEKİN	71

TERCÜMELER :

Ekonomik İdare	Hediye N. ROLLAS	77
----------------------	-------------------------	----

YABANCI MEVZUAT :

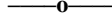
22/6/1950 tarihli İsveç Vatandaşlık Kanunu	Şevket EKER	103
Belçika'da Provans ve Komün Mâliyesi.....	Hayri ORHUN	119

KARAR :

Yazı ücretleri hakkında Divan Muhasebat Kararı		137
---	--	-----

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı	: 500 kuruş
Yabancı memleketler için yıllığı	: 750 kuruş

ABONE BEDELİNİN GÖNDERİLMESİ ŞEKLİ

A — Türkiye’de :

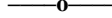
Bulunan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

Dahiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü — Ankara

adrese gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde :

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etüdler kabul edilir.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmiyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye dercolummayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **Dahiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü**’ne müracaat edilmelidir.

Sahibi : **Dahiliye Vekâleti**

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mesul Müdürü ; **Selim AYBAR**

TETKİKLER

6785 SAYILI İMAR KANUNU MUVACEHESİNDE ANKARA ŞEHRİ İMAR DAİRESİNİN VE ANKARA BELEDİYESİNİN DURUMU

YAZAN:

SADIK ARTUKMAÇ

Başvekâlet Kanunlar ve Kararlar
Tetkik Dairesi Âzası

Ankara Şehri İmar İdaresi, hususî kanunlarla kurulmuş bir teşekküldür (1). Bu idarenin teşkilâtı ile vazife ve salahiyetleri 1351, 1504, 1663, 2289 ve 3196 sayılı kanunlara istinat eder. Ankara Belediyesinin imar mevzuundaki vazife ve salahiyetleri ise 6785 sayılı kanuna dayanır ve bu kanun, imar idaresiyle belediyenin vazife ve salâhiyet hudutlarını da belirtir.

§ I. Ankara Şehri İmar İdaresi

I. Teşkilât:

Ankara Şehri İmar Müdürlüğü, Ankara şehrinin esaslı imarına ait olarak İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tevdi edilecek işlerle iştigal üzere kurulmuş hükmî şahsiyeti hâiz ve Ankara Belediyesine bağlı bir müessesedir. Müessese, belediye reisi tarafından temsil ve mülhak bir bütçe ile idare olunur. Bu bütçenin vâridatı; muvazenei umumiyeden tahsis edilecek para ile, diğer müesseselerin yapacakları yardımlardan, satış ve icar hâsılatı ile sair gelirlerden tereküp eder (2).

Ankara Şehri İmar Müdüriyetinde, bir müdür ile idare heyeti ve lü-

(1) 6785 sayılı İmar Kanununun muhtelif maddelerinde, «müstakil imar müdürlüğü bulunan yerler» den bahsedilmektedir. Kanunun kasdettiği müstakil imar müdürlüğü, kanunlarla kurulmuş imar müdürlüğüdür. Ankara İmar Müdürlüğü gibi. Yoksa, belediyelerce belediye kadrolarında ihdas edilen İmar müdürlüğü veya fen müdürlüğü değildir.

(2) 1351 sayılı kanunun 3 üncü ve 3196 sayılı kanunun 8 inci maddesiyle değişik 1 inci maddesine ve 3196 sayılı kanunun 1 inci maddesine bakınız.

zumu kadar ücretli memur ve müstahdem, ecnebi ve yerli mütehasşıs lar bulunur (3).

A;) İmar Müdürü : Belediye reisinin teklifi ve Dahiliye Vekilinin inhası üzerine icra Vekilleri Heyeti kararıyle tâyin ve aynı suretle de tebdil edilir (4).

B) İmar İdare Heyeti : Belediye reisinin başkanlığı altında Maliye, Sıhhat ve İçtimaî Muavenet, Nafia, Dahiliye Vekâletlerine mensup birer zâttan ve Dahiliye Vekâleti Hukuk Müşaviri ile bir mütehasşıs tan ve imar Müdüründen tereküp eder. Memur olan imar idare heyeti azalan, icra Vekilleri Heyetince seçilirler (5). İmar idare Heyetinin mütehasşıs âzası ise, belediye reisinin teklifi ve Dahiliye Vekilinin inhası üzerine icra Vekilleri Heyeti kararıyle tâyin ve aynı suretle de tebdil edilir (6).

İmar idare Heyeti, haftada enaz bir defa toplanır. Heyetin memur olan âzalarına, mesai saatleri hâricindeki çalışmaları için, ayda iki yüz lira ve reisine üç yüz lira huzur ücreti verilir. Memur olmıyan mütehasşıs âzanın ücreti icra Vekilleri Heyetince tesbit olunur (7).

C) Diğer memur ve müstahdemler : İmar Müdürlüğünde, lüzumu kadar ücretli memur ve müstahdem istihdam olunur. Bunlardan yüz liradan fazla ücret alanlar, imar Müdürünün teklifi ve belediye reisinin inhası üzerine Dahiliye Vekili tarafından tâyin olunurlar. Diğer memur ve müstahdemler ise, İmar Müdürünün inhası üzerine, belediye reisi tarafından tâyin edilirler (8).

Ç) Müdür ile memur ve müstahdemler, Memurin Kanununun 3 üncü maddesi hükmüne (9) ve Memurin Muhakematı Kanunu ahkâmına tâbidirler (10). Bunlar, ayrıca, imar Kanununun 58 inci maddesinde yazılı hususlardan dolayı da tâkibata mâruzdurlar.

(3) 1351 sayılı kanunun 4 üncü maddesine bakınız.

(4) 3196 sayılı kanunun 4 üncü maddesinin 1 inci fıkrasına bakınız.

(5) 3196 sayılı kanunun 2 nci maddesinin 1 inci fıkrasına bak.

(6) 3196 sayılı kanunun 4 üncü maddesinin 1 inci fıkrasına bak.

(7) 20 Mart 1955 tarihli ve 6604 sayılı kanuna bakınız.

(8) 3196 sayılı kanunun 4 üncü maddesinin 2 ve 3 üncü fıkralarına bakınız.

(9) 788 sayılı Memurin Kanununun 3 üncü maddesi şudur: «Müstahdemlere mukaveleleri mucibince muamele olunur. Mukavele bulunmadığı takdirde bunların tarz ve şeraiti istihdamları dairei aidesince tesbit olunur. Bu şartları kabul ile hizmet deruhte edenlerin bir gûna talep ve şikâyete hakları olamaz.»

(10) 1351 sayılı kanunun 5 inci maddesine bakınız.

II. Vazife ve salahiyet:

İmar Müdürlüğüne ve İmar İdare Heyetine, muhtelif kanunlarla vazife ve salahiyetler verilmiştir. Biz, bu vazife ve salahiyetleri; bir tasnife tâbi tutarak, mücmel bir şekilde belirteceğiz.

A) Ankara Şehri İmar Müdürlüğünün vazife ve salahiyetleri şunlardır :

a) İmar plânlarının tanzim ve tatbikına dair vazife ve salâhiyetler :

1. Şehrin hâlihâzır haritasını yaptırmak,
2. Şehrin imar ve yol istikamet plânlarını ihzar etmek ve İmar İdare Heyetinin tasvibinden ve Nafia Vekâletinin tasdikından sonra, neşir ve ilân eylemek,
3. İmar ve yol istikamet plânlarının tâdilâtı hakkında da aynı muameleleri yapmak,
4. İmar plânının sureti tatbikına müteallik olmak ve icraatta sırayı da göstermek üzere, dört senelik bir tatbikat programı tanzim etmek ve İmar İdare Heyetinin tasvibinden ve Nafia Vekâletinin tasdikından sonra —her sene bütçesine göre— bu programı uygulamak (11),
5. Parselasyon haritalarını hazırlamak ve İmar İdare Heyetinin tasdikından sonra, bir ay müddetle, belediye dairesine asmak ve usûlüne göre ilân etmek (12),
6. Belediye hudutları içinde gayrimenkullerin tevhit, ifraz ve tevzi muamelelerini yapmak, irtifak hakkı tesis etmek veya bu hakları kaldırmak, şüyuun izalesi ve arazî taksimi muamelelerini yapmak ve bütün bu muamelelerin kanunlara ve talimatnamelere uygun olduğunu İmar İdare Heyetine tasdik ettirmek (13),
7. İmar hududu dışında kalan binalı ve binasız gayrimenkullerin imar hududu içerisine alınmasını temin için, bu yerlerin imar plânına uygun tatbikat ve parselasyon haritalarını yaptırmak ve bu haritalar İmar İdare Heyetinin tasvibine ve Nafia Vekâletinin tasdikına iktiran ettik-

(11) 1351 sayılı kanunun 2 nci maddesine ve 6785 sayılı kanunun 29 uncu maddesinin 2 nci fıkrasına, 60 inci ve 30 uncu maddelerine bak.

(12) 6785 sayılı kanunun 45 inci maddesine, 1663 sayılı kanunun 1 ve 2289 sayılı kanunun keza 1 inci maddesine bakınız.

(13) 6785 sayılı kanunun 39 uncu maddesine, 1663 sayılı kanunun 1-3 üncü maddelerine bakınız.

ten sonra; bu yerleri tevhit, ifraz ve tevzi etmek (14) ve icabında yüzde yirmi beşe kadar zâiyat payı almak (15),

8. Tasdikli ve kat'î imar plânına göre yol açılması, genişletirilmesi ve kapanması, meydanlık yapılması yüzünden istimlâk edilen bina ve arsaların yola giden parçalarından artan kısımlarla, o yerlerde sâhipleri tarafından henüz üzerine bina yapılmayan veya mevcut binaları yanmış yahut yıkılmış olan arsalarından üzerlerine imar plânına göre bina yapılması mümkün olmayanları yanındaki arsa ve binalarla şüyûlandırarak birleştirmek ve yeniden plânın icabına ve arsa ve bina sahiplerinin istihkakına göre arsa ve bina sahiplerine mal etmek (16),

9. İmar plânına tevfikân küşat, tevsi ve tanzim olunması icabeden cadde ve meydanlar üzerinde yeniden yapılacak binaların arsa vüs'atleri, yükseklikleri, cepheleri, inşa tarzları hakkında kararlar vermek ve bu kararları İcra Vekilleri Heyetinin tasdikına iktiran ettirmek, kararlaştırılacak vüs'ati hâiz olmayan bu kabil arsaları istimlâk etmek (17),

10. Kesinleşen plân, proje ve programa tevfikân imar mıntakası dâhilinde yapılacak bilûmum inşaatin haritaya, plâna ve programa mutabakatım tasdik etmek (18),

11. İmar ve yol istikamet plânlarında yol, meydan, yeşil saha, park, otopark gibi umumî hizmetlere tahsis edilmiş yerlerde inşaat yapılmıyacaktır. Bu gibi yerlerde dört yıllık programa idhal edilmiş mahalleri en çok dört yıl içinde istimlâk etmek, dört yıl zarfında istimlâk edilmeyen yerlerde inşaata mümanaat etmemek (19).

(14) 6785 sayılı kanunun 40 inci maddesinin a bendine, 41 inci maddesinin son fıkrasına ve 42 nci maddesine bakınız.

(15) 1663 sayılı kanunun 2 nci maddesinde zâiyat payı yüzde on beş gösterilmiştir. İmar Kanununun 42 nci maddesiyle bu miktar yüzde yirmi beşe çıkarılmıştır.

(16) 2289 sayılı kanunun 1-3 üncü maddelerine bakınız.

(17) 1351 sayılı kanunun 12 nci maddesine bakınız.

(18) 1504 sayılı kanunun 6785 sayılı kanunun 60 inci maddesiyle değişik 1 inci maddesine bakınız.

(19) 1504 sayılı kanunun 2 nci maddesine, İmar Kanununun 33 üncü maddesine bakınız.

b) Bütçe ve kesin hesaba müteallik vazife ve salahiyetler :

1. Bütçeyi ve kadro cetvellerini ihzar ederek İmar İdare Heyetine sunmak,
2. Fasil ve maddeler arasında yapılacak münakaleler hakkında, İmar İdare Heyetine teklifte bulunmak,
3. Aylık mizan ve raporları, senelik kesin hesabı ve bilançoynu ve raporları hazırlarak İmar İdare Heyetinin tasvibine arz etmek (20).

c) Diğer muamelelere müteallik vazife ve salahiyetler:

1. Mukaveleler akdetmek, mal almak veya satmak. (Beş bin lirayı aşan kıymette emval alım ve satımı ve mukaveleler akdi için İmar İdare Heyetinin muvafakatini almak şarttır),
2. İmar İdare Heyetinin muvafakatini almak şartıyla ve kanunlarla verilen mezuniyet dairesinde istikraz akdetmek, kredi ile mübayaat ve müteaddit senelere sâri taahhüdât icra etmek (21),

B) İmar İdare Heyetinin vazife ve salahiyetleri :

İmar İdare Heyetine, kanunlarla çeşitli vazife ve salahiyetler verilmiş ve bu heyetçe ittihaz edilecek kararların icrası, İmar Müdürlüğünün mümessili sıfatıyla belediye reisine tevdi olunmuştur (22),

1. İmar Müdürlüğünün İmar ve yol istikamet plânları ve tatbikat programları tanzimine ve tadiline dair olan tekliflerini tetkik ve tasvip ettikten sonra Nafia Vekâletinin tasdikına arz etmek (23),
2. İmar Müdürlüğünce hazırlanan parselâsyon haritalarını tasdik etmek (24),

(20) 3196 sayılı kanunun 6 ncı, 1351 sayılı kanunun 6 ncı maddesinin B bendine bakınız.

(21) 1351 sayılı kanunun 6 ncı maddesinin C bendine bakınız.

(22) 3196 sayılı kanunun 2 nci maddesinin 2 nci fıkrasına bakınız. (İmar Kanununun 60 inci maddesine göre, 1351 sayılı kanunun 7 nci maddesi delâletıyla 6 ncı maddesinin sadece S bendi değişmiştir.)

(23) 1351 sayılı kanunun 6785 sayılı İmar Kanununun 60 inci maddesiyle değişik 7 nci maddesi delâletıyla 6 ncı maddesinin S bendine, 6785 sayılı kanunun 29 uncu maddesinin 2 nci fıkrasına ve 30 uncu maddesine bakınız. (İmar Kanununun 60 inci maddesine göre, 1351 sayılı kanunun 7 nci maddesi delâletıyla 6 ncı maddesinin sadece S bendi değişmiştir.)

(24) 6785 sayılı kanunun 45 inci maddesine, 1663 sayılı kanunun 1 inci maddesine, 2289 sayılı kanunun keza 1 inci maddesine bakınız.

3. Belediye hudutları içinde yapılan tevhit ve ifraz, irtifak tesisi veya bu hakların kaldırılması, ştiyuun izalesi ve arazi taksimi muamelelerinin İmar Kanununa ve talimatnamelere uygunluğunu kabul ve tasdik etmek (25),

4. İmar hududu dışında kalan binalı ve binasız gayrimenkullerin imar hududu içerisine alınabilmesi için, bu yerlerin imar plânına uygun olarak yaptırılan tatbikat ve parselasyon haritalarını tetkik ve tasvip ettikten sonra Nafia Vekâletinin tasdikına arzylemek (26),

5. İmar hududu dışında arazi ifraz edilebilmesine dair karar vermek ve bu kararın Nafia Vekâletinin tasdikına arz etmek (27),

6. İmar Müdürlüğü tarafından tanzim edilen bütçe ve kadroları tetkik ve tasvip ettikten sonra İcra Vekilleri Heyetinin tasdikına arzylemek,

7. İmar Müdürlüğü bütçesinin fasılları arasında münakale yapılmasına karar vermek ve bu kararı İcra Vekilleri Heyetinin tasdikına arz etmek,

8. Bir faslın maddeleri arasında münakaleler yapmak (28),

9. İmar Müdürlüğü tarafından tevdi olunan aylak mizan ve raporları, senelik kesin hesabı ve bilançoynu ve raporları tetkik ve tasvip etmek (29),

10. Kanunlarla verilen mezuniyet dairesinde istikraz akdine, kredi ile mübayaat ve müteaddit senelere sâri taahhüdât icrasına, beş bin lirayı müteceviz kıymette emval alım ve satımına ve mukavelât akdine dair İmar Müdürü tarafından vâki teklifleri tetkik ve tasvip etmek (elli bin lira kıymete kadar olanlar Dahiliye Vekilinin tasdikiyle; elli bin lirayı aşanlar ise, Dahiliye Vekilinin tasvibi ve İcra Vekilleri Heyetinin tasdiki ile kesinleşir (30),

11. İmar Müdürlüğünün muhasebe usûlüne, bütçeye ait taahhüdât ve sarfiyatın icra tarzına, Divanı Muhasebata verilmesi lâzımgelen idare hesabının ve kesin hesabın tanzim şekline ve verilme zamanına, arttırma,

(25) 6785 sayılı kanunun 39 uncu maddesine bakınız.

(26) 6785 sayılı kanunun 40 inci maddesinin a bendine bakınız.

(27) 6785 sayılı kanunun 38 inci ve 29 uncu maddelerine bakınız.

(28) 3196 sayılı kanunun 6 ncı maddesine bakınız.

(29) 1351 sayılı kanunun 6 ncı maddesinin B bendine bakınız.

(30) 1351 sayılı kanunun 6 ncı maddesinin C bendine ve 7 nci maddesine bakınız.

eksiltme ve ihaleye, mübaya ve satış işlerinin sureti ifasına ait talimatnameler tanzim etmek ve bunları icra Vekilleri Heyetinin tasdikına arz eylemek (31),

12. Dahiliye Vekâletince, Belediye Reisliğince veya İmar Müdürlüğünce tevdi olunan sâir hususları incelemek (32),

13. Kanunlarla verilen diğer vazifeleri yapmak,

14. Tip talimatnameye göre imar talimatnamelerini tetkik ve tasvip ve Nafia Vekâletinin tasdikına arz eylemek.

III. İmar idare Heyeti kararlarına İtiraz usûlü :

İmar İdare Heyetinin, İcra Vekilleri Heyetinin ve Nafia Vekâletinin tasdikına tâbi olmayan kararlar aleyhine; belediye reisi tarafından yedi gün içinde, Dahiliye Vekili nezdinde itiraz olunabilecektir. Vekilin karar kesindir ve icrası lâzımdır. Keza müddeti içinde itiraz olunmayan kararlar da kesindir ve icrası lâzımdır. Bu suretle kesinleşmiş kararlar aleyhine idari dâva açılabilir. (33).

İmar İdare Heyetinin İcra Vekilleri Heyetinin veya Nafia Vekâletinin tasdiki ile kesinleşen kararlarına, ilgililer tarafından, Devlet Şûrası nezdinde iptâl dâvası açılabilir. İcra Vekilleri Heyeti kararıyla kesinleşen karar veya muamelelerine vâki itirazda husumet İmar Müdürlüğüne, Nafia Vekâletinin tasdiki ile kesinleşen karar ve muamelelere vâki itirazda ise husumet, Nafia Vekâletine tevccüh edecektir (34).

IV. İmar Müdürlüğünün hesap ve muamelâtı :

A) İmar Müdürlüğünün muhasebe usûlü ve bütçe teahhüdât ve sarfiyatı, Muhasebe Umumiye Kanununa tâbi değildir. Şukadar ki, sarfiyat yapıldıktan sonra, Divanı Muhasebata idare hesabı ve kesin hesap verilmesi mecburîdir (35).

(31) 1351 sayılı kanunun 8 inci maddesine bakınız.

(32) 1351 sayılı kanunun 6 ncı maddesinin H bendine, 3196 sayılı kanunun 1 inci maddesine bakınız.

(33) 3196 sayılı kanunun 5 inci maddesine bakınız.

(34) Husumet tevcihi hakkında tafsilât için bakınız: Sadık Artukmaç; Bizde idarenin Mürakabesi. Sayfa: 136 — 157.

(35) 1351 sayılı kanunun 8 inci maddesine bakınız.

B) Hâlihazır haritalarının, imar ve yol istikamet plânlarının yaptırılması işleri ile, İmar Müdürlüğünün mubayaa ve satış işleri Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanununa tâbi değildir (36).

C) Ankara İmar Müdürlüğüne muvazenci umumiyeden her sene yardım olarak verilecek ve istikraz hâsılından elde edilecek paralarla diğer varidat, tahsis maksatları ve müdürlüğün iştigal mevzuları dışında hiçbir yere sarf edilemez (37).

Ç) İmar Müdürlüğünün bilcümle muamelât ve hesabâtı, ilgili vekâletlerin mürakabe ve teftişine tâbidir (38).

Ş II. Ankara Belediyesinin imar mevzuundaki vazife ve salahiyetleri:

Ankara Şehri İmar Müdürlüğü ile İmar İdare Heyetine kanun, nizamname ve talimatnamelerle verilmiş vazife ve salahiyetler dışında kalan hususlar, yeni İmar Kanunu hükümlerine göre, Ankara Belediyesine mevdudur. Meselâ :

1. İnşaat sâhiplerine, İmar Müdürlüğünün tasdikim müteakip, ruhsatiye vermek ve inşaatı kontrol etmek (39),

2. İnşaatın durdurulmasına, islâhına ve yıktırılmasına ait muameleleri yapmak (İmar Kanunu M: 6, 7, 19, 20, 21, 22, 23, 24),

3. Yapı yerini göstermek (İmar Kanunu M: 9),

4. Muvakkat inşaata ve tesisata, İmar Müdürlüğünün muvafakatini müteakip, müsaade vermek (40),

5. Kullanma izni vermek (İmar Kanunu M: 16,17, 18),

6. İmar ve yol istikamet plânında meydan, yol, park, yeşil saha ve otopark gibi umumî hizmetlere ayrılmış yerlere rastlayan hâzineye ve hususî muhasebeye ait arazi ve arsaların belediyeye bedelsiz terki için, İmar Kanununun 31 inci maddesinde yazılı muameleleri yapmak,

(36) 1351 sayılı kanunun 8 inci maddesine ve 6785 sayılı kanunun 28 inci maddesine bakınız.

(37) 3196 sayılı kanunun 7 inci maddesine bakınız.

(38) 1351 sayılı kanunun 11 inci maddesine bakınız.

(39) İmar Kanununun 2, 4, 5, 6, 7, 10, 12, 32, 33, 35, 36, 49 uncu maddelerine ve 1504 sayılı kanunun 1 inci maddesinin 1 inci fıkrasına bakınız.

(40) İmar Kanununun 11, 24 üncü maddeleriyle 1504 sayılı kanunun 1 inci maddesine bakınız.

7. Belediye hudutlarına mücavir sâhalarda İmar Kanununun tatbikim sağlamaya mâtuf muameleleri yapmak (İmar Kanunu M: 47),

8. Boş arsalarda inşaat mecburiyeti koymak (İmar Kanunu M: 48),

9. Mâilî inhidam yerlerin izalesi için tedbirler almak (İmar Kanunu M: 51),

10. Pis su mecrasının lâğım şebekesine veya umumî fosseptiğe bağlanmasını sağlamak (İmar Kanunu M: 51),

11. Arsalarda, evlerde ve sâir yerlerde umumun sağlık ve selâmetini ihlâl eden, şehircilik, estetik veya trafik bakımından mahzurlu görülen enkaz veya birikintilerin, gürültü ve duman tevlit eden tesislerin, hususî mecrâ, lâğım, çukur, kuyu, mağara ve benzerlerinin mahzurlarının giderilmesini, çukurların doldurulmasını, enkazın kaldırılmasını ve bunların zuhuruna meydan verilmemesini temin etmek (İmar K. M: 52),

12. Belirli yollar üzerindeki binalı ve binasız arsaların yola bakan yüzlerinin tâyin edilen tarzda kapatılmasını sağlamak (İmar K. M: 53),

13. İstimlâk edilecek yerlerin bedellerini ödemek için tahvil ve bono çıkarmak (İmar Kanunu M: 55, 56, 59),

14. Tip talimatnameye göre imar talimatnameleri çıkarmak (İmar Kanunu M: 57 ve 25).

DİLENCİLİK HAKKINDA

FETHİ AYTAÇ

(Gürün Kaymakamı)

Plân:

- A) Mevzuun ehemmiyeti.
- B) Dilencilik âmilleri.
- C) Dilencilikte kıstas.
- Ç) Dilencilğin önlenmesinin bir âmme hizmeti oluşu
- D) Dilencilğin önlenmesi hakkındaki mevzuatımız
- E) Mevzuatla istihdaf edilen gayenin tahakkuk etmemesi
- F) Derdin halli lüzumu ve çareleri.
- G) Netice.

Mevzuun ehemmiyeti :

Belli başlı büyük şehirlerimizin her birinde mühim bir İçtimaî dert olarak karşımıza çıkan meselelerden biri de «dilencilik» tir. Tenha sokaklarda olduğu gibi, en hareketli caddelerde, küçük bir mahalle kahvesinde olduğu kadar en mutena bir kıraathane veya salonda; mesken kapılarında olduğu kadar, ticarethane eşiklerinde merhamet duygularım tahrik ve istismar eden bu kabil «meslek» erbabı ile karşı karşıya gelinir. Her cins ve yaşta fertlerden mürekkep bu meslek erbabında gaye bir, vasıtalar çeşitlidir: En basit merhamet kelimelerini fışıldamaktan, noksan, sakat veya pek anormal yapılaşta olan uzuvlarını gözünüzün tâ içerisine sokarcasına teşhire kadar uzanır; kimisi kalıplaşmış sözlerini bozulmuş bir gramofon plâğı gibi muttarit tekrarlayan dilleri ile, kimisi perişan hallerinin lisanı ile taleplerini izhar ederler.

Bu hal insan ve hemşehri olarak vatandaşları haklı bir üzüntüye sürükler. Hemşehrilik duygusu beldenin itibarını zedeleyen, tiksinti uyandıran bu çirkinlik manzarasından elem duyarken, insanlık haysiyet ve vâkarı bir hemcinsini bu zelil durumda görmekten müteessir olur ve daha hassas kalbler bu zillette cemiyetin hissesi de mevcut olduğunu düşünerek, cemiyetin ilgisizliğini takbih ederler.

Dilencilik âmilleri :

Sadaka teranesiyle el açtıran sebep çeşitlidir :

- 1 — Aşırı derecede yoksulluk,
- 2 — Çalışma kabiliyetinden mahrumiyet,
- 3 — İş imkânından mahrumiyet,
- 4 — İçtimaî sefaletin tesiri ile evden uzaklaşma,
- 5 — Kimsesiz ve kontrolsüz kalma, »
- 6 — Tevarüs edilen alışkanlık (Zümre dilenciliği),
- 7 — Ruhî hastalık, aklı muvazenede bozukluk veya noksanlık,
- 8 — Hususî surette yetiştirilmiş olmak,

v. s. dir.

Yurdumuzda kendilerinin ve ailelerinin geçimini kendi kazançları ile karşılayan ve muhtelif rizikolara karşı kısmen hazırlıklı bulunan orta sınıf halk büyük bir çoğunluk teşkil etmekle beraber, bilhassa büyük şehirlerimizde bu imkânları bahşetmeyecek derecede cüz'î kazanç sahibi aşın derecede yoksul kimselere rastlamak da maalesef kaabildir. Ekseriya muayyen bir iş koluna mensup olmıyan, binnetice daimî ve kalifiye işi olmadığı gibi, küçük bir tahsil bilgisine de sahip bulunmadığı cihetle her hangi bir işe en cüz'î ücret veya bedelle talip olan kimse, çalıştığı günler kamını doyurabilirse de, işsiz kaldığı günler başkasının sadakasına muhtaçtır. Bu hale üstelik çok kalabalık rükünlü bir aile katılırsa, koyu sefaletler içinde çalkalanmaya mahkûm bahtsız bir aile topluluğu ile karşı karşıya kalınır. Bu acı sefaletin yarattığı imkânsızlık, perişanlık, açlık, içinde ruhî metanet ve selâmetini kaybeden aile cemiyete avuç açar.

Aile nafakası üzerine terettüp eden şahsın kazancının mahdutluğu kadar onun ölümü, iş gücünü kaybetmesi, ailenin intifakını temin edemeyecek bir hale düşmesi, aileyi terki gibi sebeplerle bu kazancın tamamıyla kesilmesi halinde mukadder akıbet umumiyetle yine budur.

Herhangi bir sebeple kazanç menbainı teşkil eden iş sahasında bir daralma neticesinde işsiz kalınması veya çalışma imkânlarını sağlıyan uzuvların kaybedilmesi, sakatlık, hastalık, ihtiyarlık, ölüm gibi —günden güne şümul kazanan iş hukukunun çerçevesi içinde, hiç olmazsa daimilik vasfım taşıyan işçiler için ehemmiyet ve tesirini kaybetmekte olan-

sebepler yanında içki, zehirli maddeler iptilâsı, kumar belâsı ve istenerek, istenmeyerek işlenen cürümler gerek bunları ika eden veya bunlara müptelâ olan ferdi, gerekse ekmek bakımından ona bağlı olanları hâli acze, perişanlığa ve mahva sürükler.

Bir adede hüküm süren cehalet ve sefalete ekseriya yukarıda sayılan iptilâların ilâvesinden doğan mantıksız ve şiddetli tahakküm çocuğun evden kaçmasını, ruhî huzuru sokakta aramasını, —maruf tabiriyle— «Köprüaltı çocuklar'na» yenilerinin katılmasını mucip olur. Kötü örneklerle dolu bir muhitin ve koyu bir. sefaletin tesiri de bu başıboş, kontrolsüz, kimsesiz çocuklar meselesi her geçen gün biraz daha müzminleşen bir dert haline gelmektedir.

Memleketimizde şehirlerimizin kenar mahallelerinde kıptı taifesi nüfus topluluklarına rastlamak mümkündür. Bunların eskicilik, kalaycılık, bohçacılık, elekçilik, falcılık, çengilik, ayı oynatıcılığı v. s. gibi... kendilerine mahsus zanaatları olmakla beraber, tatminkâr olmayan bu çalışmadan ziyade, dilenciligi meslek ittihaz ettikleri bilhassa cami önlerinde ve Cuma günleri hane kapılarında birbiri peşi sıra —büyüklü küçüklü— boy göstermeleri ile sabittir.

Sayca az olan fakat dilencilikte tipik bir kategori teşkil edenler de ruhî bir nakise dolayısıyla bu yola sürüklenenlerdir. Bunlar da dilenme bir ihtiyacın değil, şevki tabîilerinin neticesidir. Bunlar mühim meblâğda para ve servet sahibi oldukları halde başkaları verdiği müddetçe yerler, kendi paralarından sarfiyatta bulunamazlar; âdeta kendi lokmaları boğazlarından geçmez. İçlerinde servet veya mevki ve şöhet sahibi ailelere mensup olanlara da rastlanır (*).

Başkalarının merhametini istismarın gerçekten kârlı bir iş olduğu sadece karikatür ve fikralardan değil, sık sık rastlanan gazete haberlerinden anlaşılan bir vakiadır. Bazı vicdansızların bu kârı gözeterek, ruhen elverişli olanları sistemli ve teşkilâtli bir şekilde bu işe sevk ettikleri ve hattâ hususi surette küçük yaşta bazı çocukları par ve sair surette ailelerinden alıp, muhtelif uzuvlarını kasten sakatlayarak onların teşhiri suretiyle merhamet duygularını daha müessir surette tahrik yoluna tevessül ettikleri duyulan, bilinen bir realitedir. Bilhassa İstanbul ve Ankara'da yapılan takip ve araştırmalar bunların teşkilâtli bir şekilde

[*] Tipik bir örnek :

24/Ocak/1954 tarihli İstanbul gazetelerinde, bir izbede soğuk ve açlıktan ölen bir dilencinin üzenerinde bulunan banka cüzdanından bankada 70 bin Lira parası bulunduğu ve kendisinin de eski bir vekilin ağabeyi olduğunun anlaşıldığı yazılmıştır.

çalıştıklarını ve teşkilâtın mayasını muayyen bazı mıntakalardan aldığı göstermiştir.

Dilencilikte kıstas :

Âmillerin tetkiki, şöyle bir tasnif yapmak imkânını vermektedir :

1— Sadaka yolunu daimî bir maişet vasıtası edinenler,

2 — Geçici bir zaman için buna tevessül edenler.

Hakikî mânada dilencilik birinci şıkka girenler için bahis mevzuudur. Yoksullukta olduğu gibi, geçici bir zaman için bu yola tevessül edenlerle daimî bir maişet vasıtası edinenler arasında çok ehemmiyetli bir saik farkı vardır. Bu fark bizi dilencilik kıstasına götürür. «Çalışma imkânlarına sahip olduğu halde, işten kaçınıp merhamet hislerini istismar ve bunu bir geçim yolu ittihaz etmek dilenciliktir.» Diğer bir ifadeyle: «Dilencilik, hukukî bir salahiyeti olmadığı halde ve hiç bir iş, emek ve menfaat mukabili olmaksızın başkalarından para ve sair maddî yardım istemektir.» [*]

Bu kıstas ile dilenci bir meslek adamı, dilencilik hukuken himayeye müstehak bir İktisadî veya ticarî faaliyet olmadığı gibi, ana vatandaş haklarından da madut değildir. Bu haklar arasında serbestçe dilenme hakkı veya hürriyeti diye bir ana hak mevzuubahis olamaz. Bilâkis çalışma imkânına sahip iken, hiç bir zahmet ihtiyar etmeden başkasının sırtından geçinmek insanlık haysiyetine aykırı ve cemiyetin selâmeti bakımından failinin tecziyesini meşru kılan bir fiildir.

Dilencililiğin önlenmemin bir âmme hizmeti oluşu :

Hastalık, kaza, ölüm gibi mukadder hal ve akıbetlerin neticesi olarak yoksulluk, yetimlik gibi hallerle insanlar bu gün olduğu gibi, mazide de karşı karşıya kalmışlardır. Lâkin bir yandan şehirlerin bu günkü kozmopolit bünyeden tamamen âri ve salim bulunduğu, öte yandan dinî duyguların kalblere coşkunlukla hakim olduğu günlerde hali vakti yerinde olanların sağlıklarında tesis etmiş buldukları hayır müesseseleri marifetiyle devam eden cemileleri bir çok yoksul ve yetimlerin mahrumiyete ve azce düçâr kalmasını müessir surette bertaraf ediyordu. Büyük gelir sahibi paşa ve ağaların zamanla tereddiye uğramaları, dinî duyguların zayıflaması, meskûn mahallerdeki insicamın kaybolması so-

[*] Türk Hukuk Lügatinin tarifi.

nunda bu dert yavaş yavaş kendini hissettirmeğe başlamış ve âmme hizmeti mefhumu genişlik kazandııkça iradeleri dışındaki sebeplerle aciz hale düşenlerin insanlık vakarına hâle getirilmeden maişetlerini temin etmek meselesi hallini devletten bekleyen bir âmme mevzuu haline geldiği gibi, iradî olarak tevessül edilen ve dilencililiğin daimî bir maişet vasıtası dinilmesi şeklinde tezahür eden «âraz» m cemiyetin selâmeti uğruna yok edilmesi lüzumu da devletin müessir müdahalesini zarurî kılmış ve neticede saiki ne olursa olsun dilencililiğin önlenmesi mutlak bir âmme hizmeti mevzuu olmuştur.

Dilencililiğin önlenmesi hakkında mevzuatımız :

Mevzuatımız, dilencililiğin önlenmesinin bir âmme mevzuu telâkki edilmesi hususunda gerekli hassasiyeti göstermiş ve kesin bir hâl çaresi vâzetmek için meseleyi iki cepheden mütalâa etmiştir :

1— Dilencililiği menetmek,

2— Dilencilik saiklerini gidermek.

1 — Dilencililiği menedici hükümleri tarih sırası ile :

1311 tarihli Teseülün men'i hakkındaki Nizamnamede,

1325 tarihli Serseri ve Mazanne-i su Eşhas Hakkındaki Kanun'da.

1926 tarihli Türk Ceza Kanununda,

1930 tarihli Belediyeler Kanununda,

1934 tarihli Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda görmek mümkündür.

Adından da anlaşılacağı üzere, dilencililiğin men'ini hedef tutan Teseülün men'ine dair Nizamname — İstanbul'da Darülâcezenin inşa veya açılmasından itibaren— (işe ve güce muktedir olduğu halde dilenenlerin zabıtaca yakalanarak bunlardan taşralı olanların memleketlerine iade olunacağını, İstanbullu olanların ise tekrerrü halinde taşraya —İstanbul dışına— sürüleceklerini) vâzetmiştir (M: 9).

Serseri ve Mazanne-i su Eşhas hakkındaki Kanun —15 yaşım ikmâl etmiş olmak şartıyla— (çalışmağa muktedir iken, dilencililiği maişet vesilesi ittihaz edenlerin de serseri addolunacağını tespit) (M: I, F: 2 ve M: 16) ve zabıtaca yapılacak tahkikat üzerine serseri olduğu anlaşılırsa yakalanan şahsın mahkemeye sevk ve muhakeme neticesinde ser-

serilikleri sabit olursa Nafia veya Belediye işinde veya resmî müesseselerin birinde iki aydan dört aya kadar çalıştırılmasına ve buna imkân görülmezse memleketine veya iş bulması mümkün münasip bir mahalle gönderilmesine karar verileceğini ve bu kararın derhal icra olunacağı vaz etmiştir (M: 2-3-4). Hizmetten firar veya imtina eden yahut bir sene zarfında serseriliği tekrür edenler yakalandıklarında usulen muhakeme edilip üç aydan bir yıla kadar sürüleceklerdir. 15 yaşını ikmâl etmiyen çocuklar serseri addolunmayıp, bunların ana babaları veya şer'an nafakaları ve terbiyeleri ile mükellef olan akrabaları muktedir oldukları halde bunları infak etmez ve şurada burada serseriyâne dolaşmalarına müsaade ve müsamaha ederlerse, muayyen para cezası ile veya 24 saatten 15 güne kadar hapisle cezalandırılacaklardır. 15 yaşından aşağı çocukları istifade maksadı ile dilencilige sevk ve teşvik edenler hakkında hem para ve hem de hapis cezası birlikte hükümlenacaktır (M: 8-16 -17).

1/Temmuz/1926 tarihinde yürürlüğe giren 765 sayılı Türk Ceza Kanunu kabahatler 'den bahseden III. cü kitabında dilenciligi âmmeye nizamına müteallik bir suç olarak kabul ve her kim iş işlemeğe salih olduğu halde dilencilik ederken tutulursa... bir aya kadar Hususî İdare ve Belediye işlerinde boğaz tokluğuna çalıştırılacağı, tekrürü halinde çalışma müddetinin 15 günden iki aya kadar olacağını-ve her kim 15 yaşından aşağı çocukları toplayıp dilencilik ettirir veya velâyet ve vesayeti altında bulunan yahut kendisinin muhafaza ve nezaretine tevdi olunan 15 yaşından aşağı bir küçüğün dilenmesine veya bir kimsenin o küçüğü dilencilikte kullanmasına müsaade ederse üç aya kadar hafif hapse ve 90 liraya kadar hafif para cezasına mahkûm olacağını tebarüz ettirmek suretiyle Serseri ve Mazanne-i su Eşhas hakkındaki Kanun hükümlerini teyit ve zimnen onun yerine kaim olmuştur CM: 544 - 545).

Bu mer'i hükümlere ilâveten vazı kanun 1580 sayılı Belediye Kanunu ile dilencileri dilenmekten men etmeyi Belediyelerin mecburî vazifelerinden addetmiştir (M: 15, F: 17).

Zabitanın vazife ve salahiyetlerini tesbit eden 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, yardım isteyenlerle, yardıma muhtaç olan çocuk, alil ve âcizlere muavenet etmeyi ve Kanun ve Nizamnamelerin kendisine verdiği vazifeleri yapmayı zabıtaya umumî vazife olarak tahmil etmiş ve umumî ve hususî kanunlarla polise verilen vazife ve salahiyet hükümlerinin hâki olduğunu belirtmek suretiyle (M: I, F: 3 M: 23) dilencilik hakkındaki men edici hükümleri takviye etmiştir.

Ancak teselsül eden bu kabil hükümlere rağmen maksadın sağlanamadığını gören kanun vazı, Türk Ceza Kanununda mevzu cezaî müeyyideleri arttırma yoluna tevessül etmiş, 6123 sayılı Kanunla dilencilik ederken yakalanan her kimsenin bir haftadan bir aya kadar hafif hapis ile cezalandırılacaklarını, tekerrürü halinde hafif hapis cezasının bir aydan aşağı olamayacağını; 15 yaşından aşağı çocukları dilencilığe sevk eden veya dilenmesine veya dilencilikte kullanılmasına müsaade edenlerin üç aydan aşağı olmamak üzere hafif hapis ve 100 liradan aşağı olmamak üzere hafif para cezası ile cezalandırılacağı hüküm altına almış ve Hususî İdareler veya Belediyeler işinde çalışma hapse tahvil edilmek suretiyle kaldırılmıştır.

Cezanın bir kaç misli ağırlaştırılmasındaki saik, gerek umumî, gerek hususî önleme hassasından istifade edilmek istenmesidir. Ne çâre ki hâdiselere ve tatbikata bakarak sırf cezayı ağırlaştırmakla suç miktarında en küçük bir azalma dahi olacağı kanaatında değiliz. Çünkü mevzuatımızın mer'î fakat câri olmayan, hattâ en fazla ihmal edilen hükümlerinden biri de dilencilığın men ve ref'i hakkındaki bu hükümleridir.

2— Dilencilik saiklerini gidermek, yani mevcutları hal-i âcizden kurtarmak, onlara haysiyet içinde yaşama imkânlarını vermek arzusu ile sevkedilen hükümlere :

—Yukarıda bahsi geçen— Teseülün Men'i hakkındaki Nizamnamede..

Darüleytam teşkilâtı hakkındaki —mülga— mevzuatta,

441 sayılı Köy Kanunu'nda,

1341 (1925) tarih ve 2522 sayılı kararnamede,

Medenî Kanunumuzda,

Belediye Kanunu'nda,

1593 saydı Umumî Hıfzıssihha Kanununda,

5387 saydı Korunmaya Muhtaç Çocuklar hakkındaki Kanunda, ve

Umumî menfaate hadim bazı hayır teşekküllerinin ana nizamnamelerinde rastlanır.

1311 (1896) tarihli Teseülün Menine Dair Nizamnameye göre: Geçimlerini tedarike mani illet veya hastalık sahibi olup şer'an kendilerini bakmakla mükellef kimsesi bulunmayanların veya böyle akraba ve müteallikatı bulunup ta onların da kendilerini geçindirmekten aciz oldukları anlaşılan malûllerin intifak ve idareleri için umumî Darülaceze (Acizler Yurdu) kurulmuştur.

Nizamnamede sarahat olmamakla beraber, muhtevi olduğu hükümlerden İstanbul'a mahsus olarak kurulduğu anlaşılan acizler yurdundan dahili idaresi Dahiliye Nezaretinin seçimi, Sadaret Makamının inhası ve Padişahın iradesi ile tâyin edilecek bir Müdüre ve umumî muamelâtı, reis ve azalan İdarenin, Vakıf ve Zaptiye Nezaretlerinin ileri gelen memurları arasından tâyin ve gayri müslim dinî teşekküllerin tensip edecekleri birer zatın iştiraki ile hususî surette teşkil olunacak bir heyete bırakılmıştır.

Yurdun varidatı Belediye dairesince vezin noksanlığı sebebiyle zaptedilecek ekmeklerden, İstanbulda bulunan tiyatroların giriş biletlerine yapıştırılacak pullar ile biletin esmam itibariyle alınarak meblâğdan, cami ve mabet kapılarına sandıklar konulmak veya asılmak suretiyle veya ihtiyarî olarak verilecek ianeden, başka yere tahsis edilmeksizin fukaraya vasiyet edilecek paralarla, kimsesiz, yoksul ve hastalara mahsus, olarak ahaliden toplanan yardımdan, maaden vesair teşebbüslere verilecek imtiyazlardan münasip surette alınacak meblâğdan ve hal ve maslahat icabınca yurt idare heyetince bulunacak ve hükümetçe tensip olunacak sair varidattan mürekkep olacaktı. Yurtta kadın ve erkekler için ayrı ayrı daire ve koşuşlar ve iştigal edecekleri işleri icraya imkân verecek kısımlar tesis edilecek, yoksulların mensup oldukları mezhebe göre talim ve terbiyelerine itina olunacak, hasta ve sakat olanların tedavisi için kadın ve erkekler için iki hastahane inşa olunacaktı. Malûl ve kimsesi olup ta yurda müracaat etmiyerek dilenmekte olduğu zabıta veya Belediye Memurları tarafından görülen kimselerden İstanbullu olanlar yurda, taşralı bulunanlar memleketlerine gönderileceklerdi (3).

1341 (1925) tarihinde Men'i tescül ve Darülaceze Nizamnameleri ahkâmının, Darülacezesi tesis edilmiş ve edilecek olan yerlere teşmiline dair İcra Vekilleri Heyetininin 2522 numaralı Kararnamesi ile İstanbul gibi diğer şehir belediyelerin n de, muaveneti içtimaiye hizmetlerini teşmil, dilenciligi ref ve izale ve fakr ve sefaleti umumiyeiyi tehvin gibi... uhdelerine terettüp eden vazifeleri hakkiyle ifa edebilmeleri için Men'i tescül

(3) Bu Nizamname hükümleri derhal tatbik mevkiine konulmuş ve İstanbul'da Darülaceze kurulmuştur. Kurulan müessesesi zaman zaman bünyesinde ve varidat, menbainda vuku bulan değişikliklerle zamanımıza kadar ulaşmıştır. Halihazır dahilî idaresi, varidat kaynakları, barındırdığı düşkünlerin evsaf ve miktarı, İstanbul Belediyesine tahmil ettiği yük şahsen malûmumuz değildir.

ve Darülaceze Nizamnameleri hükümlerinin Darülacezesi tesis edilmiş ve edilecek olan her yere teşmili kabul olunmuştur (4).

Darülaceze müessesesi ile pratik ve faydalı bir tedbir vazetmiş bulunan imparatorluk hukuku bu müessesenin teşkilinden bir kaç yıl sonra aynı mevzuun bir başka cephesini, kimsesiz çocuklar mevzuunu yine ciddiyetle ele almış ve Darüleytam (Yetimler yurdu) müessesesine vücut veren teşkilât hükümleri sevk etmiştir (5).

Zaman zaman değişen kanun, zeyillerle takviye edilen eytam nizamnamesi ve talimatnamesi ile kimsesiz ve çocukluk çağındaki küçüklerin korunup barındırılması ve tahsillerinin sağlanması düşünülmüş, yurdun

(4) Bu Kararname hükmü B. M. M. Umumi Heyetinin 8/6/1933 tarih ve 772 sayılı karar ile bir kere daha teyit edilmiştir.

(5) Üçüncü tertip düsturun 3 üncü cildinin 170 inci sahifesinde yer alan 1338 tarihli Darüleytamlar talimatnamesine göre :

Darüleytamların maksadı: Darüleytamlar bilcümle muhacir ve mülteci eytamiyle şehit ve fakir evlâtlarını talim ve terbiye ve bunların ihtiyacatı hayatiyesini temin maksadını takip eder. (M: 4)

Mensupların yetiştirilmesi: Talebe ve talibat müessesenin evlâdı manevisi olmakla onların temini istikbali için bervechiati muamele ifa olunur:

a) Sinni mesai ve imale dahil olan her çocuk müstahsil addedilerek komisyonca takdir edilecek nisbet dairesinde müessesenin temettüü safiyesine iştirak eder. Binaenaleyh talebe ve talibatın adedi nisbetinde tasarruf cüzdanları tabi ve tevzi edilerek her senenin temettüü safisından ifraz olunacak miktarın talebeye isabet eden temettü yekünü tasarruf cüzdanına kayıt... olunur.

b) Müddeti tahsiliyesini badel ikmâl hayatı maişete karışan erkek ve kız çocuklar müessesenin himayeyi pederanesinde tezviç edildiklerinde tasarruf sermayeleri kâmilen yedlerine teslim olunur.

c) Talibat bir mesleki hayat temin edinceye kadar müessesenin himaye-i pederanesinde kalacak ve zükür talebe müessesedeki tahsilini badel ikmâl mekâtibi saireye yerleştirilecektir.

d) Tahsili iptidaiyesini ikmâl etmeden 14 yaşına baliğ olan zükür talebe mektepçe hariçte kendisine bir mesleki maişet temin edilmek şartıyla müessese ile alâkaları kat olunur. (M: 9)

Muallimin ve müstahdemin talebe ile birlikte müessese tarafından iâşe olunur. (M: 10) Müessesede nazari derslerden maada mensucat, halıcılık, çorap ve fanila, kunduracılık, terzilik, marangozluk, yapıcılık zanaatları tatbiki olarak öğretilir. (M:6)

Müesseselerin idaresi: Sıhhiye ve muaveneti içtimaiye vekâletince tâyin olunacak bir müdürü mes'ule muhavveldir. (M: 5)

Darüleytamların varidatı: Sıhhiye ve muaveneti içtimaiye Vekâleti bütçesinden tahsis kılınacak muavenet, hariçten vuku bulacak teberruat, muvazenei hususiyeye ve belediyelerden tefrik edilecek tahsisat ve mahsulü mesaisinin temin edeceği hasıllattan tereküp eder. (M- 3)

bazı büyük merkezlerinde bu maksatla yurtlar tesis edilmiştir. Umumî muvazeneden - Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti kanalı ile - büyük nisbette yardımlar görmek suretiyle 1926 yılına kadar varlıklarını devam ettiren bu müesseseler 5000 kadar erkek ve kız öksüz yavruyu barındırmak mazhariyetini göstermişlerdir (6).

Öksüz yurtları teşkilâtı hakkındaki Kanun 1926 yılında 931 sayılı Kanun ile ilga ve yurtların hesabı tasfiye edilmiş fakat mevzu ile alakasını devam ettiren kanun vazı halen yürürlükte olan Men-i teseül ve Darülaceze Teşkilâtı hakkındaki hükümlerle hemahenk olarak 1924 tarihli Köy Kanunu ile (köy halkından askerde bulunanların ve bakacağı olmyan öksüzlerin tarlalarını, bağ ve bahçelerini sürüp ekmeyi), köylünün mecburî ve (yemeklik ve para ile köy fukarasına ve öksüzlerine yardım etmeyi) ihtiyarî vazifeleri arasında saymış (M : 13 F : 19, M : 14 F : 21)

1926 tarihli Medenî Kanun ebeveynlerinin bakım ve idaresinden müstağni bulunan çocuklara vasi tayin etmek, çocuğu ana babadan alarak bir aile nezdine veya müesseseye yerleştirmek salahiyetini hâkime tanımış (M: 272-273),

Köy Kanunundaki hükümlere muvazi olarak 1930 tarihli Belediye Kanunu da (bırakılmış ve bulunmuş çocukları.. Koruyup gözetmeyi, alelumum öksüz, fakir ve kimsesiz çocuklara para, hekim, ilaç, yeme, içme, giyme, barındırma, tahsil terbiye aletlerinden yardım etmeyi, fakir hastalara meccanen bakmayı, ilaç vermeyi, fakir cenazelerini meccanen kaldırmayı, âlil, işten aciz olup bakacak kimsesi almayanlara bakmayı, yersiz yurtsuz olanlara iş bulmayı, bunlardan çalışmayanları memleketlerine göndermeyi, kimsesiz kadın ve çocukları korumayı..) Belediyenin mecburî ve (Muhtaçlar için iane sandıkları tesis ve idare etmeyi...) ihtiyarî vazifeleri arasında göstermiştir. (M: 15 F: 18-34-45-48-71).

1930 tarihli Umumî Hıfzıssıhha Kanununun 1 inci maddesi ile (..halkı tıbbî ve İctimaî muavenete mazhar eylemek umumî devlet hizmetlerindedir) prensibi vaz edilmek suretiyle İctimaî yardıma verilen önem belirtilmiş ve bilhassa gençlik hıfzıssıhhası bölümünde fakir ve yoksul aile mensupları veya kimsesiz çocuk ve gençlerin bakım ve yetiştirilmelerinin mahallî belediyeler, Sağlık Vekâleti ve Millî Eğitim teşkilâtı tarafından sağlanacağı tebarüz ettirilmiştir (M: 161).

Ancak vaz edilmiş bulunan hükümlere rağmen kimsesiz çocuklar miktar ve keyfiyetinin gittikçe endişeyi mucip bir mahiyet alması bu

(6) Osman Korkut Akol tarafından Ankara vilâyeti çocukları koruma birliği adına 29/Nisan/1956 tarihinde Ankara Radyosundan yapılan konuşmadan.

mevzuun başlı başına ve şümulü bir Kanunla tedvinini zarurî kılmış ve neticede 1949 yılında 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar hakkında Kanun hazırlanmıştır.

Bu Kanuna göre muayyen şartları haiz ana babasız çocukların mahkeme kararı ile ve reşit oluncaya kadar kanunda belli edilen kayıtlar içinde bakılmaları ve yetiştirilerek meslek sahibi edilmeleri köy ihtiyar heyetleri, mahallî belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Vekâletlerince sağlanacaktır. Belediyesi bulunan yerlerde bu gibi çocukların bakım ve korunması ve iş gücü sahibi edilmeleri belediyeler tarafından temin edilir. Aynı il içinde bulunan belediyeler resen birleşerek bakım ve yetiştirmeyi sağlayacak müesseseler kurabilirler. Belediye bütçelerinin bu maksat için açılacak bölümüne bütçe genel yekünunun % 1 i nisbetinde bir ödenek konur (7).

Bu devlet çalışmaları yanında ve ona yardımcı olarak âmme menfaatine hadim memleket şümul hayır teşekkülleri bu mevzuda kısmî ve mahdut da olsa faydalı hizmetler görmektedirler. Başta Kızılay olmak üzere Yardım Sevenler Cemiyeti, Çocuk Esirgeme Kurumu yer yer ve zaman zaman yoksul halka imkânları nisbetinde nakdî ve aynî yardımlar yapmak suretiyle bu fertlerin geçici zaruretlerini telâfi etmek hususunda gayret sarf etmektedirler (8).

Bu hükümlerin- tetkikinden dilenciligi yaratan âmillerin giderilmesini ve yenilerinin türemesine mani olunmasını devletin mahallî köy ve Belediye teşkillerine bıraktığı, bu hususta asıl vazifeli olarak Belediye mahallî idarelerini kabul ettiği ancak bu mevzuda ilgili müesseselere bizzat müzaheretle bulunmayı şiar edindiği anlaşılmaktadır.

Gerçekten hadiselerin tarihi seyri ile bizde olduğu gibi diğer memleketlerde de vaktiyle hayır sahipleri ve dinî teşekküllerin ifa edegelmekte oldukları hizmetleri zamanla daha şümulü olarak ele almak zarureti hissedilince işin mahallî mahiyeti itibariyle bu hizmetleri mahallî köy ve belediye teşekkülleri kabullenmişlerdir. Bu günün şehircilik prensipleri bir yandan teknik mevzuları, öte yandan İçtimai meseleleri aynı ehemmiyetle gözönünde bulundurmaya icap ettirir. Bu arada İçtimai yardım ve sıhhat işlerinden madut gayri sıhhi mahallerin ıslahı, işsizlere yardım, iş tavassutu, emanet sandıkları, gençlik hıfzıssıhhası, acizler yurtları, fakir

(7) 5387 sayılı Kanunun ince bir tahlil ve tenkidi için bak: Ayhan Açıkalm - İdare Dergisi Sayı : 227 - 228 Sahife : 1-10.

(8) 5387 sayılı Kanunun 21 inci maddesi ile hayır derneklerinin köy ihtiyar heyetleri, Belediyeler ve Vekâletlerle işbirliği edilebileceğini mevzuştürmüştür.

hastahaneleri gibi meseleler bütün memleketlerde şu veya bu ölçüde komünal birer mevzu addedilmekte fakat devlet de yakın müzaheretini esirgememektedir.

Zira artan merkezîyetçilik zihniyetinin eseri olarak aslında mahallî olmakla beraber tesirleri az veya çok mahalliliği aşan meselelere umumî idarenin müdahalesi ile bu müdahalelerden doğan dertlere de devletin müzahareti icap edeceği teemmül olunmaktadır. Bu zihniyettir ki Devlet halkın hayat seviyesini yükseltmek gibi faaliyetinin umumî hedefi yanında emek sahibini her türlü rizikolara karşı emniyet altına alacak müsbet kanunî tedbirler, sigortalar, iş ve işçi bulma müesseseleri ve geniş sosyal yardımlarla mevzu ile karşı karşıya gelmekte ve fiilen ilgilenmektedir. Hatta bu mevzu millî hudutları aşan ve bir çok memleketlerde müşterek bir mahiyet arzeden bir dert olmakla artık Birleşmiş Milletler Teşkilâtının dahi ele aldığı bir mevzu haline gelmiş bulunmaktadır. 1946 yılında Birleşmiş Milletlerce ittihaz edilen Konvansiyona iştirâk etmekle bu tarihten beri mevzu ile milletlerarası olarak meşgulüz addedilmek gerekir. Tabii bu keyfiyet mevzuun mahallî karakterini ve ehemmiyetini bertaraf edemez. Faaliyetleri devletin faaliyetleri ile birbirine inzimam ettiği bu gibi hallerde müessir bir işbirliği sağlamak için Komünlerin devletin faaliyetini adım adım takip etmek, kendi faaliyetlerini ona intibak ettirmek ve yerinde ve zamanında devletin müfit müdahale ve müzaheretini sağlamak mecburiyetini benimsemeleri arzuya şayan bir keyfiyettir.

Mevzuatla İstihdaf Edilen Gayenin Tahakkuk Etmemesi:

Gerek zabıta marifetiyle men ve gerekse mahallî Belediye teşekküllerinin gayretiyle dilencileri hususî müesseselerde barındırmak suretiyle mevzuu kökünden halletmek maksadiyle vazedilen çeşitli ve mükerrer hükümlere rağmen derdin dün olduğu gibi bugün de bütün ciddiyeti ile kendisini hissettirmesi kanun vazının istihdaf ettiği gayenin maalesef tahakkuk etmediğini gösterir. Gayenin tahakkukuna mani olan sebepleri şöyle sıralamak kabildir:

1 — Malî imkânsızlık:

Bilinen bir hakikattir ki Belediyelerimizin büyük bir çoğunluğunun bütçesi çok zayıftır (9). Bu zayıf bütçeleri ile hayatî ihtiyaçlarını da-

(9) Teamül nüfusu 2000 i bulan her meskûn sahanın Belediye idaresine kavuşturulması merkezindedir. Halbuki yeniden ihdas edilen her belediye idaresi, diğer be-

hi karşılaşmakta zorluk çeken Belediyelerin, mecburî hizmetlerinin bir çoğunu, bu arada dilencileri barındırma ve gözetme vazifesini de ifaya imkân bulamadıkları bir hakikattir.

2 — Mahallî teşekküllerin gerekli hassasiyeti göstermemesi: Bilhassa büyük şehirlerimizde gruplaşan dilencilerin menşe itibariyle başka mahalle mensup oldukları görülmektedir. Mahallî köy veya belediye teşkilâtları gereken hassasiyetle bu vatandaşların durumlarını takiple onlara cüz'i de olsa maddî müzaheretle bulunmadıkları gibi aksine defî belâ kabilinde, baştan savma zihniyeti içinde kendi beldelerinden başka diyarlara gitmelerini bilhassa terviç eder görünmektedirler.

3 — Dilencililiği men hükümlerinin tatbikat sahasında aksaklık göstermesi:

Dinî telkinlerin bakiyelerinden henüz sıyrılmamış olan cemiyetimizde gerek vatandaş, gerekse hüküm verme makamında bulunan vazifeliler dilenciye «suçlu» kisvesi altında değil; hamiyete muhtaç, şefkate müstehak varlık olarak görmek temayülündedir. Hatta hatta dilenciye yapılacak hor muamele ile lânete ve gazabı ilâhiye uğramak endişesi kalplerde sarîh veya zımnî şekillerde yer alır. Bu itibarla vatandaş dilenciye ilgili mercilere ihbar ve şikâyet etmediği gibi vazifeliler tarafından yapılan bir müdahale ve meselâ adalete merciine tedvinde aleyhte şahadetten içtinap veya onun fiilini mazur göstermek yolunu tercih eder. Umumiyetle mevzuu bir İktisadî ve sosyal problem olarak telâkkiye mütemayil hüküm makamı da o nisbette (insafî) dır (10).

Bir yandan dilencilerin barındırılmasına elverişli sosyal tesisler kurulmasına mani olan malî imkânsızlık, öte yandan vatandaş ve men ve refle vazifeli memurlar, hüküm verecek salâhiyetliler zihniyeti arası-

lediye kuruluşları aleyhine Devletçe temin edilen paylardan istifade etmekte ve az sayıda lâkin iş görebilecek Belediyeler yerine çok sayıda fakat malî imkânları cılız idareler kaim olmaktadır. Belediye İdareleri kuruluşlarının yeni tahdit ve takyidler altına alınması şayanı arzudur.

(10) Serseri ve dilencilerin boğaz tokluğuna veya müstehak oldukları ücretin yansımın verilmesi suretiyle muayyen müddet İdarei Hususiye ve Belediye işlerinde çalıştırılmaları Türk Ceza Kanununun n'ci maddesinde tarif ve tadat olunan cezalardan madut olmayıp içtimaî ve İktisadî bir tedbir mahiyetindedir. (Temyiz Tevhidi İçtihadı: 23/5/941 esas 28 Karar II)

Büyük şehirlerimizin birinde, iki belediye zabıta memurunun yaptığı tesbite ve zaptına müsteniden adli mercie tevdi edilen bir dilencinin muhakemesinin iki gün sürdüğü ve bu müddet zarfında zabıta âmiri dahil bir çok memuru işgal ve vazife ifasından alıkoyarak neticede dilencinin yedi gün müddetle yan ücretle belediye hizmetinde çalıştırılmasına karar verildiği bizzat müşahade olunan bir keyfiyettir.

daki bu telâfi edilmez fark umumî veya hususî zabıta'yı nasılsa netice vermeyecek bir işe girişmekten alıkoyar. Ve binnetice kanunun tatbik edilmemesini halini intaç eder. Mevzuun yarım asrı aşan bir zamandan- beri halâ tazeliğini muhafaza etmesinde mevcut mevzuatın tatbik edilememesi veya edilmemesinin - tatbikten imtinanın - payı büyüktür. 6123 sayılı kanunla tadilden önce dilencilerin Hususî İdare veya Belediye işlerinde çalıştırılmalarını derpiş eden Türk Ceza Kanununun 544 - 545 inci maddeleri hükümleri hiç tatbik edilmemiş, hatta 1/Mart/1952 tarihinden itibaren kaldırılan «yol mükellefiyeti» nin cari olduğu zamanlarda yol vergisini vermeyen alelade vatandaşlar yol yapım veya tamirine sevk edilirken dilenci makulesi daima gözden uzak kalmıştır.

4 — İşî organize etmede dirayetsizlik :

Mahdut imkânlarla sahip olan belediyeler bu mevzuda hayır sahiplerinin ve teşekküllerinin müzaheretini sağlayabilir; Veya bir kaç belediyeye mahdut imkânlarını birleştirip müşterek sarfedebilirler ise de bir yandan derdi benimsemek, öte yandan mahallilik gayreti işî organize etmeye imkân vermemiştir.

Hiç olmazsa kimsesiz çocuklar için 5387 sayılı kanunun gösterdiği yolda sarfedilen gayretler ümit vericidir. Maksut olan ölçüde şümillü bir netice sağlayamamış ve mevcut «Köprüaltı çocukları» nı tasfiye edememiş olmakla beraber mevzuun ele almış tarzı bakımından kanunun çizdiği yol müsbettir.

Kaldı ki mevzuu, Milletlerarası bir mevzu olarak ele aldıktan beri, Yurt sathında bu kategoriye dahil olabilecek vatandaşların hakikî miktarını ve evsafını ciddi bir tesbitle ortaya çıkarıp bunları barındıracak ve tekrar cemiyete mal edebilecek sosyal tesisler vücade getirilmesi için Millî Bütçeden yapılacak bir tahsis ve tefrike Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyinin müessir yardımının temini imkân dahiline girmiş bulunmaktadır.

Ancak bu müessesenin müfit yardımını sağlayabilmek mevzuu Millî haysiyeti rencide edecek bir teşrih ve araz olarak değil, objektif ve reel bir durum teşbihinden ibaret bir mahiyet taşıdığını kabul etmeye ve böyle bir telâkkiye erişmeğe bağlıdır.

Derdin Halli Lüzumu ve Çareleri :

İnsan haysiyet ve vakarını şiddetle rencide eden bu müzmin İçtimaî derdin halli bugünkü İçtimaî bünyemiz için bir lüzum, yarıncı bünyemiz

için ise bir zarurettir. Bu günün bir dilencisini normal bir vatandaş kadar haysiyet ve vakarına kıymet veren ve verilen şahıs olarak görmek, bu hale eriştirmek herkesin arzusu, cemiyetin ise vazifesidir.

Bu umumî arzunun bir ifadesi olarak, mevzuun bizatihi âmme mevzuu oluşuna rağmen tatminkâr bir hal tarzına bağlanamaması, İçtimai duyguları hassas bazı unsurları çareler aramaya sevk etmekte ve hayır teşekküllerinin daha faal ve müessir surette mevzua sarılmaları arzu edilmektedir. Gerçekten İstanbul ve İzmir gibi gayri müslim vatandaşların büyük bir kitle teşkil ettikleri şehirlerimizde sayıları pek kalabalık olan dilenciler arasında gayri müslim dilencinin yok denecek kadar sayılı olması iyi organize edilmek şartıyla hayrî veya dinî teşekküllerinde müessir bir şekilde dâvaya hizmet edebileceklerini göstermektedir. Fakat muhtelif yerlerde zaman zaman aynı iyi niyet mahsulü olarak cemiyetler kanunu hükümleri dahilinde kurulan Cemiyetler de maalesef gelişmemekte veya mevcudiyetlerini idame ettirememektedirler. Fikri seviyesi, teşebbüs kudreti ve kazanç imkânları itibarıyla farklı durumda olan vatandaşların kurdukları bu teşekküllerin hayatiyetini söndüren belli başlı unsur malî imkânların kıtlığı ile İçtimai tesanüdün zayıflığı olmaktadır. Belki bu kabil teşekküllere az çok müstakar ve kifayetsiz gelir kaynakları bulmak ve meselâ belediye gelirlerinden tahsisler yapmak veya Belediye gelir matrahları üzerine ek sarfiyat yapmak gibi salahiyet tanınması hallerinde kısmî ölçüde netice alınabilir. Halihazır mevzuatımızın belediyelere hasrettiği gelirlerin paylaşılması mahzuru yanında yoksullukla mücadele mevzuunun bizatihi bir âmme hizmeti mevzuu olduğu teemmül olunursa (11) yani mevzu mutlak bir devlet problemi olarak kabul edilince hal çareleri de umumî idare bakımından ve tek mil yurt ölçüsünde tasarlanmak gerekir.

Bu hal çareleri ve tedbirler kanun vazının esasen tesbit etmiş olduğu gibi :

(11) Eskişehirde kuvvetli bir birlik manzarası gösteren Esnaf Teşekkülleri bahsini ettiğimiz iyi niyetin bir mahsulü olarak 1953 yılında bir (Yoksullar yurdu kurma teşebbüsü projesi) hazırlamışlardır. Proje - Eskişehir Valiliğince - esas itibarıyla günden güne dikkate şayan bir inkişaf gösteren Eskişehir merkezinde, İçtimai bir derde deva teşkil etmek gibi yerinde ve takdire şayan bir teşebbüsün ifadesi olarak görülmüş lakin gelirler bölümünde tiyatro ve konserlerden Devlet ve Belediyelerce alınmakta olan damga, tayyare ve Belediye resimleri ile Darülaceze hissesine benzer hisseler almayı derpiş ettiği görülerek mer'i mevzuatımız muvacesinde bu husus tasvip edilmemiş ve mevzuun bir âmme hizmeti mevzuu olduğu hassaten belirtilmiştir.

I — A) Mevcutların tasfiyesini,

B) Yenilerinin türemesini önlemeyi, istihdaf etmek suretiyle iki istikamete müteveccih olacak ve ;

II — Gayenin tahassülüne mani sebeplerin giderilmesini zarurî kılacaktır (12).

Netice:

İnsan haysiyetini rencide eden ve her geçen gün müzminleşmek istidadım gösteren mahiyeti ile mesele objektif olarak gözlerimizin önündedir. Fakat tabiatıyla alınacak tedbir ve çareler bahsinde ihtiyar edilecek yol bir değil, bir çoktur. En müessir tedbirlerin ittihazına imkân vermek ümidi bakımından mevzuya karşı ilgi duyanların bu husustaki görüşlerini ifade etmeleri ve bilhassa yetkili mercilerin mevzu üzerinde daha büyük hassasiyetle durmaları temenniye şayandır.

(12) Alınacak tedbirler bahsinde şahsî düşüncelerimizi ikinci bir tetkik mevzuu olarak sunma arzusunu iştiraten arz ederim.

1947 JAPON ANAYASASI VE JAPONYA'DA SİYASİ VE İDARİ TEŞKİLAT

YAZAN :
Tekin GÜRZUMAR
AVUKAT

Asırlardan beri kendi içerisine kapanmış, esrarlı bir Uzak Şark devleti olarak bütün dünyanın dikkat ve alâkasını çekmiş bulunan Japonya, XIX. asrın ikinci yarısından itibaren dünya devletleri ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu ilgi, aşağı yukarı bir asırdan beri devam edegelen bir yenileşme hareketine vücut vermiş ve esrarlı Uzak Şark devletini modern dünya devleti haline sokmuştur. Çok kısa bir zamanda büyük bir inkişaf kaydeden Japonya, diğer dünya devletleri arasındaki yerini almakta gecikmemiştir.

Aşağıda mahiyetini izah edeceğimiz 1947 Anayasası Japonya'daki gelişmeler zincirinin son halkasını teşkil etmektedir. Bundan evvel 1889 da çıkarılan Anayasa gerek Japonya'nın ilk Anayasası olmak bakımından ve gerekse (tam manasıyla demokratik bir karakter arzetmemesine rağmen) bugünkü Anayasaya bir zemin hazırlamış olmak bakımından önemlidir. Bu itibarla bu Anayasa üzerinde kısaca duracak ve sonra asıl konumuz olan 1947 Anayasasına geçeceğiz.

I. 1889 (MELJI) ANAYASASI :

1889 Anayasası Prens İto Hirobumi tarafından hazırlanmıştır. Japonya'nın yeni bir devlet teşkilâtı kurmak, modern esasları kabul etmek kararının bir neticesi olarak 1885 de garp müesseselerini tetkik için Avrupa ve Amerika'ya giden Prens birçok Anayasalar incelemiştir. Bu Anayasalar içerisinde bilhassa sert karakteri itibarıyla Prusya Anayasası Prens dikkatini çekmiş ve Japonya'ya dönünce hazırladığı proje hemen hemen bu Anayasanın bir kopyası olmuştur.

1889 da kabul olunan Anayasanın asıl gayesi İmparatorun sahip bulunduğu hudutsuz salahiyetlerin kanunlaştırılması idi. Bu sebepten İmparatora tahsis olunan birinci bölümde kendisinin hak ve salahiyetleri teferruatlı bir şekilde tesbit edilmiştir.

A. İmparator:

Devlet içerisinde en mühim teşrii ve icrai salahiyetler İmparatorun elinde toplanmıştı. Bunların belli başlıları şunlardı:

- a. Parlâmentonun toplantıya çağırılması ve feshi,
- b. Kara ve deniz ordusuna kumanda etmek,
- c. Kanunların tasdiki,
- d. Harp açmak,
- d. Emirnameler çıkarmak,
- f. Sulh ve barış andlaşmaları yapmak,
- g. Bütün Kabine âzalarını tâyin ve azletmek,
- h. Hâkimleri tâyin etmek,
- i. Anayasayı değiştirmek,
- j. İdam dahil olmak üzere cezalan affetmek,
- k. Ayan Meclisi üyelerini tâyin etmek,
- l. Kanunları veto etmek.

İmparator bu salahiyetlerin kullanılmasında üyeleri tamamen kendisi tarafından tâyin olunan bir takım hususî meclislerle istişarelerde bulunurdu. Bu meclislerin en başında Heuro adını alan ihtiyarlar Meclisi gelmekteydi. Bundan başka Hususî Meclis (Privato Council) imparatorun müşaviri mevkiinde idi.

B. Kabille :

1889 Anayasası, Amerika Anayasasında olduğu gibi, Kabine hakkında hususî bir bölüme yer vermemiştir. Sadece ayrı ayrı her Vekilin İmparator'a karşı mes'ul bulunduğu ve onunla istişare mecburiyetinde bulunduğuna işaret edilmişti. Anayasanın bu hükümleri ve ilk dört senelik tatbikat, hükümetin icra kolunun teşekkülünde rol oynadı. Bundan başka Anayasanın kabulünden birkaç ay sonra Kabinenin fonksiyonları İmparator tarafından neşrolunan bir emirname ile tesbit ve tavsif olundu. Bu emirnameye göre Kabine imparator tarafından seçilen Başvekil ve Başvekilin İmparator'un da tasvibini alarak tâyin ettiği vekillerden meydana gelmekteydi.

Anayasa ve Emirname, Kabinenin müstakillen icrai faaliyette bulunabilme imkânlarını birçok hususlarda kaldırmıştı. Filhakika Kabine birçok meselelerde Hususî Meclisin (dolayısıyla İmparator'un) mütalâasını almak zorunda idi. Bundan başka, Kabinenin yapacağı barış andlaşmaları ve çıkaracağı emirnameler ancak İmparator'un tasdiki ile hüküm ifa-

de edebilirdi. Ayrıca birçok kanunlar Diet Meclisinin muvafakati ile hazırlanabilirdi. Bu taktitlerin dışında Kabine, idari ve siyasi faaliyetin merkezi olan bir organ durumunda idi. Doğrudan doğruya İmparator'a karşı mesuldü.

C. Teşrii Organ :

Teşrii organ Umumî Meclis, (Diet Meclisi) idi. Umumî Meclis, biri Ayan Meclisi (House Of Peers), diğer Mümessiller Meclisi (House Of Representatives) üzere iki meclisten tereküp ederdi.

Ayan Meclisi memlekete fevkalâde hizmetleri olan asilzadelerden ve devlete yüksek vergi ödeyen kimselerden müteşekkil olup üyeleri bizzat İmparator tarafından ve yedi yıllık bir süre için tâyin edilirdi. Temsilciler Meclisi üyeleri ise doğrudan doğruya halk tarafından ve kanunî vasıfları haiz vatandaşlar arasından dört yıl için seçilirdi. Temsilci adedi ilk zamanlar 300 iken 1930 da bu adet 466 ya yükseltilmişti. Kanun yapma faaliyeti esas itibariyle bu Mecliste yapılmaktaydı. Temsilciler Meclisi tarafından kabul olunan kanunun evvelâ Ayan Meclisince tasdiki gerekirdi. Ayrıca kanunları ilân etmek hakkına sahip bulunan İmparator'un da kanunlar üzerinde veto hakkı vardı.

1889 Anayasasında, İmparator'a, Hususî Meclislere ve Kabineye tanınan salâhiyetlerden farklı olarak hükümetin teşrii bölümüne tanınan salâhiyetler çok mahduttu.

Evvelce de belirtildiği gibi kabinenin meclise karşı hiçbir mes'uliyeti yoktu. Meclis Kabineyi muhtelif meseleler hakkında hesap vermeğe davet edemezdi. Yalnız bazı kanunların hazırlanmasında Meclisle Kabine teşriki mesai ederlerdi. Bununla beraber bu hususta da Kabine için Meclisin çizdiği yolda yürümek mecburiyeti yoktu. Meselâ Bütçe Kanunu esas itibariyle Meclisin muvafakati ile hazırlanıp tasdik edilebilirdi. Ancak Meclisin yeni bütçeyi reddetmesi halinde hükümetin eski bütçeyi yeni sene için de tatbik edebilmesi mümkündü.

Meclisin salâhiyetlerini daraltan hususlardan birisi de barış andlaşmalarında ve dış meselelerde müşahade olunmaktaydı. Filhakika andlaşmaların tasdiki münhasıran Hususî Meclislere ve İmparator'a ait bir keyfiyetti. Her iki Mecliste de dış meselelere ait müzakereler- ve münakaşalar yapılabılırdi. Ancak imparator hiçbir surette bunlarla bağılı değildi. Diğer taraftan Meclisin malî kontrol bakımından da salâhiyetleri mahduttu. Bu konuda en geniş salâhiyet icra organına tanınmıştı. Bu sebepledir ki meselâ askeri maliye sahasında Amerikan Kongresinin sahip bulunduğu geniş salâhiyetlerin hiçbirine Japon Meclisinde rastlanılamazdı.

II. 1947 ANAYASASI

1889 Anayasası, Japonya'da bir reform yapmak arzusunu tam manasıyla tahakkuk ettirebilecek bir Anayasa değildi. 1945 yılına kadarki tatbikatı, Japonya'da demokratik bir rejimin yerleşmesini sağlayamamış, aksine olarak Güneşin Oğlu sıfatına sahip bulunan İmparator'un mutlak otoritesine dayanan sert bir idare rejiminin doğmasına yol açmıştır.

İkinci Dünya Harbinden mağlûp olarak çıkan Japonya 2/Eylül/1945 de müttefik kuvvetleri tarafından işgal edilmişti. Japonya'nın mağlûbiyeti ve bundan sonra kurulan işgal rejimi Japonya'nın siyaset, ekonomi ve sosyal hayatında geniş değişiklikler yaratmıştır. Mağlûp devletin yeniden, modern ve demokratik esaslara göre teşkilâtlandırılması Müttefik Devletler ve bu arada bilhassa Amerika Birleşik Devletleri tarafından ele alınmış ve uzun çalışmalarından sonra yeni Anayasa hazırlanmıştır

A. Anayasalın Hazırlanması :

Japonya'da sulh nizamının ve Japon halkının hür iradesine dayanan bir hükümetin tesisi yolundaki karar 26 Ağustos 1947 de toplanan Potsdam Konferansında alınmıştı. Potsdam Konferansı'nın çok karışık olduğu kadar tabik sahasına konulması da o nisbette güç olan bu kararının tatbiki mes'ûliyeti Japonya'daki Müttefikler Yüksek Kumandanına verilmişti. Konferans sonunda neşrolunan bir deklarasyonda bahis konusu edilen bu karar esas itibarıyla Japonya'da bir Anayasa değişikliği zaruretine işaret etmekteydi. Filhakika Anayasa değiştirilmeden yapılacak siyasî reform hareketlerinin semersiz kalacağı neticesine varılmıştı (1).

Anayasanın hazırlanması vazifesi Prens Higashi Kuni Kabinesine verildi. Ancak yeni Anayasanın ihtiva etmesi gereken ana ve temel prensipler belirtilmiş ve Anayasayı hazırlayanlara bu esaslar dahilinde hareket etmeleri bildirilmişti. Müttefik Kuvvetler Kumandanlığı Siyasî Müşavirliğince yayınlanan bir deklarasyon bu ana prensipleri şu şekilde açıklamıştı :

(1) Japonya'da siyasî reform yapmak isteği mühim bir mesele ortaya çıkarmıştı: Japonya'da yeni bir nizam tesis edebilmek için nasıl hareket etmek lâzımdır? Uzun bir işgal devresi içinde, ekilecek demokrasi tohumlarının göstereceği gelişmeyi takibe yarayacak yavaş ve tabii bir inkişaf yolu mu, yoksa Anayasayı değiştirmek suretiyle demokratik müesseseleri yeni bir temel üzerine inşa etmek yolu mu tercih edilmelidir? Bunlardan ikinci şık daha emin yol olarak görüldüğünden. çalışmalar o yol üzerinde toplandı.

1. Temsilciler Meclisinin yeteneklerini (bilhassa bütçe üzerindeki yeteneklerini) artırmak ve bu müesseseyi devlet idaresi temel müessesesi haline getirmek,

2. Ayan Meclisinin veto yeteneklerini bertaraf etmek,

3. Parlamenter mes'uliyet prensibini kökleştirmek, Kabinayı münhasıran Mümessiller Meclisine karşı mes'ul bulundurmak,

4. Ayan Meclisini demokratik bir hale getirmek,

5. İmparatorun yeteneklerini daraltmak ve bu arada veto yeteneklerini kaldırmak.

Daha sonraları Mayıs 1946 da, Japonya'da müttefikler tarafından kurulmuş bulunan Uzak Şark Komisyonu (F. E. C., Far Eastern Com.) da müstakbel Anayasanın şu esaslar dahilinde hazırlanması gerektiğini bildirmişti.

1. Yeteneklerini doğrudan doğruya seçmenlerden veya onları temsil eden teşrii organdan alan ve ona karşı mes'ul durumda bulunan bir icra organı teşkili,

2. Geniş bir malî mes'uliyete sahip bir teşrii organ kurulmalı,

3. Bağımsız bir kaza organı vücuda getirilmeli,

4. Vekiller heyetinin toplu olarak teşrii organa karşı mes'ul durumda olmaları sağlanmalı,

5. İmparatorluk müessesesi siyasî bir müessese olarak muhafaza edilmeli, ancak mutlak icrai yeteneklerden ayrı tutulmalı ve sadece Kabine ile istişare etmek ve onun muvafakatini almak suretiyle İmparatorun karar verebilmesi temin edilmelidir.

Anayasa hazırlanırken birtakım muhafazakâr guruplar buna karşı şiddetli bir mücadeleye giriştiler. Bu mücadeleye yeni Anayasa projesinin tatminkâr olmadığı, Japon Milletince çok büyük önemi haiz bulunan tarihî müesseseleri baltaladığı, Japon halkının menfaatlerini ihlâl edebilecek hükümleri taşıdığı iddiasında bulunanlar da karıştılar. Şüphesiz bu hareket daha ziyade uzun bir geleneğin mahsulü olan müesseselerin kaldırılması ve demokrat bir devletin kurulmasıyla ilgili idi.

Japon Kabinesi tarafından yukarıda gösterilen esaslar dairesinde hazırlanan Anayasa projesi Müttefik Kuvvetler Kumandanı General Mac Arthur tarafından tasdik edildikten sonra Japon Milletinin tasvibine sunuldu ve 24 Ağustos 1946 da Temsilciler Meclisince de kabul olunan Anayasa Mayıs 1947 de yürürlüğe girdi.

B. 1947 Anayasasının Ana Prensipleri : (2)

Yeni Japon Anayasası modern Anayasaların ana prensiplerine geniş ölçüde yer vermiştir. Bu itibarla yeni Anayasanın demokratik esaslara dayanan Japon Devletinin kurulmasında en son merhale olarak kabul edilmesi lâzımdır.

Egemenlik prensibi, insan hakları, devletin hak ve vazifeleri, devlet içinde ve devlet dışında sulh, Anayasaya aykırı kanunların reddi hususları Anayasanın en esaslı hükümlerini teşkil etmektedirler. Japon Anayasasının esas prensiplerini kısaca gözden geçirelim :

a. Egemenliğin Millete Ait Olduğu Prensibi :

Anayasanın Başlangıç kısmında egemenliğin millete aidiyeti, sarih olarak gösterilmiştir. Anayasaya göre, egemenlik prensibi bütün insanlığın ana prensibidir ve Japon Anayasası da bu prensip üzerine inşa olunmuştur.

«Biz Japon Milleti, egemenlik kudretinin millete ait bulunduğunu ilân ve bu Anayasayı katıyetle tesis ediyoruz. Hükümet milletin mukaddes emanetidir; otoritesi millettendir, onun yetkileri milletin temsilcileri vasıtasıyla kullanılır ve bunun meydana getirdiği nimetler millete ait olur. Bu insanlığın beynelmil bir prensibidir ve Anayasamız bu temel üzerine kurulmuştur..»

Anayasanın, egemenliğin millete ait olduğunu bu kadar açık ve katı ifadelerle belirtmesi, imparatorun mutlak ve mukaddes şahsında toplan-

(2) 1947 Anayasası bir Başlangıç kısmı ile XI bölümü ihtiva eder. Bu bölümler şu başlıkları taşırlar :

- I. İmparator
- II. Harpten Feragat,
- III. Milletin Hak ve Vazifeleri,
- IV. Diyet Meclisi,
- V. Kabine,
- VI. Kaza organı,
- VII. Maliye,
- VIII. Muhtar Mahalli İdareler,
- IX. Anayasanın değiştirilmesi,
- X. En Yüksek Kanun,
- XI. Ek Hükümler.

diği kabul olunan egemenlik kudretinin artık tek bir şahısta değil bütün bir millette kaynağım bulunduğu telâkkisinin kökleştiğinin bariz bir delili olarak kabul edilmelidir. Bugünkü Japonya yeni Anayasanın ışığı altında, tamamen milletin egemenliğine dayanan yeni bir idare sistemi meydana getirmiştir. Anayasanın 15. maddesi bu konuda şu hükmü taşır :

«Madde 15 — Millet kendi memurlarını seçmek ve onları vazifelerinden çıkarmak hususunda devredilmez bir hakka sahiptir. Bütün âmme teşkilâtı (memurlar) bütün olarak milletin hizmetinde olup bir gurup veya ferdin hizmetinde değildirler. Memurların umumî seçimle seçilmeleri şarttır. Hiçbir seçimde gizlilik prensibi bozulamaz. Hiçbir fert hususî veya umumî olarak, verdiği rey dolayısıyla sorguya çekilemez.»

b. İnsan Hakları Prensibi :

İnsan haklarının en fazla değer kazandığı ve uğrunda en fazla mücadele olunduğu bir devrede vücuda getirilen ek Ana Kanunların bu haklara bigâne kalamayacağı aşikârdır. Bu sebeplerdir ki 1947 Japon Anayasası da müstakil bir bölüm içerisinde 30 madde halinde insan haklarını teker teker belirtmiş ve bunları garanti altına almıştır. Anayasanın başlangıç kısmında yer alan şu sözler, Japonya'nın hürriyeti korumak hususundaki azmini hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır :

«Biz Japon Milleti., kendimiz ve evlâtlarımız için bütün milletlerle sulh içinde işbirliği yapmaktan doğan faydaları ve bütün millete şâmil hürriyetin nimetlerini teminat altına almağa kati surette karar vermiş olarak...»

Japon Anayasasının insan haklarına taallük eden hükümlerini şu şekilde hülâsa etmek mümkündür :

1. Fertlerin doğuştan sahip bulunduğu haklardan her Japon vatandaşı geniş surette istifade eder. Anayasa bu hakları bugünkü ve gelecek nesillere ebedî ve değişmez haklar olarak bahşetmiştir. Bu haklardan istifade keyfiyeti hiçbir surette men olunamaz. Gerek devlet ve gerekse her vatandaş bu hakların korunması zımında azamî dikkat ve ihtimamı göstermekle mükelleftirler.

2. Kanun önünde bütün vatandaşlar eşittir. İrk, cins, İçtimaî farklılık dolayısıyla hiçbir Japon Vatandaşı siyasî, İktisadî veya İçtimaî bakımdan farklı muameleye tâbi tutulamaz. Asalet unvanları tanınmaz.

3. Bütün vatandaşlar herhangi bir zararın tazminini, memurların işinden uzaklaştırılmasını veya kanun, tüzük, yönetmelik tadil, kaldırılması yahut neşrolunması hususlarında ve sair hususlarda dilekçe vermek hakkına sahiptir. Bu türlü hareket eden kimseye farklı bir muamele yapılamaz.

Herhangi bir resmî devlet müessesesinden zarar gören herkes, kanuni şekiller dahilinde zararının tazminini isteyebilir.

4. Hiçbir vatandaş esaret altına alınamaz. Bir suçun cezalandırılması hali müstesna her nevi kalebentlik (involuntary servitude) yasaktır.

5. Düşünce ve vicdan hürriyeti ihlâl edilemez. Bütün vatandaşların din hürriyetleri Anayasa ile teminat altına alınmıştır. Hiçbir vatandaş bir dine girmeğe veya o dinin ayinlerine iştirak etmeye zorlanamaz. Bundan başka devlet de dinî eğitimden veya sair dinî faaliyetlerden kaçınmak mecburiyetindedir.

6. Toplanma, cemiyet ve parti kurma hürriyetleri ile basın ve diğer her çeşit düşünce ve fikir hürriyetleri Anayasanın teminatı altındadır. Her türlü sansür yasaktır.

7. Her vatandaş umumî menfaatlerin gerektirdiği sınırlar dahilinde kendi işini ve ikametgâhını tâyinde serbesttir. Yabancı bir memlekete- gitmek, vatandaşlıktan vazgeçmek hakları ihlâl edilemez.

8. Eğitim hürriyeti de Anayasanın teminatı altındadır. Herkesin kendi seviyesine ve kabiliyetine göre müsavi bir eğitim görmeğe hakkı vardır. Mecburî eğitim parasızdır.

9. Her vatandaş kendine maddî ve kültür bakımından asgarî bir hayat temini hakkına sahiptir. Umumî refah ve hürriyetin gerçekleşmesi için devlet her türlü tedbiri almakla mükelleftir.

10. Herkes müsavi olarak çalışmak hak ve vecibesine sahiptir. İşçilerin her türlü ihtiyaç ve meseleleri kanunla tâyin olunur. İşçilerin teşkilât kurmak, kolektif halde hareket etmek ve mukavele yapmak hakları Anayasa tarafından teminat altına alınmıştır.

11. Mülkiyet ve tasarruf hakları ihlâl olunamaz. Vatandaş bu haklarından ancak âmme menfaatlerine uygun olarak ve bedeli verilerek mahrum bırakılabilir.

12. Her vatandaş eşit olarak ve adalet dairesinde vergi vermekle mükellef tutulabilir.

13. Hiçkimse hayat ve hürriyetinden mahrum edilemez. Cezalar ancak kanunun tesbit ettiği kaideler içinde verilebilir.

14. Adli makamlar tarafından hazırlanmış müzekkere olmadıkça hiç kimse tevkif edilemez. Aleyhindeki ithamlardan haberdar edilmeden ve müdafaa imkânları verilmeden bir kimse ne tevkif ve ne de hapsedilebilir. Aleyhinde ileri sürülen ithamın kendisi ve müdafinin hazır bulunduğu bir mahkemede hemen isbat olunmalıdır.

15. Mesken masuniyeti, evrak ve malların emniyeti salahiyetli makamlarca tanzim edilmiş müzekkereler olmadıkça hiç bir surette ihlâl edilemez.

16. Sanık her zaman tarafsız bir mahkemeye müracaatla dâva açmak hakkım haizdir. Kendisine her türlü müdafaa imkânları verilir.

Hiç kimse kendi aleyhine şahadete icbar edilemez.

Bir kimse işlediği zaman meşru olan veya beraat ettiği bir fiilden dolayı cezaen mesul olmaz. Bir kimse aleyhine aynı suçtan dolayı iki defa takibat yapılamaz.

Haksız yere tevkif veya hapsedilen bir kimse serbest bırakıldıktan sonra, devletten, kanunî hükümler dahilinde zarar ve ziyan talebinde bulunabilir.

Anayasanın bu hükümleri, bütün modern devlet anayasaları muvacehesinde, Japon Milletinin sahip hakları şümüllü olarak belirtmesi bakımından üzerinde durmağa değer.

Japon Anayasası sadece temel hakları göstermekle kalmamış, aynı zamanda bunların teminatını teşkil edecek tedbirleri de almıştır. Bunlar arasında bilhassa kanunların Anayasaya uygunluğu müessesesi büyük bir önem taşır. Ayrıca çift meclis usulü, anayasa tadilindeki esaslı şartlar ve teşrii ve icraî organlar arasındaki münasebetler bu yolda alınan belli başlı tedbirler arasında sayılabilirler.

Anayasanın 97. maddesi hürriyetin en esaslı teminatı olarak Japon Milletini kabul etmiş ve insan haklarının muhafaza ve idamesi vazifesini bizzat o'na bırakmıştır. Maddeye göre :

«... Bu Anayasanın Japon Milletine temin ettiği insan hakları bütün insanlığın hürriyet uğruna giriştiği uzun mücadelelerin bir neticesidir. Çok acı tecrübelerin mahsulü olan bu haklar dokunulmaksızın muhafaza ve idame edilmesi için bugünkü ve ileride gelecek nesillere tevdi edilmiştir.»

Anayasanın bu hükmü, temel teşkil eden prensipleri açık bir şekilde bir kere daha ortaya koymaktadır.

c. Anayasalım Üstünlüğü ve Kanunların Anayasaya Uygun Olması Prensibi :

aa. Anayasanın Üstünlüğü :

Anayasa devletin en yüksek kanunudur. Bu husus Anayasanın 98 ve 99. maddelerinde ifadesini şu şekilde bulmuştur :

«Madde 98 — Bu Anayasa milletin en yüksek kanunudur. O'nun hükümlerine aykırı kanun, tüzük, kral emirnamesi veya herhangi bir hükümet kararname kanun kuvvetini haiz değildir.»

«Madde 99 — İmparator veya naip, bakanlar, meclisler üyeleri, hâkimler ve bütün devlet memurları bu anayasayı tatbik ve o'na riayet ve o'nu müdafaa ile mükelleftirler.»

En üstün kanun olması, Anayasanın diğer kanunlardan farklı bir şekilde tadil olunması sonucunu doğurmuştur. Bu bakımdan aşağı yukarı bütün devlet anayasaları gibi Japon Anayasası da «Bükülmez Anayasa» (Sert Anayasa) karakterindedir. Anayasanın tadili ancak aşağıdaki şart ve usuller- dahilinde mümkün olabilir :

Umumî Meclis Anayasayı ayrı ayrı her iki Meclisin 2/3 veya daha fazla ekseriyetinin tadil teklifini kabul etmesi halinde tadil edebilir. Ancak Meclis tarafından yapılan tadilin bir hüküm ifade edebilmesi için halkın tasvibinden geçmesi lâzımdır. Bu tasvip keyfiyeti Umumî Meclisin tâyin edeceği hususî bir referandum veya seçimler neticesinde anlaşılabilir. Eğer millet Anayasada yapılan tadilâtı tasvip ederse, bu tadilât derhal İmparator tarafından Anayasanın tamamlayıcı kısmı olarak ve millet adına ilân olunur. Milletçe tasvip olunmayan tadiller hükümsüzdür. (Madde 96)

Aşağıda izah ettiğimiz gibi, Anayasa temsili hükümet sistemini kabul etmiş bulunmasına rağmen Anayasanın tadili bahsinde referandum müessesesine yer vermiş, doğrudan doğruya milletin reyine müracaat usulünü tercih etmiştir. Bu, ancak en son ve en modern Anayasalarda müşahade olunan bir keyfiyettir. (3)

(3) Anayasaların tadilinde referandum yoluna başvurulması usulü, harpten sonra kabul edilen bütün Anayasalarda yer almıştır. Temsili sistemin cari olduğu memleketlerde dahi bu usule başvurulmaktadır. Meselâ 26/12/1947 tarihli İtalyan ve 5/6/1953 tarihli Danimarka Anayasalarında bu yolda hükümler" mevcuttur. ARSEL, Doç. Dr. İlhan «Anayasa Hukukunun Umumi Esasları» C. I. S. 390, Ankara 1955

bb. Kanunların Anayasaya Uygunluğu:

Anayasanın en üstün kanun olması, diğer bütün kanunların Anayasaya uygunluğunu icap ettirir. Anayasaya uygun bulunmayan kanunlar, Anayasa hükümlerini ve dolayısıyla devletin ana prensiplerini ihlâl edeceklerinden tatbik kabiliyetini haiz olamazlar.

Birçok Anayasalarda olduğu gibi Japon Anayasasında da kanunların Anayasaya aykırı olamayacağı ve olduğu takdirde hukuken hiç bir kıymeti haiz bulunamayacağını sarahaten ifade etmiştir. Filhakika metnini yukarıda aynen verdiğimiz 98. madde, bütün kanun, tüzük, hükümet tasarrufları ve emirnameler Anayasaya uygun olmaları aksi takdirde bu türlü aykırılığın o kanun, tüzük veya emirnamenin hükümsüzlüğünü intaç edeceğini âmirdir.

Bir kanun veya kanun hükmünde bulunan bir tüzük veya emirnamenin Anayasaya aykırı olup olmadığı hususunda en son karar vermek yetkisi Japon Yüksek Mahkemesine verilmiştir. 81. maddeye göre:

«Yüksek Mahkeme son merci mahkemesidir ve bütün kanun, tüzük ve yönetmeliklerin ve emirnamelerin Anayasaya uygunluğu hususunda karar vermek salahiyetine sahiptir.»

Bununla beraber herhangi bir meseleye tatbiki esnasında bir kanunun Anayasaya aykırılığı mahallî mahkeme tarafından anlaşıldığı takdirde o mahkemenin de kanunu tatbikten imtina etmesi mümkündür. Bu suretle meydana gelecek ihtilâfın halli zımında kanunun Anayasaya uygun olup olmadığı hakkında da yüksek mahkemece bir karar ittihaz olunabilir. Anayasada sarih bir hüküm bulunmamakla beraber bütün Japon adli mercilerinin Anayasaya uygunluk meselesini tetkik edebilmelerinin imkân dahilinde bulunduğu, Anayasanın bu konudaki hükümlerinden kolaylıkla istihraç olunabilmektedir.

Anayasanın, bütün kanunların Anayasaya uygun olmalarını ifade eden hükümleri, gerek teşrii organı ve gerekse icra organını münhasıran Anayasaya uygun tasarrufta bulunmak bakımından bağlamaktadır. Çünkü, «Madem ki Anayasa siyasi cemiyetin ve teşkilâtın temellerini tâyin ve tesbit eden ve bu bakımdan en üstün bir kanun olmak mevkiindedir, ve madem ki alelâde kanunları yapmakla vazifeli olan teşrii organ bütün salahiyetlerini ondan almakta ve bu salahiyetlerini Anayasanın çizmiş olduğu hudutlar dahilinde istimal etmek durumundadır; o halde teşrii organ, kendisine tevdi olunan salahiyetleri bu muayyen hudutlar içerisinde istimal edecek, yani bu hudutların dışına çıkamayacaktır, çıkamayacağı

gibi, Anayasada mevcut olan hükümlere aykırı herhangi bir tasarrufta da bulunamayacaktır.» (4). Teşrii organ tarafından herhangi bir sebeple çıkarılabilecek kanunların tatbikinde Anayasaya aykırılık anlaşıldığı takdirde adli mercilerin Anayasanın prensiplerini korumak ve bu türlü kanunları tatbikten içtinap etmek suretiyle vukuu muhtemel zararları önlemeleri lâzımdır. Bu itibarla Anayasanın Yüksek Mahkemeye tanıdığı salahiyetler Japonya'da rejimin en esaslı teminatlarından bilini teşkil eylemektedir (5).

Bilindiği gibi Anayasaya uygunluk şekli ve muhteva bakımından olabilir. Şekli bakımdan uygunluk kanunların Anayasanın göstermiş bulunduğu usul ve şekiller dahilinde hazırlanması halinde mevzubahis olabilir. Meselâ en aşağıda izah edeceğimiz gibi Japon Anayasası kanunların ne şekilde yapılacağı 59. maddesinde göstermiştir. Binaenaleyh eğer tasarı bu maddenin gösterdiği yollardan geçmeyerek veya bu formalitelerden biri uygulanmayarak kanunlaşırsa bu takdirde bu kanunun şekli bakımdan Anayasaya uygun olmadığı ileri sürülebilir. Muhteva bakımından uygunluk kanunların taşıdıkları hükümler dolayısıyla Anayasanın ruhuna ve esas prensiplerine uygun olmasıdır. Hiç bir kanunun Anayasanın âmir hükümlerine, kurduğu müesseselerin mahiyetlerine aykırı olan hükümleri ihtiva etmemesi lâzım gelir. Aksi takdirde devletin temelinden sarsılması mümkündür. Anayasaya uygunluk meselesinde mühim olan muhteva bakımından uygunluktur. Japon Anayasası 98. maddesinde muhteva bakımından uygunluğu bahis konusu etmiştir. Şekli bakımdan uygunluk 93. maddenin yardımıyla 59. maddeden istidlâl olunmaktadır.

Japon Anayasası sadece kanunların Anayasaya uygunluğunun kazaî murakabesi müessesesini kabul ile iktifa etmiyerek, Anayasanın meriyete girdiği tarihte mevcut ve Anayasanın esas prensiplerine aykırı kanun, tüzük ve emirnameleri red ve ilga eylemiştir. Filhakika Anayasanın başlangıç kısmında şu yolda bir cümle yer almaktadır :

«...Biz... bu Anayasaya aykırı olan bütün anayasalar ve kanunları, tüzük ve emirnameleri red ve ilga ediyoruz...»

(4) ARSEL», İ. a. g. e. s. 392 -393.

(5) GEORGE, A. German Jr. «The Government Of Japan» In «CONTEMPORARY FOREIGN GOVERNMENTS» p. 417, New York 1955. Kanunların anayasaya uygunluğu meselesi bazı memleketlerde bir siyasi organ (meselâ Fransa'da Cumhuriyet Meclisi) marifetiyle bazılarında da doğrudan doğruya kaza organı marifetiyle incelenir. FEYZİOĞLU, T. «Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazaî Murakabesi» s. 20, Ankara 1951, ARSEL, a. g. e. s. 395. Japon Anayasası yukarıda verdiğimiz izahattan da anlaşılacağı gibi ikinci yolu yani kaza organının incelenmesi yolunu tercih etmiştir.

d. Temsilî Hükümet :

1947 Anayasası millî egemenlik prensibinin bir neticesi olarak Japonya’da bir temsilî hükümet sistemi meydana getirmiştir. Halk tarafından seçilen ve iki Meclisten teşekkül eden Diet ve bu Meclise karşı mes’ul durumda bulunan Kabine devletin organlarını teşkil ve millet namına iktidarı temsil ederler. Japon siyasi teşkilâtım daha aşağıda gözden geçireceğiz.

e) Kuvvetler Ayrılığı :

Japon Anayasasında kesin bir kuvvetler ayrılığına yer verilmemiş sadece devlet içerisinde üç ayrı fonksiyonun mevcudiyetini göstermekle iktifa olunmuştur. Bu itibarla Japonyada bir kuvvetler ayrılığından bahsetmek mümkün değildir. Bununla beraber bir kuvvetler birliği de mevcut değildir. Kaza organı (bazı hâkimlerin tâyini hariç) müstakil durumdadır. Buna mukabil teşriî ve icraî organlar arasında, kuvvetler ayrılığı esasını kabul etmiş olan devletlerde görülmeyen bir işbirliği vardır. Fakat her iki organ da aynı zamanda fonksiyonları bakımından müstakil durumdadır. Bu sebepten Japonya’da daha ziyade kuvvetlerin muvazeneli bir şekilde ayrı bulunduğu bir rejimin mevcudiyeti müşahede olunur.

f. Harpten Feragat :

Yeni Japon Anayasasının dikkate değer taraflarından birisi Anayasa içerisinde, dünya sulhunun temini, harbin ortadan kaldırılması temennilerini ve Japon Devletin kendi bünyesi dahilinde bunun tahakkukunu mutazammın bir «harpten feragat» taahhüdünü ihtiva etmesidir. Bu hükümlerin Anayasaya, Japonyanın harpten mağlup olarak çıkmasının ve işgal rejimi altında, yenileşme yolunda atılan adımların muvaffak olması ve bu rejimi kalkması halinde de yeniden mütecaviz bir vaziyet almasını önlemek için bir teminat olarak konuldukları şüphesizdir. Bununla beraber bu hükümlerin dünya sulhu için büyük bir önemi haiz bulunduğu da işaret etmek lâzımdır.

Anayasanın dünya sulhüne ve harpten feragate dair hükümleri şunlardır :

«Biz Japon Milleti daimî bir sulh arzu ediyor ve bütün varlığımızla insanlar arasındaki münasebetleri düzenleyen yüksek idealleri benimsiyoruz. Bu sebepten dünyada sulhu seven bütün milletlerin adaletine ve bağlılığına güvenerek emniyet ve mevcudiyetimizi muhafaza ve devam

ettirmeğe karar vermiş bulunuyoruz. Dünyada tethiş ve esareti red eden ve sulhu muhafazaya uğraşan milletlerarası bir topluluk içinde kendimize uygun bir mevki sahibi olmak istiyoruz. Dünya üzerinde bütün insanların sulh içinde korku ve ihtiyaçlardan uzak olarak yaşamak hakkına sahip bulunduğunu kabul ediyoruz.

Şuna inanıyoruz ki hiçbir devlet sadece kendine karşı mes'ul değildir.- Siyasî ahlâk kaideleri bütün dünyaya şâmildir ve bunun için kendi bağımsızlıklarını masun tutmak ve diğer milletlerle olan bağımsızlık münasebetlerini hakkaniyetle görmek isteyen devletler bu kanunlara riayetle mükelleftirler.

Biz Japon Milleti bu yüksek gaye ve idealleri tahakkuk ettirmeği millî şerefimizle taahhüt ediyoruz..» (Anayasanın Başlangıç Kısmı)

«Madde 9 — Nizam ve adalet üzerine kurulmuş milletlerarası sulhu gönülden arzu eden Japon Milleti, halkın hükümlerlik hakkı olarak harpten ve milletlerarası işlerde tehdit ve kuvvet kullanmaktan daimî olarak feragat eder.

Bu gayeyi tahakkuk ettirmek için kara, deniz ve hava kuvveti ve hiçbir diğer harp kuvveti muhafaza edilmeyecektir. Devletin muhariplik hakkı tanınmayacaktır.»

III. 1947 ANAYASAINA GÖRE JAPONYA'DA HÜKÜMET

Japonya'da hükümet organları devletin sembolü durumunda bulunan İmparator ve Diet Meclisi ile Kabineden müteşekkildir. Bunlardan ayrı olarak müstakil bir durumda olan Kaza organı mevcuttur.

A. İMPARATOR :

a. İmparator'un hukukî durumu :

Yeni Anayasada millet egemenliği, İlähî imparatorluk hâkimiyetinin yerini almıştır. Eski Anayasada İmparator fevkalâde geniş salahiyetlerle mücehhez kılınmıştı. Esasen eski Anayasa İmparatorun İlähî bir menşeden geldiği kabul edilen salahiyetlerini bir metin içerisinde toplamaktan başka bir şey yapmamıştı. Meiji Anayasasında (1889) halka tanınan bazı hak ve salahiyetler doğrudan doğruya İmparator Mutsuhito'nun Japon halkına hediyesi olarak telâkki edilmişti. Yeni Anayasa bu durumu değiştirmiş ve I. maddesinde İmparatoru sadece devletin ve millî birli-

ğın sembolü olarak göstermiştir. İmparatorun bu sıfatı dahi Anayasaya göre, egemenliğin asıl sembolü olan milletin iradesinin mahsulüdür.

Anayasanın kabulünden sonra İmparatorun durumu ve bunun devletin vasfı üzerindeki tesirleri münakaşa konusu olmuştur. Bilhassa muhafazakâr zümreler, yeni Anayasanın devletin karakterini esaslı bir surette değiştirmedğini çünkü hernekadar İmparator hukuken bütün hâkimiyetini kaybetmişse de, bilhassa (I. maddede gösterildiği gibi) millî birliğin sembolü olarak mânevi hâkimiyetini devam ettirdiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak, gerçi İmparator mânevi liderliğini muhafaza etmektedir. Fakat bunun, devletin vasfını değiştirmedığı iddiası kabul olunamaz. Çünkü devleti karakterize eden hâkimiyet mefhumu hukukîdir. Manevî bakımdan sahip olunan hâkimiyet, devlet vasfını belirtmez. Bu sebepten İmparatorun hukukî olarak hâkimiyetinden vazgeçmesi, devletin karakterini temelden değiştirmiştir. Çünkü Anayasa, hâkimiyetin kaynağı olarak millet'i kabul etmiştir (6).

b. İmparatorun salahiyetleri:

Anayasanın I. Bölümü 8. madde içerisinde imparatorun salahiyetlerini şu şekilde göstermiştir :

1. Umumî Meclis tarafından yapılan teklif üzerine Başvekili ve Kabinenin teklifi üzerine de Yüksek Mahkemenin baş hâkimini tayin eder.

2. Umumî Meclisi toplantıya çağırır.

3. Anayasa değişikliklerini millet namına ilân eder.

4. Bakanlar Kurulu kararlarını ve muahedeleri ilân eder.

5. Mümessiller Meclisini dağıtır, umumî seçimleri ilân eder.

6. Bazı devlet memurlarını tayin ve azleder.

7. Haricî mümessillere tam salahiyet ve itimatnemeler verir.

8. Umumî ve hususî aflar ilân ve cezaları tâdil eder.

9. Kanunların tesbit ettiği hudutlar içerisinde muahedeleri tasdik ve sair siyasî vesikaları imza eder. Yabancı mümessilleri kabul eder, umumî merasimlerde hazır bulunur.

İmparator, devlet içerisinde müstakil olarak faaliyette bulunmak salahiyetine sahip değildir. Gerek Umumî Meclis ve gerekse Kabine onun

(6) GEORGE, a. g. e. p. 409

fiilleriyle alâkalıdır. Bilhassa Kabinenin bu konudaki salahiyetleri çok fazladır. İmparator, Anayasanın kendisine verdiği salahiyetleri dahi ancak kabinenin muvafakati ile kullanabilir. 3 ve 7. maddelerin I. fıkralarına göre :

«Madde 3 f. I — İmparatorun devlete müteallik bütün işleri Kabinenin muvafakat ve tasdikine bağlıdır. İmparatorun yapacağı işlerden doğrudan doğruya Kabine mes'uldür.»

«Madde 7 f. I — İmparator Kabinenin rıza ve muvafakati ile aşağıdaki işleri görür: (Bunlar yukarıda gösterilmiştir)».

c. İmparatorun mükellefiyetleri :

1. İmparator yalnız Anayasada gösterilen işleri yapabilir. Bunlar haricinde hiç bir salahiyeti yoktur. İcrayı hükümet edemez. İmparatorun bu işleri yapabilmesi için kanun hükümleri dahilinde başka birini tevkil etmesi de mümkündür.

2. İmparatorluk sarayı bütün müstemilâtıyla milletin malıdır. Bu sebepten umumî meclisin müsaadesi olmadan saraya ait hiç bir mal verilemeyeceği gibi, saraya bir mal kabul edilemez, hibe yapılamaz.

Buraya kadar verdiğimiz kısa izahattan anlaşılacağı gibi, İmparator, devlet içerisinde mes'ul bir durumu haiz değildir. Devlet faaliyetlerinden dolayı bütün mes'luliyet Kabinenin omuzları üzerine yüklenmiştir. Anayasanın İmparatora tanıdığı şekli salahiyetler daha ziyade o'nun millî birliğin sembolü olması vasfından doğmaktadır. Bu itibarla Japon İmparatorunu gayri mes'ul devlet reisi olarak vasıflandırmak icab eder.

İmparatorluk saray kanunlarına göre, bir naiplik kurulması icap ettiği zaman İmparatorun yerini alan naip de aynen İmparatorun hukukî statüsüne tâbi olur. Naip devlet işlerini İmparator namına yapar (Mad. 5).

İmparatorluk sıfatı veraset yoluyla intikal eder. Tahta geçen şahıs bu İmparatorluk sıfatını ölene kadar muhafaza eder. Bu mevzudaki Anayasa maddesi şöyledir :

Madde 2 — İmparatorluk tahtı Umumî Meclis'in de kabul ettiği İmparatorluk Saray Kanunu esasları dahilinde hükümdar sülâlesine bağlıdır ve veraset yoluyla intikal eder.

B. UMUMÎ MECLİS (DİYET) :

1947 Anayasasına göre Temsilciler Meclisi (House Of Representatives) ve Müşavirler Meclis (House Of Councilors) den teşekkül eden Umumî Meclis veya Diyet, Japonya'da hükümetin teşrii bölümünü meydana getirir. Anayasa her iki Meclisin de teşekkül ve fonksiyonlarını etraflı bir şekilde tesbit ve tanzim etmiştir.

Yeni bir Anayasa hazırlanması kararı verildiği zaman, daha yukarıda da belirttiğimiz gibi, birinci derecede tamamen milletin iradesinin mahsulü olan ve en geniş salahiyetlerle mücehhez bulunan bir teşrii organ vücuda getirilmesi konusu üzerinde durulmuştu. Bu hususta ayrıca şu faktörlerin de mühim rolleri olmuştu :

- aa. Demokratik bir nizamın tesisi arzusu,
- bb. Japon politik enerjisini yeniden canlandırmak,
- cc. İtimat olunmayan siyasî liderleri işbaşından uzaklaştırmak ve Japon siyaset sahasına yeni simalar getirmek,
- dd. Harp suçundan dolayı Umumî Meclise istinad olunan lekeyi atmak,
- ee. İmparatorun hudutsuz salahiyetlerini bertaraf etmek.

a. Umumî Meclisin Teşekkülü :

Umumî Meclis devletin en yüksek ve tek teşrii organıdır. Bütün teşrii salahiyetler onun elinde toplanmıştır.

Umumî Meclis iki Meclisten meydana gelmiştir: Temsilciler Meclisi ve Müşavirler Meclisi. Her iki Meclisin de teşekkül tarzı, üye adedi ve seçim dönemleri hususî kanunlarla tesbit ve tanzim olunmuştur.

1. Temsilciler Meclisi :

Esas olarak kanun yapma faaliyetinin merkezini teşkil eden ve devletin teşrii organı durumunda bulunan Temsilciler Meclisi, dört senelik bir devre için seçilen 466 üyeden teşekkül eder. Anayasanın 47. maddesi bu Meclise seçilecek olan kimselerde aranacak belli başlı şartların hususî bir kanunca belirtileceğini âmir bulunduğundan, 1946 tarihinde «Temsilciler Meclisi Üyelerinin Seçimi Hakkında Kanun» çıkarılmıştır. Bu kanuna göre, Meclise üye seçilebilmek için 25 yaşını doldurmak lâzımdır.

Temsilciler, bölgelere göre seçilirler. Seçim dönemi dört sene olmakla beraber, eğer Meclis dağıtılsa, dağılma tarihi o devrenin sonu addedilir (Madde: 45).

2. Müşavirler Meclisi (House Of Councilors) :

Eski Anayasada olduğu gibi, yeni Anayasa da iki Meclis usulünü kabul etmiştir. Müşavirler Meclisi eski Anayasadaki Âyan Meclisinin yerini almıştır. Ancak bu Meclisin âzaları eski rejimde görüldüğü şekilde İmparator tarafından ve âsiller ve imtiyazlı sınıflar arasından seçilmezler. Meclis âzaları hususî seçim kanununun gösterdiği şartları haiz bulunan kimseler arasından yine kanunun gösterdiği usuller dairesinde seçilirler. Üye adedi 250 olup, seçim dönemi 6 yıldır. Üyelerin yarısı üç sene bir değişir.

Müşavirler Meclisine seçilebilmek için 30 yaşını doldurmuş bulunmak lâzımdır.

Bir şahıs ancak iki Meclisten birine seçilebilir. İki Meclise birden üye olmak Anayasanın 48. maddesine göre caiz değildir. Müşavirler Meclisi kanun yapma faaliyetinde ikinci derecede rol oynar. Bu durumu itibarile Müşavirler Meclisi, İngiliz Lordlar Kamarasına benzerlik arzeder. Aynı şekilde iki Meclis arasındaki münasebet de İngiltere'de Âvam Kamarasile, Lordlar Kamarası arasındaki münasebet gibidir (7).

c. Meclis üyelerinin hukukî durumları :

Gerek Müşavirler Meclisi ve gerekse Temsilciler Meclisi üyeleri sadece seçtikleri bölgenin değil, bütün milletin mümessilleridirler.

Meclise seçilmek ve seçmek için lâzım gelen şartlar, hususî kanunlarla tanzim olunur. Seçmek ve seçilmek vatandaşın en tabii hakkı olduğundan, bunu tahdit eden bir kanun Anayasaya aykırı addedilir. Vatandaşlar arasında ırk, din, sınıf, sosyal şartlar, doğuş, tahsil ve terbiye gibi şartlar, sahip olunan malların az veya çokluğu gibi sebeplerden dolayı hiçbir fark gözetilmez. Her temsilci ve her seçmen kanun önünde müsavi ve diğerleriyle aynı haklara sahiptir. Ancak, Anayasa her Meclisin kendi üyeleri için bir takım vasıfları arayabileceğini kabul etmiştir. Bu vasıflara sahip olmadığı halde seçilen bir üye hakkında karar vermek salahiyeti o Meclise aittir. Bu hususta Meclis üyelerinin 2/3 ekseriyetinin kararı lâzımdır. Oylama neticesinde istenilen nisap temin edilemezse ve

(7) GEORGE, a. g. e. p. 412.

Meclis üyenin aleyhinde bir karar verirse bu takdirde o şahıs üzerinden Meclis üyeliği sıfatı alınır.

Meclis içerisinde konuşma serbesttir. Her üye fikir ve kanaatlarını açıkça, çekinmeden söyleyebilir. Meclis içerisinde söyledikleri sözler ve yaptıkları münakaşalardan dolayı kendilerine hiç bir mes'uliyet teveccüh etmez (Madde: 51).

Umumî Meclisin toplantı devresi içinde (kanunla tâyin olunan haller müstesna) hiç bir üye tevkif edilemez. Daha evvelce tevkif edilmiş bulunanlar Meclisin talebiyle toplantı devam ettiği müddetçe, yani teşriî devre müddetince serbest bırakılırlar (Madde : 50).

c. Umumî Meclisin çalışmaları :

Umumî Meclis normal olarak yılda bir defa toplanır. Fevkalâde hallerde Meclisin olağanüstü toplantıya çağırılması da mümkündür. Olağanüstü toplantı ya Bakanlar Kurulunun talebiyle veyahut ta Meclis üyelerinin 1/4 veya daha fazlasının talebi üzerine olabilir. Ayrıca Meclis üyelerinin 1/4 ü arzu ettiği takdirde Meclisin toplantıya çağırılması Kabine için bir zarurettir.

Meclisler faaliyetlerine normal süreleri müddetince devam ederler. Bununla beraber Kabinenin rıza ve muvafakati halinde İmparator'un Temsilciler Meclisini dağıtması mümkündür. Anayasanın 54. maddesine göre bu takdirde dağılma tarihinden itibaren 40 gün içerisinde yeni seçimler yapılması ve seçimden sonra bir ay içerisinde de Umumî Meclisin toplantıya çağırılması icab eder. Mümessiller Meclisinin dağılmış olduğu müddet zarfında Mücavirler Meclisi de kapalı kalır. Yalnız çok mühim meselelerin görüşülmesi icab ettiği takdirde Kabine Müşavirler Meclisini toplantıya çağırabilir. Fakat bu toplantıda alınan kararların, Umumî Meclisin toplanmasından itibaren on gün içerisinde Temsilciler Meclisince tasdik edilmesi lâzımdır. Meclisin tasvip etmediği kararlar ilga olunur.

Her iki Meclisin de toplantıya başlayabilmeleri için üye adedinin asgarî 1/3 nin hazır bulunması gerekir. Meclislerde kararlar ekseriyetle verilir, yalnız Anayasa tadillerinde 2/3 ekseriyet aranır. Diğer hallerde yarıdan bir fazla rey temini kâfidir. Reylerin müsavi olmaları halinde başkanın bulunduğu tarafın reyî kabul edilir.

Meclislerin idareleri, her iki Meclisin de kendi üyeleri arasından seçtikleri bir başkan ve sair vazifeliler tarafından ifa olunur. Meclislerin dahilî nizamnameleri de kendileri tarafından hazırlanır. Toplantılar esna-

sında usulsüz hareket eden üyeler cezalandırılırlar. Bu türlü hareket edenler, üyelerin 1/3 inin isteği halinde Meclisten dışarı çıkarılabilirler.

Meclislerin toplantıları herkese açıktır. Meclisler 2/3 ekseriyetin isteği ile gizli oturumlar da yapabilirler.

Meclis toplantılarında tutanaklar tanzim olunur. Gizli yapılan toplantılarda, gizli kalmasına karar verilen kısımları hariç, bu tutanaklar neşredilir. Üyelerin 1/5 inin isteği üzerine herhangi bir mesele hakkında oylama yapıldıktan sonra, üyelerin reyleri ferden tesbit olunabilir.

d. Umumî Meclisin salahiyet ve vazifeleri :

Kanun yapma, bütçenin tasdiki, muahedelerin tasdiki, hükümetin murakabesi, Umumî Meclisin en esaslı vazifeleridir. Bu vazifelerin ifasında gerek Temsilciler Meclisine ve gerekse Müşavirler Meclisine muhtelif vazifeler düşer.

Şimdi bu faaliyetleri kısaca gözden geçirelim :

aa. Kanun yapma faaliyeti :

Anayasanın 59. maddesine göre, bir tasan ancak iki Meclisten de geçtikten sonra kanun halini alabilir. Tasarı evvelâ kanun yapma faaliyetinin toplandığı Temsilciler Meclisinde müzakere edilir. Burada kabul edilen tasarılar, Müşavirler Meclisine gönderilir. Tasarı bu Meclis tarafından kabul olunduğu takdirde kanunlaşır ve ilân edilir. Müşavirler Meclisi bu tasarıyı reddettiği takdirde görüşülmek üzere tekrar Temsilciler Meclisine gönderir. Ancak bu takdirde Temsilciler Meclisinin üstün bir duruma sahip olduğu müşahede olunur. Filhakika Anayasaya göre eğer Temsilciler Meclisi bu tasarıyı 2/3 çoğunlukla kabul ederse, tasarının yeniden Müşavirler Meclisine gönderilmesine lüzum kalmaz. Tasarı doğrudan doğruya kanunlaşır.

Müşavirler Meclisinin, kendisine gönderilen bir tasarı hakkında tatil günleri hariç altmış gün içerisinde bir karar vermesi lâzımdır. Aksi takdirde Temsilciler Meclisince, bu tasarının Müşavirler Meclisi tarafından red olduğu kabul edilebilir.

Görüldüğü gibi, Anayasa Temsilciler Meclisine teşriî faaliyette üstün bir durum tanımıştır. Bu mekanizma dolayısıyla Temsilciler Meclisinin istediği kanunu çıkarması imkân dahiline gireceğinden, bunun zamanla tehlikeli bir durum yaratabilmesi mümkündür. Bu sebepten Ana-' yasa bası tedbirler itihaz eylemiştir. Bu tedbirler şunlardır :

1. Her iki Meclis üyelerinden müteşekkil bir karma komisyon kurularak, kanun tasarılarının bu komisyon marifetiyle incelenmesi. Kanun hükümleri dahilinde kurulan karma komisyon herhangi bir tasarı hakkında her iki Meclisin görüşlerinin vazih olarak ortaya çıkmasını sağladığı gibi, Temsilciler Meclisinin de kendi arzusuna göre kanun çıkarmasını önleyebilir.

2. Kabinenin muvafakat ve tasdiki ile İmparator tarafından Temsilciler Meclisinin feshi.

3. Temsilciler Meclisince yukarıda alınan tedbirlere rağmen veya bu tedbirlere başvurulmaması sebebiyle çıkarılan kanunlar, kanunların- Anayasaya uygunluğunun kazaî murakabesi müessesesi vasıtasıyla Anayasaya aykırı ilân edilmesi..

Yukarıda gösterilen tedbirler Temsilciler Meclisinin keyfi kanunlar çıkarabilmesini önleyebileceği gibi, çıkarılan kanunların tatbik kabiliyetlerini de ortadan kaldıracaktır.

bb. Bütçenin tetkik ve tasdiki :

1947 Anayasası, eski Anayasanın malî mevzularda teşriî organ üzerine koyduğu tahditleri tamamiyle ortadan kaldırmış ve bu sahada da Temsilciler Meclisine çok geniş salahiyetler tanımıştır. Hernekadar bu konularda karar vermek salahiyeti Umumî Meclise aitse de, Anayasanın kurduğu mekanizma malî meselelerde de son sözü Temsilcüler Meclisine bırakmaktadır. Filhakika Anayasanın 60. maddesine göre :

Hükümet tarafından hazırlanan bütçe tasarısı Temsilciler Meclisince görüşülüp tasdik; edildikten sonra ya Müşavirler Meclisine veyahut da kurulması kararlaştırılan bir karma komisyona gönderilir.

Müşavirler Meclisi bunu reddeder veya karma komisyonda bir anlaşmaya varılamazsa veyahut da Müşavirler Meclisi tatil günleri hariç 30 gün içinde bir karar vermezse Temsilciler Meclisinin kararı, Umumî Meclisin kararı addolunur ve bütçe tasarısı kanunlaşır. Tabiatıyla bunun aksine olarak komisyonun veya Müşavirler Meclisinin, bütçe tasarısını Temsilciler Meclisinden gelen şekliyle kabul etmesi de mümkündür. Bu takdirde bütçe normal yollardan geçerek kanunlaşmış olur.

Temsilciler Meclisinin bütçe tasarısı üzerinde değişiklikler yapması mümkündür. Tasarı görüşülürken bütün alâkalı Bakanlar dinlenir, ihtiyaç ve masraflar ve gelirler üzerinde çok sıkı bir inceleme yapılır. Bütçenin kabulünden sonra, tahmin edilemeyen bazı açıklar meydana geldiği takdirde bu açıkları karşılamak üzere, Umumî Meclis bir ihtiyat öde-

nek tahsisine müsaade edebilir. Bu ödenek Kabinenin mesuliyeti altında sarfedilir. Bu Ödenekten herhangi bir tediye yapıldığı takdirde, mutlaka Umumî Meclisin tasvibinin alınması lâzım gelir (Madde: 87). Evvelce de belirttiğimiz gibi, İmparator sarayı ve eşyaları devletin malı addolunduğundan, ancak Umumî Meclisin muvafakati ile satılabilir. Bu takdirde gelen para bütçenin gelir kısmına varidat olarak kaydolunur.

Bütçeden başka diğer malî kanunlar, alelade kanunların takip ettikleri yollardan geçerler.

Anayasanın malî konularda Umumî Meclisin salahiyetlerini belirten sair hükümleri şunlardır :

«Madde 83 — Amme mâliyesini idare etmek salahiyeti ancak Umumî Meclis tarafından verilmiş kararlar dairesinde kullanılabilir.»

«Madde 84 — Yeni vergiler konulması veya eski vergilerin değiştirilmesi ancak bir kanunla veyahut da Anayasada gösterilen hallerde

mümkündür.»

«Madde 85 — Umumî Meclisin müsaadesi olmaksızın bir gider ve devleti borçlu kılacak bir mukavele yapılamaz.»

cc. Muahedelerin tasdiki :

İmparator veya Kabine (Başvekil veya sair hükümet âzaları) tarafından imza olunan mukaveleler ve muahedeler ancak Umumî Meclis tarafından tasdik bulunduğu takdirde hüküm ifade ederler.

Muahedelerin tasdikinde de, bütçenin tasdikinde takip olunan yol kabul edilmiştir. Yani bu meselelerde de Temsilciler Meclisi üstün durumdadır. Çünkü Anayasanın 61. maddesine göre Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilerek Müşavirler Meclisine gönderilen bir muahede hakkında ikinci Meclisin tatil günleri hariç 30 gün içerisinde bir karar vermesi lâzımdır. Bunu yapmadığı takdirde Temsilciler Meclisinin kararı Umumî Meclis tarafından verilmiş addolunur.

Meclisin muahedeler hakkındaki kararları ya evvelden, salahiyet verme şeklinde tezahür edebilir veyahut da sonradan tasdik şeklinde olabilir. Her ikisinde de takip edilecek yol aynıdır.

dd. Hükümetin murakabesi :

Anayasa her iki Meclise de Hükümeti murakabe salahiyeti tanımıştır. 62. maddeye göre, gerek Temsilciler Meclisi ve gerekse Müşavirler Meclisi, herhangi bir Hükümet icraatı hakkında Hükümetten malûmat is-

teyebilir, ayrıca bu konularda müşahitler dinlenmesini ve mucip sebepler gösterilmesini talep edebilirler. Hükümet âzalarının sorulan meseleler hakkında Meclisleri aydınlatmaları lâzımdır.

Hükümet âzalarının Meclislerin her toplantısında mutlaka bulunmaları şart değildir. Bunlar bulunmasalar dahi, görüşülen kanun tasarıları hakkında izahat vermek üzere çağırılabilirler.

Hükümetin murakabesi, soru ve gensoru müesseseleri vasıtasıyla da yapılır. Meclis üyeleri tarafından bütün Hükümet âzalarına vekâletlerini ilgilendiren işler hakkında sorular sorulabilir. Cevap vermek üzere Mecliste hazır bulunmaları istenen vekillerin bu dâvete icabet eylemeleri zarurîdir.

Hükümetin takip ettiği siyaset hakkında Meclislerde umumî görüşmeler olabilir. Bu görüşmeler sonunda Kabineye itimatsızlık belirirse veya itimat meselesine bağlı bir karar Temsilciler Meclisince reddedilirse bu takdirde hükümetin toptan istifa etmesi gerekir.

Hükümetin teşriî bölümünün kuruluş, çalışma ve salahiyetleri hakkında kısaca izahat vermiş bulunuyoruz. Bu kısa izahattan da anlaşılacağı üzere, teşriî ve murakabe organı olarak Temsilciler Meclisi, çok geniş salahiyetlere sahip kılınmıştır. Bu durumu itibarile Temsilciler Meclisi İngiliz Âvam Kamarasına çok benzer. Bilindiği gibi, İngiltere’de de Lordlar Kamarası ikinci plânda kalmış olup, asıl mühim salahiyetler Avam Kamarasında toplanmıştır. Kanun yapma, malî kanunlar ve bütçe ve kabinenin murakabesi esas olarak Âvam Kamarasının en mühim fonksiyonlarıdır.

C. KABİNE :

Anayasanın 65. maddesine göre Japonya’da icra kuvvetini Kabine (Vekiller Heyeti) kullanır.

a. Kabinenin kuruluşu :

Kabine, Başvekil ve Vekillerden teşekkül eder. Kabine üyelerinin sivil olmaları lâzımdır. Orduya mensup bulunanlar Kabineye dahil edilemezler.

Başvekil, Umumî Meclis üyeleri arasından ve bu Meclis tarafından seçilir. Başvekil seçimi diğer bütün meselelerden önce gelir. Temsilciler Meclisinin Başvekil seçiminde de kuvvetli bir durumu vardır. Filhakika bu Meclis, Müşavirler Meclisi ile ihtilâfa düşerse bir karma komisyon ku-

ruler. Eğer bu komisyonda da Başvekil adayı üzerinde anlaşılamazsa ve Müşavirler Meclisi, Temsilciler Meclisinin tâyin ettiği tarihten itibaren on gün içerisinde (tatiller hariç) kendi adayını göstermezse bu takdirde Temsilciler Meclisinin kararı Umumî Meclisin kararı addolunur ve onun gösterdiği adayın Başvekilliğe getirilmesi kararlaştırılır.

Umumî Meclisçe Başvekilliğe getirilmesine karar verilen kimse, Anayasanın 6. maddesine göre İmparator tarafından Başvekil tâyin olunur. Görüldüğü gibi, Başvekil tâyininde İmparator nihayet bir formalitenin icabını yerine getirmektedir. Bu mevzuda İmparatorun bir red veya veto salahiyeti asla mevzu bahis değildir.

Başvekil Meclisin itimadına mazhar bulunduğu müddetçe işbaşında kalır, ölüm, istifa ve Kabinenin düşmesi Başvekilliğe son veren hallerdir. Başvekillik makamının bu sebeplerden birinin vukuu ile boş kalması halinde Kabine istifa eder. Ayrıca Temsilciler Meclisinin umumî seçimlerinden sonra da ilk celsede Kabinenin istifa etmesi lâzımdır.

Kabine âzaları, Vekiller, Başvekil tarafından tâyin edilir ve onun arzu ettiği anda işten uzaklaştırılabilirler. Vekillerin mutlaka Meclis içerisinde seçilmeleri yolunda bir tahdit yoktur. Zira Anayasanın 68. maddesi,

«... Vekillerin ekseriyeti Umumî Meclis üyeleri arasından seçilir...» demektedir. Bu itibarla Meclis dışından da Vekillerin seçilmeleri mümkündür. Anayasanın 7. maddesi kanunlara göre bazı Vekillerin İmparator tarafından tâyin olunacağını tasrih etmiştir. Ancak burada da İmparatorun salahiyeti sadece şekli mahiyettedir.

1947 den evvel Japon Kabinesinde yer alan belli başlı Vekillikler

Hariciye, Dahiliye, Harp, Bahriye, Maliye, Adliye, Sıhhat, Maarif, Ziraat ve Ormançılık, Ticaret ve Endüstri, Ulaştırma, Kominikasyon, Harp Sanayii ve Doğu Asya İşleri.

Yeni Anayasanın kabulünden ve Diyet'in yeni bir veçhe almasından sonra, Kabinede mühim değişiklikler yapıldı. Bu değişiklikler meyanında bir Çalışma Vekâleti kurulmuş, Harp ve Bahriye Vekâletleri birer terhis (Demobilization) Vekâletleri haline getirilmiş ve bir Başsavcılık Müessesesi kurulmuştur. Bu arada Dahiliye Vekâleti (Home Ministry) de ilga edilmiştir.

b. Kabinenin mes'uliyeti :

Anayasanın 66. maddesine göre icra kuvvetinin kullanılmasında Kabine âzaları Umumî Meclise karşı müştereken mes'uldürler. Kabine daima Meclisin murakabesine tâbidir. Her Vekil tek olarak kendi Vekâletine ait işlerden dolayı Başvekil'e karşı sorumlu durumdadır.

Vazifelerini suiistimalleri halinde Vekillerin muhakeme edilmeleri mümkündür. Ancak Vekiller hakkında bir takibat yapılabilmesi için Başvekilin muvafakati lâzımdır. Bununla beraber bu, böyle bir takibatın yapılmasına mâni teşkil etmez.

Umumî Meclisle, Kabine arasındaki münasebetleri daha yukarıda izah etmiştik.

c. Kabinenin vazifeleri :

Başvekil, Kabineyi temsilen, kanun tasarılarını, muhtelif iç ve dış meselelere ait raporları Umumî Meclise verir. Bütün idari mekanizma üzerinde murakabe ve kontrol salahiyetine sahiptir.

Anayasanın 73. maddesi Kabineyi aşağıdaki işlerle vazifelendirmiştir:

1. Devlet içerisinde umumî güvenliğin sağlanması,
2. Kanunların sadakati a tatbiki,
3. Devlet işlerinin tanzim ve tedviri,
4. Anayasanın ve diğer kanunların tatbik suretleri hakkında, cezaî mahiyette olmamak üzere) emir ve kararnameler çıkarmak,
5. Dış siyaseti tanzim etmek,
6. Umumî Meclisin muvafakatile muahedeler aktelemek,
7. Bütçeyi hazırlamak ve Umumî Meclise takdim etmek,
8. Kanunî mevzuat dahilinde İdarî mekanizmayı sağlamak,
9. Umumî ve hususî af ilân etmek, cezaların tadili, haklardan mahrumiyet, hakların iadesi, hususlarında kararlar vermek,
10. Hususî kanunların tanıdığı bicümle İdarî faaliyetleri ifa etmek.

Kabineye ait bütün kararlar, alâkalı Vekille birlikte Başvekilin de imzasını taşır.

Anayasanın 83 - 91. maddelerine göre, Kabinenin malî sahada da bazı salahiyetleri vardır. Ancak bu hususta da Kabine, Meclisin murakabesine tâbi olup, bir çok hususlarda ancak Meclisin muvafakati ile kararlar alabilir. Ayrıca senenin muhtelif zamanlarında devletin malî durumu hakkında Umumî Meclise raporlar vermek, Kabinenin en esaslı vazifeleri arasındadır.

Devlet gelir ve giderlerini umumî bir tetkike tâbi tutmakla vazifeli bir Sayıştay kurulmuştur. Gelir ve gider kesin hesapları ve Sayıştayın genel uygunluk bildirimini Kabine tarafından Umumî Meclise bildirilir.

D. KAZA ORGANI :

Japonya'da kaza salahiyeti Yüksek Mahkeme ile alelade bölge mahkemelerine aittir. Olağanüstü mahkemeler kurulamayacağı gibi, herhangi bir İdarî müessese veya makama adlî salahiyetler tanınmaz. Bütün hakimler vazifelerini yaparlarken hiçbir makama tâbi olamayıp, müstakilen hareket ederler. Hakimlik vazifesi kanunların ve Anayasanın teminatı altındadır. Suç işleme ve maluliyet halleri haricinde hakimler vazifelerinden uzaklaştırılmazlar.

Hakimler, Yüksek Mahkeme tarafından tesbit ve Kabine tarafından tâyin olunurlar. Vazife müddeti 10 sene olup, yaş haddini doldurmadıkça yeniden aynı vazifeye tâyin mümkündür.

Yüksek Mahkeme bir Başhakim ve sayıları kanunla tesbit olunan hakimlerden teşekkül eder. Başhakim, Kabinenin teklifi üzerine İmparator tarafından tayin olunur. Diğer yüksek hakimleri Kabine tâyin eder. Yüksek Mahkeme hakimlerinin tâyinleri bu tâyini takip eden Temsilciler Meclisi üyelerinin ilk seç mi ile milletin tasvibine arz olunur. Bu tâyinler her on senede bir Temsilciler Meclisi üyelerinin ilk umumî seçiminde tekrar ele alınır ve böylece devam olunur. Eğer seçmenlerin ekseriyeti bir hakimın vazifesinden ayrılmasını isterse, o hakim istifa etmiş sayılır.

Yüksek Mahkemede de müddet 10 yıldır, Yüksek Mahkeme en son adlî mercidir. Anayasaya uygunluk kararı vermek salahiyeti vardır. Ayrıca Yüksek Mahkemenin usûl ve takibat kararları vazetmeğe, müddeumumilere müteallik meselelere ve müddeumumileri tâyin ve idareye salahiyetlidir.

Anayasanın 82. maddesine göre, dâvalar alenîdir. Kanunla tâyin olunan hallerde mahkemenin gizlilik kararı vermesi mümkündür. Ancak, bilhassa siyasi dâvaların, basın dâvalarının ve Anayasa tarafından teminat altına alınan temel hakların bahis konusu olduğu dâvaların âlenî olması lâzımdır.

IV. 1947 ANAYASASINA GÖRE JAPONYA'DA MAHALLÎ İDARELER VE İDARÎ ORGANİZASYON :

Japon Anayasasının VIII. bölümü, Japon Mahallî İdarelerinin esas prensiplerini dört madde halinde belirtmiştir. Bunlara göre:

1. Mahallî İdarelerde, mahallî muhtariyet esastır. Mahallî idarelerin teşkilât ve vazifeleri, bu prensibe uygun olmak şartıyla, kanunlarla tesbit olunur.

2. Mahallî idarelerin bütün yüksek icra memurları, Mahallî Meclis üyeleri ve kanunların gösterdiği sair mahallî memurlar doğrudan doğruya bölge halkı tarafından ve tek dereceli seçimle seçilirler. Seçimler her mahallî bölge dahilinde yapılır. Mahallî İdareler kendi müzakere organlarını kanun dahilinde kendileri kurarlar.

3. Bütün mahallî idareler kendi mallarını serbest bir şekilde idare etmeğe mahallî meselelere müteallik işleri görmeğe, kendi idarelerini tedvire ve umumî kanunların çerçevesi dahilinde kararlar almağa, yönetmelikler çıkarmağa salahiyetlidirler.

4. Herhangi bir mahallî İdare hakkında Umumî Meclis tarafından hususî bir kanun çıkarılamaz. Bu hususta mahallî seçmenlerin ekseriyetinin muvafakati şarttır.

Bu dört prensipten de anlaşılacağı gibi, Anayasa Japonya'da mahallî muhtariyeti geniş ölçüde kabul etmiştir.

Anayasanın bu prensipleri, mahallî seçimleri ve mahallî birliklerin merkezî hükümetle olan münasebetlerini tanzim eden bir takım kanunlarla tamamlanmıştır.

Bugün Japonya'da yeni Anayasasının ışığı altında, eskiden Mahallî idare mekanizmasında mevcut bulunan merkezî otorite müessesesi tashih edilerek, merkeze sıkı bağıllık usûlü kaldırılmıştır. Valilerin hareket serbestileri artmış, aynı şekilde Belediye Reisleri ve Japon şehir Hükümetleri mahallî muhtariyet kazanmışlardır.

Mahallî idarelerin serbestilerile beraber, halkın içeride ve dışarıda faaliyet serbestisini, basın hürriyetini, seçim hürriyetini baltalayan tahditler de kaldırılmış ve bu suretle mahallî idareler içerisinde halkın serbest olarak seçim mücadelesine girebilmesi imkânı sağlanmıştır.

Japon Hükümetini incelerken de belirttiğimiz gibi, yeni Anayasasının kabulünden sonra bazı Vekillikler ve bu arada Dahiliye Vekâleti fes-

holunmuştu. Dahiliye Vekâletinin kaldırılması Japonya için çok büyük bir ehemmiyet arz etmekteydi. Çünkü, çok eskiden mahallî işler ve idareler üzerinde geniş bir murakabe salahiyetiyle kurulmuş bulunan bir hükümet organı olarak bu müessese, Japonya ve Japon halkının üzerinde müessir roller oynamıştı. Japonya'da adeta herkesin günlük hayatının bir kısmına tahakküm eden Polis Bürosu, Dahiliye Vekâletine bağlı bulunuyordu. En küçük mahallî teşekküllerde dahi Polis Bürosu nun şubeleri hareket serbestisini tahdit ederdi. Bundan başka, Dahiliye Vekâleti, Valileri tayin ve azleder, Belediye Reislerini cezalandırır, mahallî idarelerce lüzum gösterilen parayı vermeyebilirdi. Bütün mahallî teşekküller Vekâletin çok sıkı kontrolüne tâbi tutulur yani tam bir merkezîyetçi sistem tatbik olunurdu.

Amerikan işgali esnasında Japonya'da yenileştirme hareketine girişilirken, mahallî muhtariyet meselesi de önemle ele alınmış, bu sebepten Anayasaya mahallî idarelerin serbestçe hareket edebilmelerini mümkün kılacak ana prensipler konulmuştu.

Mahallî muhtariyet prensibi sıkı merkezîyetçi sistemle bağdaşamayacağından, Anayasanın kabulünden sonra yavaş yavaş merkezîyetçi sistemin tasfiyesi yoluna gidildi ve Katayama hükümeti zamanında Umumî Meclisin kabul ettiği bir kanunla Dahiliye Vekâleti ilga edilerek vazifelerinin en mühim kısmı mahallî idarelere ve diğer kısımları da, diğer alâkalı Vekâletlere devredildi.

Mahallî idareler üzerindeki sıkı baskının kalkması ve bölge halkının kendilerini idare edecek kimseleri yine kendi aralarından seçmeleri Japon Mahallî İdareleri'ndeki en büyük reform hareketini teşkil etmiştir.

Bugün Japonya'da mahallî fonksiyonlar doğrudan doğruya mahallî idarelerce ifa edilmektedir. Merkezî idarenin bunlar üzerindeki kontrolü sadece devlet hayatının zarurî kıldığı sahalara inhisar etmektedir (8).

(8) Etüdümüzün hazırlanmasında, 1947 Japon Anayasasının «Beukema and Associates» tarafından hazırlanan (Contemporary Foreign Governments — NewYork, 1955) isimli kitapta bulunan İngilizce metni esas metin olarak kullanılmış,

1889 Anayasası ve işgal devri hakkında aynı eserdeki (Government In Japan) isimli makaleden istifade edilmiştir. T. G.

**DİVANI MUHASEBAT İLÂMLARININ TEMYİZ USÛLÜNE AİT
SON KARARLAR**

**YAZAN:
RAGİP ÖGEL
Divanı Muhasebat Âzası**

Birer hesap mahkemesi olan Divanı Muhasebat daireleri tarafından — aynıyat işleri de dahil— bütün muhasiplerin zamanı idare hesapları tatik ve muhakeme olunarak hükme bağlanır ve hükümler bir ilâmda toplanarak ilâm ilgililere tebliğ olunur.

Bu ilâmlar, Adliye mahkemelerinin isdar ettikleri ilâmlar gibi, nihaî hüküm mahiyetini haiz olup, kat'iyet kesbettiklerinde, İcra Kanununa tevfikan doğrudan doğruya infaz olunurlar (2514 S. K. Mad. 55).

Zamanı idare hesabı denilen hesap, her muhasibin bir malî yıl içinde kendi muhasebesince yapılan bütçeye ait varidat ve sarfiyat ile, bütçe dışında kalan emanet ve müraselâta müteallik ifa edilen bütün muameleleri ihtiva eden bir hesaptır.

Malî yıl içinde cereyan eden bütçeye tâbi muameleler ile, bütçe dışı muameleler, varidat veya masraf tahakkuk memurları tarafından hazırlanıp muhasip tarafından icra edilir. Bu sebeple bütçe içi veya dışı bir muamelenin icrası için masraf veya varidat tahakkuk memurları tarafından hazırlanacak evrakın sıhhatinden veyahut bu evrakın kanuna mutabakatından, bu evrakı hazırlayan tahakkuk memurları mes'ul oldukları gibi, muhasipler de bu muameleler yüzünden kendileri tarafından hazırlanacak evrakın sıhhat ve kanuna uyarlığından mes'uldürler (Muhasebei Umumiye 13 - fıkra 1).

Bundan başka masraf ve varidat tahakkuk memurları ile muhasipler, yapacakları bütçe içi veya dışı muamelelerde kendi hatalarile sebebiyet verdikleri zararları da tazminle mükellef tutulmuşlardır (M. U. : 13/ fıkra 2).

Şu halde, masraf ve varidat tahakkuk memurlarile muhasipler, bütçe içi veya dışı her hangi bir muameleye ait evrakın gerek hazırlanmasında kasden vukua getirdikleri sıhatsızlık yani sahtelik ve saireden ve gerek kanuna muhalif bir muameleyi kasden kanuna uygun şe-

kilde gösterecek evrak hazırlamaktan mütevellit zararlardan mes'ul olduktan gibi, İcra ettikleri muamelelerde sırf hata etmek yüzünden doğacak zararları da tazmin eylemekle mükelleftirler.

İkinci derece itâ âmirleri dahi muhasiplerin tediyeden imtina ettikleri bir masrafın tediyesi için muhasiplere yazılı olarak mesuliyeti deruhte ettiklerine dair verdikleri emirler üzerine yapılan masraflardan tevellüt eden zararlardan şahsen mes'ul tutulmuşlardır (M. U. 13, 82, 117).

Fiilî muhasip adı verilen, kendisinde muhasiplik sıfat ve salâhiyeti olmadığı halde Devlet mallarını kabz ve sarf eden ve bu kabz ve sarf muameleleri bir muhasibin hesabında gösterilmeyen kimseler tarafından yapılan irat ve masraf muameleleri dahi Divanı Muhasebat'ça tetkik ve hükme bağlanacağından, fiilî muhasiplerce varidatın cibayetinde, masrafların tediyesinde, Devlet mallarının kabz ve idaresinde vukua getirilecek zararlardan kendileri mes'uldürler (2514 sayılı kanun: madde 31).

Bir muhasiplikte bir malî sene içinde cereyan eden kıymet alış ve verişlerinin muhasebesi, o muhasipliğin (zamanı idare hesabı) adını alır. Şu halde, bir malî sene içinde bir muhasiplikte, bir veya birden ziyade muhasip vazife görmüş olabileceği gibi, o malî sene içinde yapılan muamelelere masraf ve varidat tahakkuk memuru sıfatıyla bir çok kimselerin de iştirâki bulunabilir. Bu itibarla Divanı Muhasebat daireleri, idare hesabını tetkik ve muhakeme ederek, o malî sene içinde muamele yapan ne kadar muhasip, bu muamelelere tahakkuk memuru, ikinci derecede ita âmiri sıfatıyla iştirâk eden ne kadar memur varsa, bunların beraetlerine veya bu muamelelerde mesuliyeti mucip bir cihet varsa, bundan hangi muhasip, tahakkuk memuru veya ikinci derece ita âmirinin mes'ul olduğunu ve tazmin ile mükellef olduğu zarar miktarını tâyin ile mahkûmiyetlerine karar verir.

İşte Divan dairelerinin verdikleri bu karar veya hükümler, o muhasipliğin zamanı idare hesabına müteallik tanzim olunacak bir ilâmda toplanır.

Divanı Muhasebat ilâmları, ister tamamen beraeti mutazammın bulunsun, ister bazı memurların tazminle mükellefiyetini de natık bulunsun, 2514 sayılı kanunun 54 üncü maddesinde gösterilen ilgililere tebliğ olunur. İlgililer, bu ilâmda, kendilerini alâkadar eden hükümlerde temyiz sebebi görürlerse bu hükümlere karşı temyizen itirazda bulunabilirler.

Temyiz itiraz müddeti, İlânın kesinleşmesi :

Temyiz müddeti, 2514 sayılı kanunun 62 nci maddesinde 60 gün olarak tâyin edilmiştir. Bu müddetin başlangıcı hakkında kanunda bir sarahat yoksa da, bu hususta Borçlar Kanununun 76 ncı maddesinin 1 numaralı bendi ve Hukuk Muhakemeleri Usûlü Kanununun 162 nci maddesi tatbik olunacağı tabiidir. Bu maddeler mucibince müddet, ilânın tebliğ edildiği gün hesaba katılmayarak ertesi günden itibaren sayılmaya başlanır ve 60 ıncı günün tatil saatinde (saat 17 de) hitam bulur. 60 günlük müddetin içinde geçecek tatil günleri de 60 güne dahildir. Yalnız 60 ıncı gün tatile tesadüf ederse, tatilin bittiği günü takip eden ilk iş gününün paydos saatinde müddet bitmiş farz olunur. Meselâ; 60 ıncı gün Kurban Bayramının 2 nci gününe rastlarsa, bayramın 5 inci günü tatil saatinde 60 günlük müddet dolmuş olur.

İlâm, ilgiliye tebliğ edildiği günü takip eden günden itibaren sayılarak 60 ıncı günün (bu gün tatile rastlarsa tatili takip eden günün) paydos saati arasında, ilgili tarafından ilâma itiraz edilmezse, ilâm hükmü ilgili hakkında kat'iyet kazanmış olur. Bu sebeple ilgili temyiz müddeti içinde, temyiz isteğinde bulunmakla mükelleftir. 60 gün içinde temyiz edilmezse ilâm kesinleşmiş olacağından, icraya konularak, mahkûmlardan tazminle mükellef buldukları paraların tahsiline teşebbüs edilir.

Divan ilâmları kimlere tebliğ olunur ?

Divan ilâmlarının, haklarında beraeti veya tazmini mutazammın hükümler bulunan muhasiplerle, masraf ve varidat tahakkuk memurlarına, ikinci derece itâ âmirlerine tebliğ olunması lüzumu kendiliğinden anlaşılır. Mes'ul şahısların, Dâvan hükümlerine karşı itiraz haklarını kullanmaları için, ilâmın kendilerine tebliği lâzım geleceği tabii bir neticedir.

Bu mes'ullerden başka, ilâmın hangi makamlara tebliğ olunacağı 2514 sayılı kanunun 54 üncü maddesinde gösterilmiştir.

Zamanı idare hesabı, muhakeme olunan muhasiplik, ya Maliye Vekâletine veya diğer bir Vekâlet veya Daireye bağlı olabilir. Hesabın Divan'ca rüyeti sırasında memurlar tarafından yapılmış ve tazmini müstehzim bulunmuş hususlara tesadüf olundukça mes'ullerin mes'uliyeti derecesi ve tazmin edeceği miktar tesbit edilerek ilâma dercedilmiş olduğundan bu ilâmın muhasebenin bağlı bulunduğu Vekâlet ve Dairelere de tebliği lâzımdır. Bu suretle Vekâlet veya daire, aldığı ilâmı tetkik ederek, münderecatında itirazı mucip bir cihet görürse ilâma karşı temyiz veya

iadei muhakeme yollarıyla Divan'a itiraz edebileceği gibi, ilâmda yazılı hususlara göre memurların yaptıklarını da kontrol ederek lüzum gördüğü tedbirleri alabilir. Bu ilâmdaki hususlara mesnet olan mevzuatın kusur ve noksanlarını islah edebilir. Nihayet ilâmda münderiç tazminatın tahsilini takip etmek imkânım elde eder.

İlâmın bir sureti de Dâvânı Muhasebat Müddeiumumiliğine tebliğ olunur. Müddeiumumilik ilâmları tetkik ederek, icabında ilâm hükümlerine itiraz edebilir.

Hususî idare muhasebelerde Belediye muhasebeleri hakkında verilen ilâmlar bunların bağlı bulunduğu Vekâlete tebliğ olunur.

Divânı Muhasebat ili ilamlarının şekli :

Bir muhasipliğin bir malî seneye müteallik yaptığı bütün alış veriş muameleleri, o malî sene zarfında muhasip mevkiinde bulunan bir veya müteaddit kimseler tarafından yapılmış ve her masraf veya varidat muamelesine bir tahakkuk memurunun da iştiraki bulunmuş olduğuna göre o malî seneye ait muamelelerde, görülen mes'uliyeti mucip işler taaddüt edebileceği gibi, mes'ulleri de başka başka muhasip veya tahakkuk memuru olabilir.

Murakıplar, raporlarında kanuna muhalif gördükleri her muameleyi ayrı ayrı hikâye ederler. Bu hikâyelerinde meselâ; bir tahsil veya tediye muamelesinin nasıl vuku bulduğu, bu muamelenin ne cihetten kanuna muhalif olduğu, muhasip tarafından —icabında tahakkuk memurundan da alacağı malûmatı vermek suretiyle— serdolunan mukabil mütalea ve müdafaanın neden ibaret olduğu tahsilen ifade olunarak, neticede o muameleyi muhasip veya tahakkuk memuru sıfatıyla kimlerin yapmış olduklarını tâyin ile mes'uliyetlerinin münferiden mi, yoksa müştereken ve müteselsilen mi olduğunu ve tazmin ile mükellef bulunacakları zarar miktarını belirtirler.

Murakıpların hesap tetkikinde gördükleri yolsuz işler ya münferit muamelelerdir. Meselâ, bir memura verilen bir harcırahta fazlalık görülmesi, bir satın alma işinde hesap hatası yapılarak bedelin hakikî miktardan fazla verilmiş bulunması gibi. Böyle tek tek, birbirinden ayrı yapılmış her muamelede muameleyi yapan muhasip ile buna iştirâk eden tahakkuk memurları tesbit olunarak hasıl olan Hazine zararından ya münferiden muhasip, veya münferiden tahakkuk memuru, veya her ikisi müştereken ve müteselsilen mes'ul tutulur.

Veya yolsuz bir iş, aynı mahiyette ve fakat sene içinde müteaddit defa tekrerrür etmiş olabilir: Meselâ, bir memura malî senenin 10 ayında kanunî nisbet üstünde aylık verilmesi gibi. Bir aylığın 10 defa verilmesinde, gerçi 10 kere muamele yapılmış ise de, her tediye birbirinin aynı olduğundan, aslında ortada sürekli bir hâdise vardır. Bu 10 aylık tediye raporda bir fıkra halinde hülâsa ve izah edilmiş olur. Lâkin bu 10 tediye her biri meselâ o malî sene zarfında başka başka 3 muhasip ile birbirinden ayrı 5 tahakkuk memuru tarafından yapılmış olabileceğinden, rapor fıkrasında bunların her birinin zarardan mes'uliyeti derece ve miktarı gösterilir.

Raporların Divanı Muhasebat daireleri tarafından tetkik ve muhakemesi sırasında, rapordaki her fıkra için ayrı bir karar verilir. Bu kararlar, yine fıkra fıkra bir ilâmda toplanıp, ilâmın birer sureti ilgililere tebliğ olunur.

Şimdi münferit fıkralardan veya aynı mahiyeti haiz sürekli muameleleri ihtiva eden fıkralardan tereküp eden bir ilâmı ele alalım. Bu ilâm suretleri muhtelif muhasipler ile muhtelif masraf ve varidat tahakkuk memurlarına, gerekirse ikinci derecede ita âmirine, Maliye veya dairelerine, Müddeiumumiliğe tebliğ olunur, ilâmların bunlara tebliğ edildiği günün ferdasından itibaren 60 günlük Temyiz müddeti cereyana başlar, ilâmı tebellüğ edenler 60 gün zarfında ilâm münderecatı olan hükümlerin temyizen tetkiki için müracaat etmedikleri takdirde ilâm hükmü kesinleşerek ilgililer hakkında infazı lâzım bir hale gelir.

Burada karşımıza bir mesele çıkmaktadır. Acaba muhtelif hüküm fıkralarını ihtiva eden bir ilâm, heyeti umumiyesiyle yani cüzüleri olan hükümler birbirinden ayrılmaz bir vaziyette kül halinde tek bir ilâm mahiyetinde midir? Yoksa bu ilâmda münderiç her fıkra kendi başına müstakil bir hüküm müdür? Daha açık bir ifade ile ilâmda münderiç her fıkra başlı başına, birbirinden müstakil birer ilâm mıdır?

Mesele pek mühimdir. Zira müteaddit fıkraları ihtiva eden ikimi bir kül addedersek, bu ilâmın bir kaç fıkrasıyla mes'ul tutulan bir kimse, bu fıkralardan birine itiraz edince, kendisi hakkında bütün ilâm kat'iyet kazanmaz. Yani itiraz etmediği fıkralar, itiraz edilen fıkra hakkında temyiz tetkikatı cereyan edip temyizen verilecek hükmün ilgiliye tebliğinden itibaren 60 gün sonrasına kadar askıda kalır. Askıda kalmakla, itiraz edilemeyen fıkralara ait hükümlerde infaz kabiliyeti kalmaz, itiraz edilemeyen fıkraların böylece beklemesi ise pek mahzurludur. Çünkü Temyiz tetkikatının cereyanı esnasında tazmin ile mükellef olan şahsın vefatı mal-

larını elden çıkarmış bulunması gibi hadiseler zararın telâfisini güçleştirir.

İlâmdaki her hüküm fıkrası başlı başına bir ilâm kuvvetindedir.

Meselenin üst fıkrada arz edilen ehemmiyeti hasebiyle keyfiyet Divanı Muhasebat Umumî Heyetince tezekkür edilerek 6/3/956 tarih ve 2276 sayılı kararlar ilâmlardaki her hüküm fıkrasının ayrı ayrı bir hüküm sayılması gerekeceği beyan olunmuştur :

(Divanı Muhasebat Kanununun 62 nci maddesinde şöyle denilmektedir :

Divanı Muhasebat Daire kararları :

A — Kanuna muhalefet

B — Salahiyeti aşmak

C — Muhakeme usullerinin bozulması

gibi sebeplerden dolayı 54 üncü maddede yazılı alâkadarlar tarafından Temyiz olunabilir. Temyiz müddeti 60 gündür.

Ve aynı kanunun 63 üncü maddesinin ilk fıkrasında da Temyiz talebi arzual ile yapılır. Arzuhalde itirazlarını isbat edecek vesikalar bağlanır. Hükmü mevcut bulunmaktadır.

Bu maddelerin sarîh ifadelerinden anlaşıldığına göre Temyizen itiraz hakkı, Divan Dairelerinin kararlarına karşı tanınmış bulunmaktadır. Divanı Muhasebat'ın idare hesaplarının muhakemelerinin icrası sonunda tanzim olunarak ilgililere tebliğ olunan ilâmlar ise, zaman vukuu, tarafları, zatı hadise birbirinden tamamen ayrı olarak cereyan etmiş muhtelif muameleler hakkında ayrı ayrı verilmiş bulunan hükümlerin heyeti mecmuasını ihtiva etmekte ve binnetice içindeki hüküm fıkralarından ayrı bir hüviyeti bulunmayan ilâma karşı esasen bir itiraz mevzuu bahis olmayıp ihtiva ettiği hüküm fıkraları itiraza konu teşkil etmektedir. Esasen bahis konusu 62 nci maddede (ilâmların temyiz olunabileceği) ifadesi kullanılmayıp (daire kararları) nın temyiz olunabileceği zikredilmiş bulunmaktadır. Daireler ise yaptıkları muhakemeler neticesinde her hadise için ayrı ayrı kararlar vermektedir. Bu duruma göre ilgililer, 62 nci maddede belirtilen temyiz haklarının kendilerine tebliğ olunan ilâmlara dahil her hüküm için ayrı ayrı kullanmak ve bu haklarının istimalinde de 62 nci ve müteakip maddelerdeki esaslar ve müddetlere riayet etmek mükellefiyetindedirler. Binnetice temyiz dilekçelerinin hangi tarih ve numaralı ilâmın hangi hüküm fıkralarına itiraz edildiği, itiraz sebeplerinin

62 nci maddede gösterilenlerden hangisine istinat ettiği hususlarını sarih surette ihtiva etmesi ve gerekiyorsa 62 nci maddeye uygun vesikaların da bağlı olması iktiza eder. Bu evsafı haiz olmıyan, yani taallük ettiği hüküm fıkrası sarih veya zımnî olarak tasrih olunmayan temyiz dilekçelerinin temyiz tetkikatına tâbi tutulmaksızın bu cihetin izahı suretiyle doğruca Riyaset tarafından cevaplandırılması ve bu dilekçede bu esaslara uygun itiraz maddeleriyle beraber aynı zamanda umumî mahiyette ve bu şeraiti ihtiva etmiyen mütalâalarda bulunulduğu takdirde, kanun hükmüne uygun olan itiraz maddelerinin temyiz tetkikatına tâbi tutulmakla iktifa edilerek umumî mahiyetteki itiraz ve mütalâaların ayrıca temyiz tetkikatına mevzu ittihaz olunmaması gerektiğine karar verildi.)

Divanı Muhasebat bu kararı ile, ilâmda münderiç bulunan fıkraların her birinin başlı basma bir hüküm olduğunu beyan ettiği gibi, bu hükümlere karşı yapılacak temyiz dileklerinde itirazın esbabı mucibesinin gösterilmesi ve iddiayı tevsik edecek belgelerin de bağlanması lâzım geleceğini tasrih eylemiştir.

Şu halde, temyiz edenin, bir ilâm fıkrasına esbabı mucibe göstermeden ve lüzumu halinde dilekçeye bağlanması gereken isbat. vesikalarını bağlamadan (filân hükmü temyiz ederim.) gibi umumî ve müphem bir ifade ile temyiz dileğinde bulunması halinde, bu dilekçe temyiz tetkikatına tâbi tutulmayacak ve Divanı Muhasebat Reisi tarafından, Temyiz dileğinin kanunî şartları ihtiva etmediğinden temyiz tetkikatı yapılamayacağı dilekçiye bildirilmekle iktifa edilecektir. Riyasetten böyle bir tebligata muhatap olan dilekçinin esas ilâmın tebliği tarihinden itibaren henüz 60 günlük temyiz müddeti nihayet bulmamış ise, esbabı mucibeli, isbat evrakı bir dilekçe ile isteğini tekrar edebileceği tabiidir.

Hukuk muhakeme usulleri kanunun Divanı Muhasebat mahkemelerine de şâmindir :

Divanı Muhasebat dairelerinin bir hesap mahkemesi olduğu 2514 sayılı kanunun 13 üncü maddesinde (üç âza ve bir Reis'ten tereküküp eden daireler birer hesap mahkemesidir. Bir Reis ve iki âzadan tereküküp eden daire hey'eti hükme salâhiyetlidir. Daireler bu kanun mucibince muhasiplerin idare hesaplarını tetkik ve muhakeme ederek Muhasebei Umumiye Kanunu ve bu kanun hükümlerine göre yalnız muhasip ve tahakkuk memurlarıyla ikinci derece âmiri italar hakkında hüküm verir..) denilmek suretiyle vazıhan beyan edilmiştir.

Divanı Muhasebat daireleri birer hesap mahkemesi olduklarına gö-

re, muhakemelerinin de ne suretle icra edileceğine, hadiselerin nasıl tetkik ve hükme rabtolunacağına, ara kararlarına, tebligata dair bir takım usul ve dairelere tâbi olması icabeder.

Divanı Muhasebatın teşkilât ve vazifelerine müteallik 2514 sayılı kanunda usule müteallik bazı hükümler mevcut olmakla beraber, bir takım muamelelere müteallik hususlar da bir usul gösterilmemiştir. Şu halde, Divan Kanununda sarahaten zikredilmiş bulunan usullere riayet lâzım ise de bu kanunda muayyen bir usul gösterilmemiş olan hallerde, umumi kaideleri ihtiva eden Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununa müracaat ile kanundaki boşlukların doldurulması lâzım mı değil mi meselesi de ele alınmıştır. Meselâ: Hukuk Muhakemeleri Kanununda Adliye mahkemelerinin verdiği temyiz kararlarına karşı ilgilinin (tashihi karar) usulü vardır. Divan Kanununda Divanın Temyiz kararlarına karşı tashihi karar yolu hakkında bir şey denilmemiştir. Şu halde Divanın verdiği bir temyiz kararı hakkında ilgili tarafından tashihi karar istenebilecek midir?

Mesele Divanı Muhasebat Umumi Heyetinde müzakere edilerek ittihaz olunan 6/3/1956 gün ve 2276 sayılı kararda Divanı Muhasebat Kanununun muhakeme usulüne ve kanun yollarına müteallik hükümlerinin tatbikinde sarahat olmıyan hallerde umumi hükümlere müracaat olunması yolunda teessüs edegelmiş bulunan tatbikatın aynen devam edeceğine işaret edilmiştir. Bu suretle Divanı Muhasebat Kanununda usule müteallik sarahat bulunmıyan hallerde, hem Hukuk muhakemeleri hem de ceza muhakemeleri usulleri kanunlarına müracaat suretiyle Divan'da ötedenberi yapılagelen tatbikatın devamı temin olunmuştur.

Meselâ: Bir ilâm fıkrasının temyizen tetkikini isteyen ilgili, vereceği esbabı mucibeli ve isbat vesikalı dilekçesinde, iddiasını izah ve beyan ettikten sonra (temyiz ederim) gibi maksadını sarahatle ifade etmiyerek (hükme itiraz ederim) demiş olsa, bu dilekçe hakkında Divanı Muhasebat ne muamele yapacaktır? İşte, ilgilinin dilekçesinde sadece de itiraz ederim demesi ile, hükmü temyiz mi eylediği, yoksa hükmün iadei muhakeme yoluyla tetkikini mi istediği belli olmamaktadır. Bu fıkralarda, ilgilinin, dilekçesindeki izahatına bakarak itirazın mahiyeti temyiz tetkikatını müstelzim ise, maksadın hükmün temyiz edilmesine matuf bulunduğu anlaşılacağından, o dilekçe temyiz tetkikatına tâbi tutulmakta, itirazının mahiyetine göre, iadei muhakeme yoluyla tetkikat gerekiyorsa, muhakemesi yenilenmek suretiyle dileği intaç edilmektedir.

Esbabı mucibesiz temyiz dilekçesi üzerine temyiz tetkikatı yapılamaz.

Yukarıki hey'eti umumiye kararından da anlaşılacağı üzere Divanı Muhasebat damlarının ihtiva eylediği her fıkra için ayrı ayrı Temyiz tetiri katı isteğinde bulunmak lâzım olup, bir ilâmda münderiç fıkralardan biri hakkında ilgili tarafından temyiz tetkikatı istenmezse, o fıkralar temyiz tetkikatı yapılmasına mahal kalmaz.

Ancak Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun 453 üncü maddesine göre, Adliye mahkemesi kararının temyizinde, temyiz müddeti içinde, esbabı mucibesiz bir lâyiha ile temyiz talebinde bulunulması ve bir hafta içinde de esbabı mucibe lâyihası verilmesi kabul edilmiştir. Bu usulün Divan ilâmlarının temyizinde de cari olup olmayacağı hususu Divanı Muhasebat Umumi Hey'etinin yukarda tarih ve numarası yazılı kararında ele alınmıştır.

(Divanı Muhasebat Kanununda temyizen itiraz yolu sarih hükümlerle tesbit edilmiş olduğu cihetle bu mevzuda umumî hükümlere atfen muamele icrası caiz olmayacağı cihetle temyizen tetkikat isteğini mutazammın olarak müddeti içinde verilmiş olmakla beraber esbabı temyiziye ihtiva etmiyen ilk dilekçe ile ilgili olarak Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun 453 üncü maddesinde yazılı olduğu şekilde bir haftalık müddet içinde temyiz sebeplerini mübeyyin ek dilekçe verilmesi suretiyle muamele icrasının da mümkün bulunmadığına karar verilmiştir.)

Temyiz tetkikatı süresi içinde dileklerin tevsi :

Divanı Muhasebatın bir ilâmını temyiz etmek isteyen ilgili, ilâmın şahsına müteallik bir kaç fıkrasından bazılarını bırakıp diğer bazılarının tetkiki için temyiz müddeti içinde ve isbat vesikalarıyla mücehhez esbabı mucibeli dilekçesini verdikten sonra, bu itirazı temyizce tetkik olunduğu süre içinde, itirazsız bıraktığı diğer fıkralarına da itiraz edebilir mi?

Meselâ: Bir muhasibin zamanı idaresine ait bir ilâmda kendisine ait 5 fıkra bulunsun, bunlardan ikisine temyiz müddeti içinde itiraz ettiğini fârz edelim. Bu itirazları hakkında isbat vesikalarını da ibraz etmek suretiyle esbabı mucibeli dilekçe tanzim eder, iki nüsha olarak hazırlayacağı dilekçeleri ekleriyle birlikte ya doğrudan doğruya Divanı Muhasebat'a veya mahallî en büyük Mülkiye âmirine 60 günlük temyiz müddeti içinde verir. Bu dilekçeler Divan'a geldikten sonra bir nüshası alâkalı daireye gönderilir. Alâkalı daire 30 gün içinde lâyihaya cevap verir. Cevap ilgiliye tebliğ olunur, ilgili bu cevaba karşı 15 gün içinde cevap verir. Bu

cevap dahi karşı tarafa tebliğ olunur. Karşı taraf 15 gün içinde cevap verir. Cevaplar böylece tekemmül ettikten sonra Divanı Muhasebatta mevcut Temyiz raportörleri tarafından dosya tetkik olunarak raporu ihzar olunur. İhzar olunan rapor üzerine Divanı Muhasebat Temyiz heyeti meseleyi ta esasından ele alıp ilk hükmü, itirazı, verilen cevapları tetkik ederek nihaî karara varır.

Şu muamele tarzı temyiz tetkikatının oldukça uzun bir zamanda tekemmül edebileceğini gösterir. İşte muhasip ilk itiraz dilekçesinde, damda münderiç fıkralardan bir kaçma temyiz müddeti içinde itiraz ettikten sonra, bu itirazı üzerine vereceği cevabı lâyihalardan biri ile evvelce verdiği dilekçede meskût geçip itiraz etmediği hüküm fıkralarına itiraz edebilir mi? ve yahut temyiz tetkikati süresi içinde evvelce itiraz etmediği fıkralara ayrı birer dilekçe ile itiraz edebilir mi?

Divanı Muhasebat kâmlarını, kaç fıkrayı havi olursa olsun bir kül telâkki edilemeyeceğini, o ilâmın her hangi bir fıkrasına itiraz edilmekle ilâmın heyeti umumiyesine itiraz edilmiş olmayacağını, böyle bir fikrin tasvip edilmediğini yukarıda izah etmiştik. Şu halde mademki o ilâmın her fıkrası birbirinden ayrı, müstakil birer hükümdür. O halde temyiz müddeti içinde kâmin hangi fıkrasına veya fıkralarına itiraz edilmiş ise, yalnız o fıkralar temyiz tetkikati neticesine kadar muallâkta kalır. Böyle bir itiraz yapıldıktan sonra gerek bu itiraza' ait cevap lâyihaları ve gerek ayrı müstahak bir dilekçe ile aynı ilâmın itiraz edilmemiş bulunan fıkralarına da yapılacak itirazın kabul edilebilmesi için, bu ikinci itirazın da temyiz müddeti içinde yapılması, yani ilk ilâmın tebliği tarihinden itibar edilmek üzere geçecek olan 60 günlük müddet içinde itiraz dilekçesinden hem de iki nüsha olarak Divanı Muhasebat'a gönderilmesi veya mahallî en büyük Mülkiye memuruna tevdi edilmesi şarttır.

Nitekim 6/3/956 gün ve 2276 sayılı Heyeti Umumiye kararında bu bapta şöyle denilmektedir :

(Temyiz müddeti içinde verilmiş ve fakat henüz temyiz tetkikati ikmal edilmemiş olan dilekçelere ek olarak - temyiz müddetinin bitmesinden sonra - verilen ve evvelki dilekçede mevzuu bahsedilmemiş olan ve fakat ilk ilâmda bulunan diğer fıkraları ilâveten ihtiva eden dilekçeler üzerine temyiz tetkikati icra olunup olunamayacağı tezekkür edilerek temyiz müddeti içinde verilmiş ve fakat henüz temyiz tetkikati ikmal edilmemiş olan dilekçelere ek olarak (temyiz müddetinin bitiminden sonra) verilen dilekçelerde evvelki dilekçede mevcut olmayan ve fakat esas ilâmda bulunan diğer fıkraların ilâveten derci halinde de yukarıki esas-

ların tatbiki ve binnetice ayrı birer hüküm olan fıkralara müddeti içinde temyizen itirazda bulunulmamış addinin zarurî bulunduğuna karar verilmiştir.)

Bu kararla ifade olunan cihet, ilk dilekçe ile itiraz edilmeyen ilâm fıkralarına gerek cevabî lâyihalarda ve gerek müstakil dilekçe ile itiraz edilmesi için, henüz ilk ilâma göre teessüs eden 60 günlük müddetin doldurulmamış olması, yani bu ilâve isteklerin de aynı 60 günlük temyiz süresi içinde yapılmış bulunması lâzımdır. Bu süre geçtikten sonra yapılacak itirazlar, temyiz tetkikatına tâbi tutulmazlar.

Bu takdirde 60 günlük süre içinde yapılacak ilâve itiraz dilekçelerinin de iki nüsha olması ve dilekçenin esbabı mucibeli ve isbat vesikalarıyla mücehhez bulunması da icabeder.

Temyiz heyetince verilecek ref kararlarından müstefit olacak kimseler:

Divanı Muhasebat ilâmlarında, muhasipler ile masraf ve varidat tahakkuk memurlarının ve icabında ikinci derece ita âmirlerinin isimleri ile münferiden veya müştereken tazminle mükellef oldukları para miktarı gösterilir. Bu suretle ilâmın her fıkrasında ya Muhasip veya tahakkuk memuru veya ikinci derece ita âmiri vuku bulan zararı münferiden veya müştereken tazmin etmek mükellefiyeti karşısında kalır.

Yukarda da izah olunduğu gibi, ilâm fıkralarında zikredilen hadiseler, ya münferit muamelelere veya sürekli muamelelere taallük eder. Meselâ bir memura kanuna muhalif olarak harcırah, tazminat verilmesi gibi muameleler ; münferit ve tek birer hadise şeklinde olan muamelelerdir. Bu muameleler, bir muhasip ile bir tahakkuk memuru tarafından yapılmıştır. Bu muameleden doğan tazmin mükellefiyeti de kusurlu olup olmadığına göre ya bir muhasibe veya yalnız bir tahakkuk memuruna yüklenmiş veyahut ta bir muhasiple bir tahakkuk memuruna müştereken ve müteselsilen tahmil edilmiş olabilir.

Sürekli muameleler ise, bir malî sene içinde aynı sebeple aynı şahsa müteallik olarak birden ziyade tekerrür eden muamelelerdir. Meselâ: Bir memura çocuk zammı istihkakı olarak bir malî sene içinde kanuna muhalif surette iki, üç, dört... ay para verilmiştir. Bu muameleler birden ziyade yapılmış olmakla beraber muamelenin sebebi çocuk zammı vermekten ibaret olduğu gibi parayı alan da aynı memurdur. Böyle sebebi ve alıcısı aynı olmakla, beraber müteaddit defa verilen veya alınan paralardan mütevellit muamelelere sürekli muameleler diyebiliriz. İşte sürekli muamele-

lerden her birini yapan muhasip ile tahakkuk memuru başka başka olabilir. Meselâ bir muamele Muhasip A ile tahakkuk memuru B tarafından, diğer muamelelerden her biri de C, D... gibi muhasiplerle E, F... gibi tahakkuk memurları tarafından icra edilmiş bulunabilir. Bu takdirde, bu sürekli muamelenin esas ilâmın bir fıkrasında hikâye ve kanunsuzluk sebebi irae olunmakla beraber, her muameleyi yapan muhasipler ile tahakkuk memurlarının - icabına göre - münferiden veya müştereken tazminle mükellef bulunduğu zarar miktarı ilâmda beyan edilir.

Şimdi, ilâm fıkrasındaki hüküm, münferit veya sürekli muamelelerden birine taallük ettiği takdirde temyiz müracaatının kimler tarafından yapılacağını ve temyiz müracaatı haklı görüldüğü takdirde, Divan temyiz heyetinin vereceği beraet kararından kimlerin müstefit olacağını araştıralım.

Münferit hadiseye müteallik âlânı fıkrası :

İlâmda münderiç münferit bir muameleden doğan tazmin hükmü, ya yalnız muhasibe veya yalnız tahakkuk memuruna münhasırdır. Yani zararı yalnız bunlardan biri tazmin etmeğe mahkûmdur. Bu takdirde ilâmın ihtiva ettiği yükler, mes'ul tutulan muhasip veya tahakkuk memuru tarafından temyizen itiraz olunur. Temyiz tetkikatının neticesi müracaat edenin lehinde ise, Divanı Muhasebat temyiz heyeti temyiz hükmünü ref eder, kaldırır. Müracaatçı da tazmin mes'uliyetinden kurtulur.

Münferit muameleden doğan zararın tazmininden muhasiple birlikte tahakkuk memuru da mes'ul tutulmuş ise, zararın her iki memur tarafından ödenmesi lâzımdır. İlâmı infaz edecek olan daire, mes'ullerden dilediğine müracaatla zararı tazmin ettirir. Zararı tazmin eden kimse, tazmine iştiraki olan diğer memurdan zarar hissesini istihsal eder.

Münferit, bir muameleden mütevellit zararın tazminine Muhasiple tahakkuk memuru müştereken ve müteselsilen mahkûmiyeti halinde, ilâmın bu fıkrasına mes'ullerden her ikisinin de temyizen itiraz etmesine mahal yoktur. Mes'ullerden biri itiraz eder ve temyiz muhakemesi neticesinde tazmin hükmü ref olunursa, ref hükmü, itirazda bulunmayan diğer memuru da kurtarır. Çünkü muhasiple tahakkuk memurunun müştereken mes'ul olduğu muamele, Divanı Muhasebatça bidayette kanunun bir hükmüne göre kanunsuz görülmüş iken temyiz tetkikatında aynı kanun hükmüne göre yapılan muamelede tazmin ile mükellefiyeti müstelzim bir cihet olmadığına karar verilmiştir. O halde mes'uliyeti mucip görülen hadise kanunî bir mahiyet almış demek olduğundan ortada memur-

ların mes'uliyetini mucip bir cihet kalmamıştır. O halde, mes'ullerden birinin müracaatı neticesinde işin doğruluğu anlaşılınca, mes'uliyete ortak olan diğer memuru da mes'uliyetsiz görmek ve ibra eylemek lâzımdır.

Demek ki, münferit bir hadiseden doğan zararın tazminine muhasiple tahakkuk memuru veya tahakkuk memuruyla ikinci derece ita âmiri müştereken mahkûm edilmiş olursa, mes'ullerden birinin yapacağı temyiz talebi üzerine mahkûmiyet kalkarsa, bu kalkma hükmü temyiz talebinde bulunmayan diğer müşterek mes'ul için de muteberdir. Şerik de mes'uliyetten kurtulur.

Sürekli hadiseye müteallik ilâm fıkrası:

ilâm fıkrasında bahis konusu olan hadise sürekli olursa, mes'ullerden yalnız birisi tarafından hükmün temyiz edilmesi neticesinde sadır olacak beraet hükmü o sürekli muamelede adları geçen fakat temyiz dileğinde bulunmayan diğer bütün muhasip ve tahakkuk memurları için de muteber olması lâzım mıdır? değil midir?

Sürekli muamelenin ne olduğu yukarıda izah edildi. Meselâ bir memur, kanunî terfi süresi olan 3 seneyi doldurmadan dairesince kanuna muhalif olarak bir üst dereceye terfi edilerek bu memura Haziran, Temmuz... malî sene nihayetine kadar 8 aylık kanunî hakkında fazla maaş verilmiş olsun. Divanı Muhasebat ilâmının bu meseleye mütedair fıkrasında yapılan tediyenin müstenit bulunduğu muamelenin kanuna muhalefeti izah edildikten sonra vukubulan zarardan muhasip sıfatıyla 3 kişinin, tahakkuk memuru sıfatıyla 5 kişinin mes'uliyetine hüküm ve müştereken veya münferiden ödeyecekleri zarar miktarı beyan olunmuştur.

Şimdi, malî sene zarfında Muhasip mevkiinde bulunan 3 muhasip ile tahakkuk memurluğu yapan 5 memurun mes'uliyetini mucip olan muamele bir memurun terfi süresini doldurmadan terfi yapılmak suretiyle taallûk ettiği kanunun bar hükmünün ihlâl edilmesinden ibarettir. Divanı Muhasebat, kanuna muhalefeti ele alarak tediyeye muamelesini yapanları mes'ul tutmuştur.

Bu mes'ullerden biri bu hükmü temyiz etmiş ve neticede vaki muamelenin kanuna muvafakati anlaşılmiş bulunsa, temyiz heyeti müracaat eden şahıs ile - varsa - iştirakçisini ibra eder. Temyizin verdiği bu ibra hükmü ile, bidayette kanunsuz görülen hadise kanunî şekil almış demek olur. O halde temyiz edenle - varsa - iştirakçisi tarafından işlenmiş kanunsuz bir muamele kalmamış bulunur. Şimdi temyiz ederi kimse hakkında Temyiz heyetince verilen ref kararı, temyiz etmemiş bulunan iştirakçi

hakkında da muteber olarak iştirakçinin uhdesindeki tazmin kararının da kaldırılmasını mucip olduğu halde, aynı muameleyi sürekli olarak yapmış ve fakat temyiz dileğinde bulunmamış olan diğer muhasip ve tahakkuk memurları uhdelerindeki tazmin hükümlerini de kaldırır mı?

Divanı Muhasebat Umumî Hey'eti, sürekli muameleden doğan tazmin hükmüne karşı itiraz edenin iddiası temyiz hey'etince haklı görülerek uhdesinden tazmin kararı kaldırılırsa, bu refden yalnız itiraz eden ile - varsa - itiraz dahi etmemiş bulunan iştirakçisinin müstefit olacağını, itiraz etmiyen diğer bütün Muhasip ve tahakkuk memurlarının mes'uliyetleri devam edeceğini kabul etmiştir.

Divan Umumi Hey'et'nin bu baptaki kararı :

Sürekli tediyelere müteallik ilâm fıkrasındaki hükümlerle müteaddit muhasip ile müteaddit tahakkuk memuru veya ikinci derece ita âmirlerinin. mes'ul tutulmuş bulunduğu hallerde, mes'ullerden biri tarafından yapılan temyiz itirazı üzerine, tazmin hükmünün ref'ine karar verildiği takdirde, bu hükmün yalnız itiraz edene ve - varsa - iştirakçisine taallûku olup, itiraz etmiyen diğer mes'ullere şumulü olmadığına ve ilâm fıkrasında münderiç diğer mes'ullerin de kendi zamanı idarelerinde yaptıkları muamelelerden doğan mes'uliyet ya Muhasip sıfatıyla veya tahakkuk memuru veya ikinci derece ita âmiri sıfatıyla itiraz edip lehlerine karar almadıkça ilâmda yazılı meşguliyetin düşmeyeceğine mütedair bulunan 19/Mart/957 gün ve 2338 sayılı kararı aşağıdadır :

(Divanı Muhasebat dairelerimden sadır olan ilâmların her bir fıkrasında esas itibariyle bir tek verilen emrine mevzu teşkil eden muayyen bir veya birkaç hadise zikr ve beyan ve bu hadise veya hadiselerde mevzu bahis hilafı kanunî durumlar belirtildikten sonra mezkûr verile emriyle yapılan tediyeye, sorumlusu bulunan tahakkuk memuruna veya muhasibe, mes'uliyet durumlarına nazaran, münferiden veya müştereken zimmet veya tazmin hükmedilmekte, bazan da birbirine tamamen müşabih şekil ve şartlarda cereyan eden hadiselere taallûk eden ve hatta bazan bir hukukî veya idari durum neticesi olmak üzere aylık olarak ödenen istihkaklarda olduğu gibi evvelkilerinin aynen tekrarından ibaret bulunan tediyelerin de muhtelif tarihlerde ve ayrı verilen emirleriyle yapılmış olmalarına rağmen kanunlara karşı arzettikleri muhalefette ayniyat bulunması itibariyle bir ilâmın aynı fıkrasında topluca izahı yapılarak ve her bir verile emrinin sorumluları bulunan Muhasip ve tahakkuk memurlarına münferiden veya müştereken terettüp eden zimmet veya

tazmin miktarları da ayrıca gösterilerek aynı fıkra dahilinde hükme bağlanmaktadır.

Meselâ bir malî yıl içerisinde bir memura ödenen maaşlarda veya aynı çocuk sebebiyle ödenen çocuk zamlarında hilafı kanun tediye hali tesbit olduğu ve bu tediyelerin taallük ettiği muhtelif aylara ait tediyeleri yapan tahakkuk memuru ile muhasipler sene başından sonuna kadar hiç bir tebeddüle uğramaksızın aynı kaldıkları takdirde aralarında işbu bir yıllık tediye tamamı bakımından tam bir mes'uliyet iştiraki bulunduğu, ve fakat muhtelif aylarda tediyeleri yapan tahakkuk memurları ile muhasipler ayrı ayrı eşhastan ibaret bulunduğu takdirde müşterek mes'uliyet ancak her bir tediye birlikte yapan muhasiple tahakkuk memuru arasında olup bundan mukaddem veya muahhar aylarda kendileri tarafından yapılmıyan tediyelerde hiç bir iştirakleri bulunmadığı halde muhtelif zaman fasilalarıyla yekdiğerinin tekrarından ibaret bulunan bu tediyelerde kanuna muhalefet sebebi aynı olduğundan ve şu suretle bir senelik tediye topluca izah olunarak bir arada mütalâa ve muhakemesinde hadisenin bizzat bünyesinde bulunan vahdet ve kanuna muhalefet sebebindeki ayniyet bakımından fayda mülâhaza edildiğinden bunların cümlesinin mes'uliyetinin aynı fıkra içinde hükme bağlanmakta olduğu malûm bulunmaktadır.

Şu hale göre :

1 — Yukarıda izah edildiği üzere tahakkuk memuru ile Muhasibe, müştereken zimmet veya tazmin hükmolunmuş bir tebliğ sebebiyle bunlardan yalnız birisi tarafından yapılan temyiz müracaatı neticesinde temyiz heyetince ittihaz olunan ref veya nakız kararlarının yukarıda da izah olduğu üzere aynı tebliğden dolayı müştereken mes'ul tutulmuş olanlara da şâmil olacağı tabii bulunduğu cihetle bu nokta üzerinde başkaca bir tereddüt bulunmadığına ittifakla,

2 — 2514 sayılı Divanı Muhasebat Kanunu, Divan dairelerinden sadır olan kararlara karşı müracaat olunacak kanun yollarım 57 - 67 nci maddelerinde tâyin ve tesbit etmiş ve bunlardan temyiz yoluna yapılacak müracaatta nazara alınacak müddeti, müracaatın tâbi olacağı şekli, kimlerin bu haktan faydalanacağı hususlarını da hiç bir tereddüde mahal kalmıyacak surette ifade ve izah eylemiştir.

6/3/1956 gün ve 2267 sayılı (bu yazıda ele alınan karardır.)

Heyeti umumiye kararında da açıkça belirtildiği üzere Divanı Muhasebat Kanununun iadei muhakeme ve temyiz yollarına müracaatla hakkın tecellisini temine matuf olan bahse konu hükümleri, aynı zamanda

intizami âmme mahiyetindeki kayıt ve şartlarla da inzibat altına alınmış ve binnetice Divan dairelerinden sadır olan bir ilâma mezkûr maddelerdeki kayıt ve şartlar dairesinde itiraz etmemiş olan bir muhasip veya tahakkuk memuru veya ikinci derece ita âmirinin işbu ilâm ile mahkûm bulunduğu zimmet veya tazmin hükümünün kesbi kat'iyet edeceği hususunda en küçük bir tereddüt izharına dahi mahal bulunmamaktadır.

Binaenaleyh birinci fıkrada izah olunan durum hariç olmak üzere kanun yollarına müracaat neticesinde ittihaz olunan kararların, münhasıran müracaatta bulunan şahıslar hakkında hüküm ifade etmekte olup, velev bir ilâmın aynı fıkrasıyla adına zimmet veya tazmin çıkartılmış olsun zimmet veya tazmin hükm olunasını icabeden tediye müteallik tasarrufla dilekçi ile her hangi bir alâka ve irtibatı bulunmayan sair eşhası bir güne ilgilendirecek mahiyeti bulunmadıktan başka ilgililer tarafından müddeti zarfında kanun yollarına müracaat edilmemiş olması sebebiyle kesinleşmiş olan kararların bu kararlara taraf teşkil etmeyen kimseler tarafından yapılacak müracaatlardan müteessir olmasının hukuken izahı da mümkün görülmemektedir.

Bu itibarla aralarından müşterek olmamakla beraber birbirine tamamen müşabih şekil ve şartlar altında cereyan eden hadiselere müteallik tediyeleri yapmış olmaları veya temadi eden bir hadisenin muhtelif zaman safhalarında tediye mucip tasarruflarda bulunmuş olmaları itibarıyla durumları Divan ilâmlarının bir fıkrasında topluca mütalâa ve fakat sebep oldukları tediyeler namlarına ayrı ayrı zimmet veya tazmin hükmedilmiş olanlardan her hangi birinin kendisine ait zimmet veya tazmine temyiz yoluyla itiraz etmiş olması neticesinde ittihaz olunacak temyiz heyeti kararlarının yalnız dilekçi ile varsa o tediye'deki müşterek ve müteselsil ortağı ilgilendireceğine ve binnetice yalnız bunlara ait zimmet veya tazmin hükümlerinin ref veya nakzedilmiş olduklarını kabul etmek zarurî olup bunun dışında mezkûr kararların, aynı ilâm fıkrasında isimleri yazılı olmakla beraber dilekçiye ait tediyelere her hangi bir iştiraki bulunmayan sair tahakkuk memuru, ita âmiri veya muhasipler hakkındaki zimmet veya tazmin hükümlerini hiç bir suretle ilgilendirmeyeceğine ekseriyetle karar verilmiştir.)

Yukarıki karar, Divanı Muhasebat Umumî Hey'etince çoğunlukla ittihaz edilmiş olduğu için Temyiz hey'etince de vacibüllittibâ bir karardır. Fakat, azınlığın da mütalâasında esaslı bir nokta vardır. Azınlık mütalâasına göre, Divanı Muhasebat'ın hadiselere tetkik ve muhakeme tarzı, Adliye mahkemelerine benzemez. Divanı Muhasebat daireleri, bir idare hesabını tetkik ve muhakeme ederken gözönünde bulundurduğu esaslı nok-

ta, Muhasiple tahakkuk memuru tarafından yapılmış olan muamelelerin, kanuna ve nizamı muhalif olup olmadığı hususundan ibarettir. Kanun veya nizamı muhalif bir muamele veya muameleler icra olunmaktadır ki Devlet Hâzinesine bir zarar ika edilmiş olur ve müsebbipleri mes'ul tutulur. Eğer muamele kanuna muhalif değilse o muameleyi yapanlar beraet etmiş sayılır. Şu halde, ortada bir zarar var demek için, evvelâ kanuna muhalif bir muamelenin yapılmış olması lâzımdır. Kanuna uymayan muameleden doğan zararın mes'ullerini bulmak ve bunlar tarafından ödenecek miktarı tesbit eylemek işin sonraki safhasıdır.

Böyle olunca, Divan'ca bir sürekli muamele dolayısıyla müteaddit muhasip ve tahakkuk memurunun mes'uliyeti hakkında verilmiş bulunan kararın esası da, evvelâ o muamelelerin bir kanunun muayyen bir hükmüne muhalefeti görülmesine dayanır. Kanunun o hükmüne muhalif muamelelerin zararları, onları yapanlara tevzi edilir. Lâkin Temyiz tetkikatı neticesinde yapılmış olan muamelenin kanuna uygunluğu görülürse, tazmine esas olan kanunsuzluk kendiliğinden bertaraf olur. Muamele de kanunî bir muamele halini alır. Böyle kanun dahilinde cereyan etmiş bir muameleden ne bir zarar doğar ne de bir mes'ul aramak gerekir.

Nitekim - Divanı Muhasebat Kanununda sarahat olmayan usule müteallik meselelerde, Usul kanunlarına müracaat tecviz edilmiş bulunması hasebiyle - Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 325 inci maddesi de azınlık mütalâasını destekler mahiyettedir. Filhakika bu maddede (hüküm, cezanın tatbikatında kanuna muhalefet edilmesinden dolayı maznun lehine olarak bozulmuşsa ve bozulan cihetlerin temyiz talebinde bulunulmamış olan diğer maznunlara da tatbiki kabil olursa, bu maznunlar dahi temyiz talebinde bulunmuşçasına hükmün bozulmasından istifade ederler.) denilmiştir. Demek ki ceza hâkiminin verdiği hükmü, maznunlardan biri temyiz edip te kanuna muhalif olduğundan bahisle karar bu maznun lehine bozulursa temyiz etmemiş bulunan diğer maznunlar dahi bu bozmadan müstefit olacaklardır.

Binaenaleyh, usulün bu hükmü dahi azınlık görüşünü kuvvetlendirmektedir. Zira, haddizatında kanunsuz olmadığı Yüksek Temyiz Hey'etince kabul olunan bir muameleden dolayı, memurları mağdur etmek adalet fikrine uygun düşmez.

(HOMMES ET COMMERCE) DEN ROGER DUCHET
FRANSIZ LOJMAN VE YENİDEN İNŞAAT VEKİLİ

YAZAN:
Mukadder ÖZTEKİN
MÜLKİYE MÜFETTİŞİ

BÖLGE AMENAJMAN, MEVZUU (1)

Bir Fransız çözü vardır.

Kısa bir zaman zarfında ve iyi bir şekilde bu çözü imar etmek lâzımdır.

İktisadî faaliyetlerin inkisamına âmme kudretini haiz otoritelerin müdahalesi hayret edilecek bir olay değildir.

DURUM :

Hakikaten, serbestiyet esası üzerine müesses ekonomi, en iyi İktisadî inkisama varabilmek için, serbest teşebbüsü birinci plâna almıştır.

Fabrika tesis mevzuunda bu görüş; Her hangi bir yere temel atıldığı zaman başka bir yere nisbetle bir fark arzetmiyorsa doğru olurdu. Fakat Teknik tekâmülün gayri mütenasip inkisamı bu görüşü yanlış çıkarmıştır. Demir yolundan, enerji tevziatına ve nihayet Merkeziyetçi politikaya kadar bir çok âmiller sun'î bir takım tesislerin vücut bulmasına sebebiyet vermiştir.

Meselâ: 1949 dan 1953 senesine kadar Paris bölgesi ve diğer 9 Merkezde Fransa'da kurulan ve genişleyen sanayi in üçte ikisi tesis olunmuştur. Mahzur iki taraflıdır. Evvelâ acınacak İktisadî neticeleri hariç, had derecede kesif insan topluluklarının temerküz ettiği mahallerin idare masrafları, vasat topluluklara kıyasla çok daha ağır nisbetlerde tezahür etmektedir. Buradaki yaşayış, adeta, memleketin diğer kısımlarındaki

(1) Amenajman, iktisaden düzeltme, tanzim etme, plânlaştırma manasına gelmektedir.

halkın maddî fedakârlığı ile mümkün olmaktadır denilebilir. Bu bizim imkânlarımızı fazlasiyle geçen bir yağmadır.

Saniyen, daha mühim olarak, bu hesapsız gelişmeler hayatı tahrip etmektedir. Bu gelişmeler etraflarında insan gücü isterler. Bundan başka, İktisadî kudretleri, terk ettikleri topraklar üzerinde rahatça yaşayabilen insanları da tam manasiyle beslemeye kadir değildir. İnsanlar ve toprak arasındaki muvazaneyi bozmak her ikisinin de kaybedilmesiyle neticelenmektedir. Bir yerde, matlup ve azamî, halk kütlesinin altında veya üstündeki topluluklar felâketin başlangıcı olmaktadır.

Ayaklarını yerden kesmediği müddetçe kuvvetini muhafaza eden Antenin resmini hatırlatalım. Millî iktisat Müfettişlerinin raporlarına nazaran, memleketin iktisaden zayıf bölgeleriyle diğer mıntakaları arasındaki muvazenesizlik İktisadî gelişmenin frenleyici âmillerinden biri olmaktadır. Kısaca, Fransızlar şunu bilmelidirler ki ilk sanayi çağının anarşik düzensizliği hayat seviyelerini şiddetle tehdit etmektedir.

İşte bunun içindir ki biz artık her hangi bir kimsenin her hangi bir şeyi her hangi bir yerde her hangi bir şekilde kurmasına müsaade edemeyiz. N

ÜÇ HEDEF :

M. Maurice - François - Rouge'un daha ileride izah edeceği gibi bu dert sadece bize has değildir. Alemşümul, hatta teknik terakkinin mütemadiyen gelişmesinden neşet, tamamen yepyeni, cihanşümul bir derttir.

Liberasyonun ferdasında Yeniden İnşaat Vekâletini deruhte eden M. Claudius Petit'nin beyan ettiği gibi «toprak ve bölge Amenajmanı; Fransanın coğrafi çerçevesi dahilinde, insanların tabii kaynaklar ve İktisadî faaliyetlere uygun en iyi bir şekilde inkişamının araştırılmasıdır.»

Umumiyetle, zannedildiği gibi, bölge Amenajmanı sadece lojman, şehircilik veya sanayi ademi merkezîyeti mevzulariyle işğal etmemektedir. Bunlardan başka üç ayrı hedefin de tahakkuku için çalışmaktadır.

Ziraatın yenileştirilmesi, bir ademi merkezîyet plânına müstenit sanayiîni geliştirilmesi ve nihayet âmme teşhizatının tevzii ki bu sonuncuyu burada tetkik etmiyeceğiz. Bu üç hedef kompleks bir İktisadî problem teşkil etmektedir. Muvazene ancak belirli bir gelişme politikasının teşbihinden sonra sağlanabilir.

A — ZİRAATIN YENİLEŞTİRİLMESİ :

Avrupalıların ve diğer dünya milletlerinin görüşlerine göre, Fransız ziraatı, birinci sırada bir yer işgal etmektedir. Ziraî sahadaki inkişafa muvazi olarak bir takım tedbirlerin alınması gerektiği bir hakikattir; Verimli toprakları ve fevkalâde müsait iklimine rağmen Fransa bugün çöl topraklarına yakın randımanlarla çalışmaktadır. İktisadî yapının yeniden düzeltilmesi elzemdir. Toprak taksiminin ödenmesi, gübrelenme, sulama, elektrikleştirme, öğretim, mesken v.s. MM. Chombart de Lauwe ve Dumont ileride bu mevzuları esaslı bir şekilde tetkik edilecektir. Gayet tabiidir ki, bu eser uzun vadeli olup Ziraat Vekâletinin vazifesi cümlesindedir. Fakat Yeniden İnşaat Vekâletine bağlı bölge Amenajman Müdüriyeti, Amenajman plânlarını hazırlarken koordinasyonu temin için bu mevzular üzerinde devamlı şekilde durmak zorundadır.

B — SANAYİN YERİNİ TESBİT :

Ziraî yapı gayet ağır geliştiği halde sanayideki değişikliklerin çok daha süratli temposu bizi derhal halli gereken bir takım sorumluluklarla yüz yüze getirmektedir.

İnşaat ruhsatıyesi isteklerine zamanında cevap vermek lâzımdır. (Fransa'da İktisadî mahiyetteki inşaatların ruhsatıyesi bizzat yeniden inşaat ve lojman Vekâleti Vekili tarafından verilmektedir.) Bir yeni tesisin inşaatı pekâlâ o mıntaka ve müteşebbisi için fevkalâde kârlı, buna mukabil millî iktisat için zararlı olabilir. Böyle bir durum karşısında tatminkâr bir hal şekline varabilmek için hangi kriterleri kabul etmelidir:

Böyle bir durum karşısında tatminkâr bir şekil, lojman ve Yeniden inşaat Vekâleti sanayiinin tabii inkişafından mülhem olarak bazı prensiplerle halle çalışmak suretiyle bulmuştur.

Bunlara ilerideki (makalelerde) tafsilen temas olunacaktır. Mamâfih, mıntakavî ölçüde SEYREKLEŞTİRME ve Millî ölçüde UZAKLAŞTIRMA'yı burada kısaca açıklayalım :

SEYREKLEŞTİRME

Paris sanayi mıntakasının arzettiği korkunç manzara Millî ölçüde bir mesele olarak kabul edilirse, diğer sanayi topluluklarının SEYREKLEŞTİRİLMESİ daha az güçlükler arz etmektedir. Bu SEYREKLEŞTİRME Belediyeler arası Amenajman projeleri çerçevesinde alındığı takdir-

de bölgelendirme (ZONAJ) tedbirleriyle halledilebilir. Bunun içinde lojman ve sanayiın düzensiz karışıklığı, güneş ve temiz havadan mahrum meskenlerin inşası, seyrüsefer yollarının tıkanması bertaraf edilmelidir. Şehircilik kaidelerinin tatbiki belirttiğimiz aksaklıkların düzeltilmesi için zaruridir.

Meselenin şuurlu bir şekilde ele alınması mahallî otoritelerin Vilâyetlerdeki Şehircilik Müdürlerinin bilgi ve tecrübelerinden faydalanmak suretiyle bir hal şekli aramalarına mütevakıftır.

UZAKLAŞTIRMA :

Millî ölçüde bir sanayi mahallinin araştırılması endişesi başlıca üç şıkkın tetkikini gerektirmektedir :

1 — SERPİŞTİRME :

Bir mıntakanın ziraatçı sekencesine, tamamlayıcı, bir sanayi sahası temizdir. Bu takdirde daha ziyade harcıâlem ziraî âletlerin temin veya tamir için gerekli küçük atölyeler, veyahut imalât; dericilik, Bisiklet pompası, saat zinciri gibi insanı topraktan ayırmayacak ve ziraat yapılmayan ölü mevsimlerde mıntakaya canlılık verip geliri yükseltecek küçük sanayi düşünülebilir.

2 — DAĞITMA :

Aynı coğrafi bünye içinde, köy gruplarında, ehemmiyetli bir sanayiın canlandırılması veya yeniden ihdası demektir. Bu şekildeki ihtisas sanayii (Bıçakçılık gibi) kitle halinde istihsale müteveccih olmamakla beraber iktisadiyatımız ve hatta ihracatımızda ehemmiyetli rol oynayabilirler. Küçük sanayiın ihdası mahallî faaliyetlerin tenevvüü dolayısıyla amele kitleleriyle muvazene tesis ettiği gibi, işçi toprağa kâfi derecede bağlı olduğu için, işsizliğe karşı da mukavimdir.

3 — ADEMİ MERKEZİLEŞTİRME :

Âmme teşhizatının kesafeti ölçüsünde azamî inkişafa erişememiş şehirlere büyük merkezlerin sanayi tesislerini intikal ettirme. Buna misal olarak Citroen fabrikasının Rennes de ve Gillette fabrikasının da Annecy de açtıkları talî şubeler gösterilebilir.

MÜSTAKBEL ŞEHRİN MANZARASI :

Daha ileride MM. Prothin, Mazarhille ve Gravier tarafından teferruatlı olarak tetkik edilecek bütün mevzular üzerinde İsrar etmiyeceğim. Fakat muntakavî ölçüde seyrekleştirme ve millî ölçüde uzaklaştırma prensipleri arasındaki zahirî tezadı doğuran bazı tenkitlere cevap vereceğim. Hakikatte, beşerî ölçüde kalmak şartıyla, müstakbel bir şehrin ideal ölçüleri mefhumu bizi erişilmesi lâzım gelen bir muvazene noktasına sevketmektedir.

MUVANEZE, BÜTÜN VEÇHELERİYLE (Jeonomi) ilminin kilit

kelimesidir. (Büyük şehirlerin hudutsuz derecede sanayileşmesinin tevlit ettiği muvazenesizlikten neşet eden bir vakıa) Mesken ve sanayi düzensizliği sadece İktisadî bir vakıa değildir. Bu olay zamanında sosyal, kültürel ve politik inikaslara da müncer olabilir.

Buradaki hal çaresi toprağı insanlara ram etmektir. Bu da zaten insanları toprağı bağlamak zaruretinden neşet eder. Meselâ: işgal kesafetini tevazün ettirmek kaydıyla, 4 Km. kutrunda ve 13 Kilometrekare sathındaki bir şehirde bir hektara 150 kişi düşer. Böyle bir şehirde 200.000 kişi havalandırılmış bol ışıklı meskenlerde kolaylıkla ve sağık kaidelerine uygun olarak yaşayabilir.

MİLLÎ BİR ŞUURUN BÖYLE BİR DÂVANIN TAHAKKUKUNDAKİ ROLÜ :

İdare her şeye kadir değildir. Zaten her türlü güdümlü temayüller böyle bir dâvanın tahakkukunda engel olabilir. Zira Amenajman sahasında çalışırken hayata ve realitelere çok yakın bulunmak lâzımdır. Malûm olduğı üzere tek hakikat yoktur, bir çok hakikatler mevcuttur. Bundan başka hakikatlere mütalâa müşahade ve araştırmak için tek bir metod değil çeşitli metodlar da kullanılabilir.

Memleketimizde topraktan bahsedince hiç bir değeri bulunmayan toprağı kasdetmiyoruz. Maksadımız zenginliklerini muhafaza eden, uyutulmuş servet kaynaklarını harekete getirmektir.

En verimli teşebbüsler temelden gelmektedir. Bir muhitin hakiki İktisadî imkânlarını, asgarî hata ile tetkik edebilmek bu muhiti yakinen bilmeye mutavakkıftır.

Burada Amenajman komitelerinin rollerini teferrüatle açıklamak istemiyorum. Fakat teşebbüsler umumiyetle Hükümetin yakın müzaharetine mazhar olduğu nisbette verimli neticeler vermektedir.

BÖLGE AMENAJMANI MEVZUUNU FAALİYET ÇERÇEVESİ İÇİNE ALAN YENİDEN İNŞAAT VEKÂLETİ İKİLİ GAYENİN TAHAKKUKUNA ÇALIŞMAKTADIR; HAYAT SEVİYESİNİN YÜKSELMESİ daha doğru bir deyimle MEDENÎ SEVİYESİNİN İLERLEMESİ.

TERCÜMELER

EKONOMİK İDARE

FRANSIZCADAN ÇEVİREN :

Hediye N. ROLLAS

Ekonomik İdare hakkındaki, soru kâğıdı o kadar mütenevvi alanları içine alır ki; İdarî İlimler Milletlerarası Enstitüsünde temsil edilen türlü milletlerin ekonomik idarelerinin şimdiki durumlarının mukayesesine, gerekli ve yeter tercihe şayan elemanları sağlamak gayesiyle, vücuda getirilen Millî bir raporun çerçevesi içinde bütün bunları nazarı itibara almak imkânsız gibi görünür.

Kezalik kendi imkânlarımız içinde kalarak aynı ihate ile bu kadar karışık (Complexe) bir mes'elenin bütün yönlerini ve millî Raportörlere verilen direktiflere uyarak, tetkik edemedik, Milletlerarası karakterdeki etüdlere yapmağa, lüzumlu, mukayeseli metodun kullanılmasını kolaylaştırmak için bize ana mahiyette görünen mes'eleleri ortaya koymakla yetindik.

Raporumuz eşit önemde olmayan üç bölüme ayrılacaktır.

Birincisi, en uzununu, Devletin türlü faaliyet sahalarına müdahalesini izah edecek ve bu incelemede, politik ekonominin âmil ve sebeplerini tetkikten kaçınarak idarenin çalışmasına tesir eden başlıca olaylar göstermekle iktifa edeceğiz; zira olayları bu tarzda göstermek şekli, Devletler tarafından takip edilen İktisadî politika hakkında bizi takdir ve tahminler yapmağa gönderecekti. O halde eğer idare politik otoritelerin kendisine tevdi ettiği vazifeleri icraya gerekli vasıtaları tatbik mevkiine koyabilecekse, idare bunları ilham eden politik âmil ve sebepler hakkında bir hüküm veremez. Bunlar hakkında, siyasi iktidar tarafından uhdesine verilen başlıca vazifelerin arz ve izahı, mümkün olan en büyük bir bitaraflıkla yapılacaktır.

Fakat böyle bir rapor bizim anladığımız bir manada gayesinden mahrumdur; çünkü takip edilen ekonomik gayelerin değişikliklerine göre kullanılan İdarî usullerin mukayesesine imkân olamayacaktır. Şu halde: bir tarafı iltizam etmeksizin, Devletin noksanlarını tamamlamak için idare tarafından kabul edilen şekli beğenmek, takdir etmek için bunlara il-

tihak ederek bir cephe tutmak mümkün iken, biz sadece muhtelif noktaî nazarları izah ite yetinerek, ilk âmillerin değişmesine göre idarenin bunlara nasıl adapte olduğunu göstermek bize zarurî göründü.

Bu rapor bizzarur bir çok boşlukları ihtiva eden ve eğer olayları izah şekli faydalı mukayese imkânları verebilirse, sonraki gelişmelere elverişli bir denemeden başka bir şey teşkil etmez.

Nihayet üçüncü bir bölümde idarece muhtelif vazifelere cevap vermek için kullanılan başlıca usulleri hatırlatacağız ve bu vesile ile idarede de diğer memleketlerin hukukî tesislerini mukayeseye imkân bırakmak için kabul edilen muhtelif kanunî şekillerin esas karakteristiklerini vereceğiz.

Kezalik davet edildiğimiz programı yerine getirmek için bize esaslı, meseleler hususunda yol gösteren ilk soru cetvelinden uzaklaşmak zorunda kaldık. İçlerinde birisini yanlış anlaşılmasından kaçınmak için yapıldığının bilinmesi gereken bazı açıklamalar da yaptık.

Soru kâğıdı Devletin iki türlü müdahalesini ayırt etmektedir: Klâsik müdahaleler ve yeni müdahaleler eğer hangisinin içinde bu manayı çıkardığımız, nosyonu göstermese idik bir tek tarif ile kaçınacağımız lüzumsuz münakaşalara fırsat vermek tehlikesiyle karşılaşacaktık. Esasen bu surette hareket etmek zorunda idik. Çünkü: Bize lüzumlu dokumantasyonu vermek lütfunda bulunan bütün memurlar bize cevap vermeğe mecbur kalacağımız sualler sormuşlardır.

O halde, her türlü tefsir hatalarından kaçınmak için objektif bir kriter (Critere) tek kabil kabul olanı idi. Bize en basit tefrik düşünülen müdahalenin derinliğine bir hız bulmaktan ibaret gibi göründü. Gerçekte bu düşünüş tarihen olduğu gibi politik ve ekonomik olaylarla telif edilebiliyordu. Fransa, 1789 ihtilâlinden beri Devletin, memleketin ekonomik hayatına doğrudan doğruya bir müdahalede bulunmaksızın «Jandarma» rolünü ifa etmekle yetindiği uzun bir (Liberalizm) devri yaşamıştır. Sonra, harpler ve 1929 Dünya Ekonomik Krizi neticesinde Devlet gerek teknik zaruretler neticesi, gerekse politik ideolojilerde, fakat vaki müdahalenin derecesi ile artan sorumluluklar yüklenmiş bir halde gittikçe daha derin bir şekilde ekonomik hayata karışmak zorunda kalmıştır. Bu seçtiğimiz ayırma kriteridir, çünkü: Devlet 19 uncu asırda haklarında bitaraf kaldığı türlü ekonomik faaliyetlerin icra edildiği kanunî ve nizami bir kadro vücuda getirmekle yetiniyordu. Buna karşılık Devlet 20 nci asrın ortasında âmme müesseselerinin vazifesini karıştıran ve bunların sorumluluğunu ağırlaştıran, kölelik doğurucu bu harekete

bir üstünlük vererek hemen de bütün ekonomik sahalarda bir tesir yapmaktadır.

Faaliyetlerin idaresine, Devlet tarafından vaki iştiraki bu sorumluluğa bir sınır olarak kabul ve tespit ettik. Gerçekte, Devlet İdaresini maddî veya manevî bir sorumluluğa sürükleyen bir müdahaleyi yeni tip adı verilirken, herhangi bir faaliyetin İçişlerine hiç bir müdahaleyi tazammum etmeyen sadece umumî mahiyetteki her müdahaleye klâsik tip denilecektir. Bu manialar mutad olduğu üzere bilvasıta veya bilâ vasıta müdahaleler diye kullanılanlara yakındır. Fakat; doğrudan doğruya müdahale keyfiyeti, Devletin müdahalesini yapmak için kullandığı organlar, ele aldığımızdan itibaren pek çabuk müphem bir hal alır. Devlet için sorumluluğun türlü usullerini içine alan, Devlet müdahalesini bizzat işin mahiyet ve derecesi itibariyle vasıflandırmağı daha basit sanıyoruz.

Fakat; Tatbikatta kontrol ve yardım işlerinde olduğu gibi, mahiyetinin takdiri pek nazik olan sorumluluklara tesadüf edeceğiz. Bizce yardım hiçbir yenileme taahhüdünü ve ne de Devletin müdahalesini mezkûr işin idaresine gerçek bir iştirakî tazammum etmediğinden, klâsik tipindedir. Kontrol meselesi daha da naziktir. Gerçekte eğer Devlet bir faaliyete bir kontrol koymuşsa; nezaretini üzerine aldığı işten hiç olmazsa en az manevî bir sorumluluk yüklenmiştir, bu da eğer işin bozukluğu uygun zamanda meydana konulmazsa millet tarafından bu gaye için ödenen masrafların fena bir şekilde kullanılmasından başka bir şey değildir.

Bununla beraber bu alanda, Devletin sorumluluğu, önleyici veya zamanı geçtikten sonra bir kontrol icra ettiği zaman bambaşkadır. Gerçekte birinci halde kontrolün gâyesi, deruhte edilen vazifelerin hüsnü icrasını zararlı yanlışlıklardan korumaktır. Fikrimce Devletin bu müdahalesi, teşebbüsün iyi bir şekilde yürütülmesinden Devletçe alınan sorumluluk payı sebebiyle, yeni tipindedir. Buna karşılık klâsik tip müdahaleler arasına neticesine göre vak'a müdahaleleri sokuyoruz, çünkü; Devlet olaylarının ancak icrasından pek çok zaman sonra bilgi sahibi olduk; Devletin artık bunlar üzerinde gerçek bir tesiri yoktur, eğer İdare fena bir surette yürütülmüşse, üzerine hiç bir sorumluluk almaksızın, zecrî cihazı —eğer zarurî ise— harekete geçirmekten başka bir şey yapamaz.

Bu suretle yanlışsız, yani tenkid edilemeyecek bir tefrik yaptığımızı sanmıyoruz. Emin olduğumuz şey, bu tefrikin tamamen kabul edildiği ve yardımların dilediğimiz bütün memurlar tarafından anlaşıldığı ve bu suretle toplanan dokumannasyonun kabul edilen kriterlere göre daima kolaylıkla tasnif edilecektir.

Bu sebeple, bu raporun takdimi için, yukarıdaki tasnifi yapılan işin sadece ifade ve beyan edilmesiyle kolayca icra edilebileceğinden müdahalenin tasnifini kasden zikretmeksizin kabul ettik.

Devletçe yapılan müdahaleleri Anavatan Fransası çerçevesi içinde incelemekle yetineceğiz, fiivaki Fransa'da Devletçe yapılan müdahaleler- ve Anavatan toprakları üzerinde kurulan organizeler hakkında bir Dokumannasyon toplamak nisbeten kolay ise de, hususî karakterleri sebebiile Devletin müdahaleleri «Hiyerarşisinde» tasniflerini yapmanın nazik olacağını yerlilere mahsus ekonomik ve sosyal şartlara tatbik edilen şekillerin bir tetkikini yapmak çok daha zordur.

Kezalik, hernekadar Fransa iklimine uydurulması mümkün olan denizaşırı topraklarımızdaki bazı münasebetleri hatırlatmağa bizi sevk etti ise de; biz bu meseleleri raporumuzda incelemekten vazgeçtik.

Fakat; ilkönce Ekonomik İdare teriminin muhtevasından ne anladığımızı incelemek lâzımdır.

Ekonomik bir İdare mevcut mudur ?

İlkönce ekonomik idareden yani ekonomik (fonikasyonlar) icra eden servislerden ne anlıyoruz ?

İlmî iktisat derslerinde bulunan mukayeseli türlü tarihleri burada vermek kolay olurdu. Bu suretle iktisadın isbat hizmetlerin istihsal ve mübadelesi ameliyesinin tevsiini içine aldığı bilecektik, fakat; bu umumî nosyonlara (Notion) son zamanlarda kabul edilmiş bulunan birikinti, iktisat ismini sosyal bir ilim olarak kabul ve mülâhaza eden nosyonu ilâve edeceğiz ki, bu da bizi yukarıdaki tarife, sosyete halinde yaşayan insanlar ile ve onlar arasında yapılan ameliyelerin tarifini eylemeğe götürür. İşte bunun için mal ve hizmetlerin istihsal ve mübadelesinin ihtiva ettiği beşeri ve sosyal ekonomik idare alanına girer.

Ekonomik idarenin işgal sahası bu suretle sınırlandırıldıktan sonra bir memleketin İdarî organizasyonlarını inceleyerek türlü servisleri (adminastrat vo economiques) Adminast'ratıyov, ekonomik kategoriler halinde tasnif etmek mümkün olur.

İnsan o zaman ekonomik karaktere sahip olmayan hiç bir servisin bulunmadığı Vekâletlerin pek nadir olduğunu teyid ve tasdike mecbur kalır.

Fransa'da 1945 te toprakların kontrolundan sonra bundan alanlarda o zaman önüne çıkan aile - ekonomik problemlerin, hepsinde değilse bile, pek çok Vekâletlerde ekonomik servislerin ihdasına sebep olduğu bilâhare bu meselelerin halli şu var ki mezkûr servislerin büyük bir kısmını ortadan kaldırdığı büyük bir gerçektir.

Bunun içindir ki, başlıca vazifenin, istihsal ve mübadele ve bundan çıkan İnsanî münasebetler gibi, memleketin umumî menfaatlerine uygun bir mâna içinde mevcut kanunlarla çemberlendirilmiş hadlerde yapılmasını gözetmekten ibaret olan bir ekonomik idare bulunduğunu düşünüyörüz. Bu kadro içinde hemen de bütün İdarî servisler, ister esas isterse tâlî sıfat ve salahiyetiyle evvelden milletin ekonomik hayatına yardım ederler. Ve bunun içindir ki, içlerinden bazılarının ekonomik karakteri İdarî temellerine göre hafifler fakat; ekonomik mahiyetteki salahiyetleri karşılamak için özel bir İdarî adaptasyonu bizzarur içerisine almaz. Zaten İdarî bir servisin ekonomik vazifelere adaptane olması Prusesüsü (Procesus) umumiyetle personel üzerinde bir hareketle başlar.

Mevcut İdarî personel bu ekonomik vazifelere cevap vermek üzere hukukî bir teknik kabiliyete malik olmadıkça mezkûr personel bu cümleden olan ihtiyaçlara özel bir şahıs nasıl adapte oluyorsa, öylece adapte olmak suretiyle sağlayabilir.

Fakat; bu yetkilerin ağırlığının pek fazla geldiği de olabilir: Bu an'anevî, adlî - İdarî bilgilerin gayrı kâfi olduğu ve servisteki personel için tamamlayıcı bir tahsil (Formation) gerekli görüldüğü anda ortaya çıkar. Eğer bu tamamlayıcı formation kolayca elde edilebilirse, İdarî adaptasyon ekonomik vazifelerin genişliği birer organizasyonu empoze edinceye kadar geriye gider:

O zamandan itibaren kuruluş nizamı gerek bahis konusu servisin ihtisas yapmış bir personellik getirmesiyle, istişarî mahiyette, veya gerçek bir iş birliği teşkili altında, gerekse İdarî ve ekonomik faaliyetleri ayırarak ki bu da sonuncular için hukukî şekli İdarî önceliklere. bağlı olduğu kadar, meletin ekonomik durumuna ve memleketin politik gayesine bağlı bulunan frenli bir organizm ihdas edilerek yapılır.

Bu adaptasyon şeması bir takım istinadlara maruzdur; Muhakkak tır ki, hukukî ekonomik servisler bazı hallerde yeni ihtiyaçları karşılamak veya mevcut servisler arasında koordinasyon kendini empoze ettiği zaman kurulur.

Bu iyi değişiklik kriz devrelerinde icra edilir. Ve idarenin gelişmesinde, aynı zamanda hem tedilisonu teorisinden ve âni değişikliklerden

neş'et eden cinslerin adaptasyonuna benzer karışık bir prosesüsü karşımızda buluruz.

Bu gelişmenin neticesi diğerlerinden farklı bir ekonomik idareye götürür mü? Eğer bazı yabancı memleketlerin ekonomik problemlerini nasıl hallettiklerini incelersek, ekonomik meselelerin memleket için hayatî sayıldığını, her defasında akademi idareden farklı hususî organizelere tevdi edildiğini görürüz. Tıpkı Fransa'da Vişi (Vchy) Hükümeti zamanında ekonomik mahiyetteki hususî servisler kurulması gibi, İktisat Müdürlerinin bu meselelerin önemi sebebiyle merkezî hükümetin delegeşi olarak taşradaki Valilere yardım ettikleri görülmedi mi?

Hiç şüphesiz İdarî teknik —ve bilhassa bu meselede pratik sahibi olanlar— teknik iştişare makbul bir şekilde sağlanması halinde bütün ekonomik (Konfisyonların) İdarî kadronun içine alınacağını düşünmek kabiliyetinde değil midirler? Buna karşılık iktisatçı tatbikatçılar ekonomik mevzuunda İdarî konfeksiyonun ancak tâlî, fer'î olduğunu ve bahis konusu sahada hususî sektörlüküne benzer ameliyelerin cereyanına gerekli usullere bütçe veya Umumî Muhasebe Kanunları gibi,, gayrikabili tatbik kaideler içine sıkışmış, kalmış bir idare cihazının pek fena bir şekilde uyacağını ve meselâ; girişilen bir masrafın kontrolüne, ekonomik ameliyelerin mekanizmasını ağırlaştıracağımlı öyle ki bu takdirde normal İdarî cihazı tesirsiz hale getireceğini tahmin etmektedirler.

Biz böyle bir münakaşada ne hüküm olacağını ne de bu meseleye susturucu bir hâl çaresi getirdiğimiz iddiasında da değiliz. Yalnız bahis konusu İdarî ve İktisadî ameliyelerin hâkim karakterine göre her iki tezde doğru ise; bu çekişme umumî idareye has değildir. Ve bundan büyük teşebbüslere de sosyal merkezin, İdarî üst bir merkez sıfatıyla hem ekonomik ve hem de idari vazifelere cevap vereceğini düşünüyoruz. Ve eğer, İdarî işlerin bu gibi ekonomik operasyonları ağırlaştırdığı gibi ağırlaştırırsa tesirini kaybeder ve teşebbüs, yaşamak için yeniden teşkil etmek zorunda kalır. Demek ki, İdarî ve ekonomik konfeksiyonların muvazenesi içindedir ki, en iyi hal çaresi mündemiçtir. Donneleri durmadan değişen bir problemi halletmeyen ve bunun halli için mutad İdarî nizam, pek kani olan bu görüşe uygun düşmez.

Şu halde bilhassa ekonomik karakterli umumî hizmetlere gerekli tesiri ve lüzumlu olan adapte olma ihtiyar suretini vermek için ona asil idarenin kendinden farklı bir mâna vermek normaldir.

Bunun neticesi olarak bazı kat'î yetkiler, İdarî nizamlara ve şartlar .ve pazarların genel şartlarına riayet gibi haller meselâ; genel idare çer-

çevesi içinde kalabildikleri halde ekonomik karakterli olanlar ana ameliyelere daha iyi adapte olmuş, yeni bir çerçeveye girerler. Bunun içindir ki, 15 yıldanberi bu mânada hasıl olan gelişme bazan an'anevi idareden farklı, bazan bu sonuncu ile birleşen bir ekonomik idare ve sonunu getirmek hususundaki temayülü ya iyi gösterir ki, bu da akdi idareden farklı ekonomik bir idare mevcut olup olmadığını bilme meselesine müsbet cevap verilmesini haklı gösterir.

Fakat; bu bilhassa personel alanında ki; adaptasyon zarurî olandır. Gerçekte ekonomik ve sosyal mekanizma bir sentez bakımından işlemlerinin bir temlikini gerektirir.

Bundan başka müdahil durumunda olan devlet için profesyonel muhit ve bundan faydalananlarla teması zarurî kılar ki, bu da devleti az çok desanzalize olmuş fakat; merkezî idare ile anlaşmış ve ona yönelmiş bir ekonomik idareye sahip olmağa zorlar.

Ekonomik işleminin analizi gerek toptan bir şekilde, yani ekonomik (tümünü) ya hepsi veya bir kısmını toplayarak, gerekse kısımlara ayırarak muhtelif seviyeleri ve ilk faaliyetleriyle istihsal ve mübadele mekanizmasını sosyal muhit gibi inceliyerek yapılır. Bazı analiz vasıtaları, sondaj suretiyle tahkik gibi parçalayıcı fakat; güdümlü bir anket şeklini alır. Öyle ki, elde edilen kısmî netice aynı ekonomik alana gidecek olan kuvvetli bir haber almanın temsilcisi olarak mülâhaza edilebilir.

Türlü analiz vasıtalarının basit ifadesi (yasım - İdarî uygunluk - faaliyete ve muhitlerin doğrudan doğruya veya bilvasıta istatistik bakımından etüdü - ekonomik etüd) bu işleri yapmak için ekonomik ve istatistik haberleri cevaplama teknisyenlere sahip olmanın lüzumlu olduğunu gösterir ki, bu hukuku Fransız Hükümeti gerekli teknisyeni bir araya toplayan ve teknik formasyonları bir uygulama okulu ile sağlanmış bir istatistik ve ekonomik etüd enstitüsü vücuda getirerek tahkik ettirilmesini bilmiştir. Bu teknisyenler devletin diğer servisleri içinden, kuvvetli bünyelerden ve umumî hizmet müesseselerinden ve devletleştirilmiş teşebbüslerden alınıp, ayrılabilceğine göre, bundan bu servislere lüzumlu personellik toplanması sağlanmıştır. Bu kreasyonu son zamanların (1946) dan sonra olduğundan bu formasyonun neticeleri daha yeni yeni kendini hissettiriyor.

Sosyal etüd alanında politik müdahalesi pek azdır, fakat; diğer yardım gören, diğer yarı İdarî organiziyenler, meselâ; nüfus hareketleri etüdü, Millî Enstitüsü gibi resmî organizmelerle paralı olarak çok faydalı incelemeler yapıyorlar.

Bu şekilde toplanan bilgilerin tetkik ve takdiri bahis konusu teşekküllerin personeli tarafından yapılır, fakat, bu bilgilerin araştırma plânı, Devletin bütün servislerinin bu yeterlik ile beraber çalışabilmeleri için, bir İstatistik Yüksek Kongresi tarafından hazırlanır.

Hükümetin genel faaliyet plânı, derinleştirme teçhiz inceleme plânı umumî komiserliğin işidir: Bu dairenin teknisyenleri çoktan girmek bir şöhrat yapmış istatistikçileri ve mütehasşısalar ve iktisatçılar arasından seçilir.

Plânın tatbik alanına konulması her sektöre de, münakaşa ve teklifi umumiyetle idarecilerden ve teknisyenlerden mürekkep İstışarî Komisyonlara düşen tedbirleri istizan eder.

Eğer normal idareci bazı hallerde Vekâletlerin Erkânıharbiyesi vazifesini yapmağa muktedir olabilir. Umumiyetle bu idareciler de normal idareci olmaktan ziyade vazifesi etüd etmek terfi edindirmek veya kararlaştırılan teklifleri icra mevkiine koymaktan ibaret olan ve hareketleri taşra servisleri vasıtasıyla Anavatanın en uzak noktalarına kadar (Kamulaştırın) teknisyen heyetler buluruz.

İdareciler ve teknisyenler nasıl toplanır ?

Her şeye istidatlı idarecilerin biricik okul olan millî idare okulu adı verilen bir tahsilleri vardır.

Teknisyenler türlü şekillerde, gerek Yüksek Okullardan çıktıklarında, gerekse müsabaka ile alınır: Özel teknik bilgileri hususî uygulama okullarında öğrenilen her iki kategorideki memurlar, ekonomik tedbirlerin icra mevkiine konulması ve hazırlanması için istihdam edilirler. Fakat; Fransa'da bir mesele ortaya çıkar: İdareci veya teknisyeninden hangisi üstün mevkiidedir?

Soru bu şekilde sorulursa Fransa'da bahis konusu değildir ve bu kendiliğinden anlaşılır, zira tâlî veya yüksek tahsil mensubu asgarî bir kültür seviyesini gerektirdiğinden bu her iki kategorideki kimseler aynı kıymette vasıflara malik olmak zorundadırlar.

Fakat; başlangıçta birincilerde daha ileri gitmiş bulunan İdarî kabiliyet, İkincilerde haza kabul (Fayol) tarafından gösterilen prosüse göre meslekleri esnasında gelişir, mesleklerin sonunda teknisyenleri geniş İdarî kabiliyetlere malik olmağa sevk eder. Tıpkı teknik karakterdeki bir idareye katılan bir idareci. İlk tahsili ve zatî kıymeti itibarıyla teknik iş-

lerin neticelerini takdir ve tahmin etmeğe yeter. Teknolojik komisyonlar kazanmak zorundadır.

Bize kalırsa ve muhtelif idari, teknik kimselerin ilk formasyonu nazara alındıkta her memurun hususî kabiliyeti uygun bir iş verilmesini icap ettirir ve bu suretledir ki, meslekleri ilerledikçe bu iki kategori arasında temelinde bulunan ayrılıkların azalacağını düşünüyorum.

İdarenin organizasyonu hükûmetinkine tâbidir. Bu Fransa'da muhtelif Vekâletlerin yetkilerinin dağılışı ve dağıtılışına bağlıdır. Bu Vekâletler yetkilerinin taksim ve tevziini münakaşa edilmez kompetanların (Competece) bir paylaşmasına imkân verdiği zaman sebebiyle, ekonomik problemler birbirine bağlı buldukları sebeple yalnız başlarına bir politika yürütmeğe, tâyin etmeğe muktedir değildirler. Ve bir meselenin incelenmesinin bir Vekâlete bir çok servislerin ve diğer Vekâlet Dairelerinin yardımlarını icap ettirmemesi nadirdir.

Koordinasyon, aynı Vekâlet içinde bile nazârî bakımdan kolay mıdır? Zira, ancak bir tek otorite onu vücuda getiren bütün servislere kendini empoze eder. Pratikte görünüş ve şahsî ihtilâfları bazan nahoş azarlaştırmalara konu olmak zorundadır. Bununla beraber bahis konusu idarenin Şefi olan Vekil bütün maiyetinin katılmak mecburiyetinde buldukları bir hal çaresini (her hâl ve kârda) empoze eder. Buna karşılık ihtilâf muhtelif Vekillerin anlayış tarzları arasında olduğu zaman bir koordinasyon kendini gösterir. Ve Başvekil veya son tahsilde İcra Komitesini teşkil eden Vekiller Heyeti ihtilâfta hâkim olur. Ve o vakit bütün idareye şâmil (s' mpose) olan politikayı tesbit eder.

Ekonomik meselelerin ayrı ayrı oluşu müteaddit Vekâlet dairelerini işe başlatan ekonomik vazifelerin incelenme ve yürütülmesi koordinasyonun bir tek otoriteye verilmesine götürür. Fransa'da bir Vekil, bazan bir Müsteşar bu müşkül salahiyeti alır. Ve bütün ekonomik faaliyetleri koordine etmek için bir üst Millî Ekonomik Vekâleti kurulması pek çok tavsiye edildi. Bu esnada pek mündafî olan anlayış büyük realizasyon zorluklarına çarpar ve prensibine dokunmaksızın tatbikatta bu tedbirin tesirini azaltan değişikliklere maruz kalır. Esasen bundan Vekilleri eşit tutan Kanun, bu mahiyette bir âmirine yetki vermez ve her Vekil Parlâmento tarafından kabul edilen bütçe çerçevesi içinde kredilere malik olduğu cihetle gayretlerin, çalışmaların ancak bir koordinasyondan ileri gitmesi ve ekonomik yetkilere malik bulunan bütün Vekillere tatbik edilecek gerçek bir otorite kurması imkânsızdır.

Ekonomik vazifelerin genişlik ve tenevvüü merkezi idareyi, ekonomik hareketli anlayış ve kanun idare içinde kapanıp kalmağa sevk etmiştir. İcra işi genel olarak taşra servislerine tevdi edilmiş veya Millî menfaat mülâhaza edilen bu vazifeleri sağlıyan resmî, yarı resmî veya hususî türlü tipteki teşekküllere vermiştir. Bunun neticesi olarak Devlet doğrudan doğruya veya bilvasıta yaptıрмаğa mahsus İktisadî kıdematı umumiyyeye maliktir. Ve bunun için de pek çok değişik usullere başvurmak zorundadır. Devletin müdahalesini ne suretle türlü alanlarda icra eylediğini inceliyerek ispat ve teyid edeceğiz.

BİRİNCİ KISIM

Devletin Ekonomik Hayattaki Türlü Müdahaleleri

1 — Plân ve ekonomik haberalma enformasyon :

Fertçi bir liberal, bir devletin bu hususta muvaffak olmak için gerekli zor kullanma vasıtalarına malik olmaksızın ulaşılacak gayeler tesbit etmek sistemi akla mugayir gözükebilir.

Fakat, devlet daima gerçekte bazı müdahale imkânlarına maliktir, bu suretle tesirini doğrudan doğruya veya bilvasıta bütün ekonomik sektörlerinde hissettirecek durumdadır.

Harekete geçmek için devlet hareket halini bilmek ve oldukça bir miktarda realizasyon faraziyeleri yapmak ihtiyacındadır, demek bu ulaşılacak neticeleri rakama dökmek, yani bir plân hazırlamağa gider.

Bu ekonomik bir plân anlayışı yeni değildir. Savaş ve krışlerin sebep olduğu büyük sarsıntılar çareler teklif etme bakımından şimdiki durumun bir etüdünü gerektiren sıraya koyma ihtiyacı kendini gösterir.

1919 da Özel bir komisyon gerçek bir islâh modernleştirme plânı olup, hakikatte takip edilmez, Millî İstihlâk Organizasyonu hakkında genel bir rapor hazırladı.

1936 da Deflasyonet bir politikanın önüne geçmediği Jüguller krizinden sonra bir koordinasyon heyetiyle birlikte bir Millî Ekonomi Vekâleti kuruldu ki, bu Vekâlet türlü sebeplerle, en önemlisi siyasî durumu ve Millî Müdafaaya tanınan üstünlükten ötürü işlerini iyiye götürmedi. Son savaştan sonra 1945 de bir Plân Müdürlüğü kuruldu ise de, 1946 dan itibaren ortadan kalktı, bu Müdürlüğün yetkileri Kanunla Anavatanın ve denizaşırı yerlerin ekonomik modernleştirme ve ekipma-

nı için genel plân hazırlamakla mükellef bir modernleştirme ekipman komiserliğine devredildi. Bu normal İdarî çevreler dışında bırakılan bu teşekkül ek bir vazife aldı. Ve bilhassa her nev'i meslekî mankenlerle işbirliği yaparak idare harici metodlardan faydalandı. Evvel Başvekâlete, sonra Vekiller Heyeti'ne bağlanan Plân Komiserliği ufacak ekibi ile özel ve genel sektörün dış yardımlarla yapılan çalışmalarını sevk ve idare etti.

Seçme teknisyenlerden mürekkep olan modernleştirme komisyonları incelediler. Temel ekonomik sektörler denilen başlıca sektörlerin ve bu suretle her faaliyet şubesinde birbirine uygun hedefler tayin ve tesbit ettiler. Fakat başarılmaları bir taraftan bazı sektörlerin devletleştirilmesi (enerji, bilhassa nakliyat) diğerlerinde teksif ile (akaryakıt ve demir sanayii) ve başkalarında ikinci kısmı (contrepartie) Fransa'da lüzumlu (envanstismanlar) için geniş bir mikyasta faydalanılan Marshall Yardımının arzettiği Amerikan Yardımı ile iki özel durum sâyesinde kolaylaştı.

Temel sektörlerin islâhiyle canlandırılan diğer sektörler bilvasıta hareketler icrasıyla (tesir vasıtalarının kullanılması ile) modernize olacaktır.

(Kredi, ithalât için döviz tahsisi, pazar ihtiyacı için komisyon yapmak, malî teklifler ilâ...)

Filvâki bir Plân Komiserliğinin kurulmasıyla ilgili kanunen Millî Ekonomik Vekâletine verilmiş bulunan yetkilerin kaldırıldığını unutmamak lâzımdır.

Fakat; bir iş anlayışı, günlük servisi vazifelerin uzun süreli olanlarına bizzarur tetkik ettiği normal bir İdarî bir kadro dahilinde pek güç kabili tahkiktir. Ergeç, mamafih düşünce hareketine müncer oldu. O andan itibaren İdarî kadro bütün kıymetini iktisab eder ve bunun içindir ki, Ekonomik İşler Vekâletini, hedeflerin değişmesine göre Teknik Vekâletlerin faaliyetleri işini koordine etmek zorunda idi.

(Sanayi ve Ticaret - Yeniden, inşa - Nafia ve Nakliye ilâ...) demek ki bu Vekâletin program müdürlüğü özel bir koordinasyon kontrol rolü oynamaktadır.

Bu Müdürlük Plân Komiserliğine tahminlerin ta merkezde olduğunu ve bazı safhalarda elde edilen başarıların derecesini verebilir: Bu mutavassıt ameliyeler arasında anlayış ve harekete bu suretle normal İdarî bir şekil altında bu suretle elde edilir.

EKONOMİK ENFORMASYON :

Harekete geçmesinden itibaren Plân Komiserliğine, doldurulması ancak uzun vadeli bir işle sağlanabilecek olan haberleri arasında oldukça bir boşluk bulunduğunu gördü.

İlkönce istatistik bakımından bazı haberleri yetersizliği (Ziraî, ekonomik ve taksim, tevziinin stroktori gündelikler, bilhassa gelirler). Harp için elde edilen bazı yeniliklerin çıkarılması devleti lüzumlu haberlerin bir araya toplanmasına gerekli anketleri yapmakla vazifeli bölge, bölge organize edilen «İstatistik ve Ekonomik Etüdler Enstitüsü» kurmağa şevketti. Hernekadar Ekonomi İşler Vekâletin kadrosu içinde bulunursa da, Millî İstatistik Enstitüsü türlü İdarî sektörlerin ve bazı devletleştirilmiş, hattâ özel sektörlerin bile istatistik faaliyetlerini koordine eden bir teşekküldür.

KOMİSYONLAR :

Fakat diğer mütehasıs (Specialise) teşekküller Plân Komiserliğine lüzumlu kayıtlar getirmiştir.

1) Kaynaklar ihtiyaçların gelişmesini inceleyen tahminleri (Prevision) düzeltmeğe mahsus teklifleri yapan yüksek memurlardan ve özel sektörün mümessillerinden mürekkep Millî Blânço Komisyonu.

2) İdarî ve yurdun canlı kuvvetlerinin mümessillerinden mürekkep Millî Kredi Konseyi milletin ekonomik modernizasyonu plânın finansmanı maksadiyle bilhassa kredi politikasına veçhe verir.

3) Plânın icrasına daha çok doğrudan doğruya müdahale eden ve ekonomik programın yürütülmesiyle ilgili teşekküllerden ve Vekillerin mümessillerinden tereküp eden Amortisman Komisyonu, bu komisyon, programlar önceden Plân Komiserliği tarafından incelenen İdarî amortismanların ve ämmeye mahsus teşebbüslerin programlarını tetkik eder.

Komisyon bütün denemelere tesir eden Plân Komiserliğinin genel malûmatum geniş teklifler haline sokar. Teknik bakımından, amortisman mahsus kredilerin tümünü bir araya toplayan modernizasyon, ekipman fonunun (Fond) saatından faydalanır. Ve bunları Parlâmentonun zabtına göre taksim ve tevzi eder.

Amortisman kumpanyası özel amortismanlar kadrosu içinde ve denizaşırı memleketlerin amortismanlarında kezalik önemli bir rol oynar.

Bu suretle plân Komiserliğin ekipman kredileri yanında esaslı bir rolü vardır. Bu ekipman koordinaların önceden vizesini yapar ve karşılıklı çalışmaların icrasını yerinde öğrenebilir :

Plân Komiserliği o zaman, tahmin başarıları mukayese etmeğe imkân veren daha aktif bir rol oynamak üzere ilk (Organizm), (Konsesyon) anlayışı kadrosu bırakır. Ahiren Millî Plân Komisyonu millî gelir meselelerini incelemek için kurulmuş olan ekisperler Komitesi kaldırılmış ve bunun yerine, Milletın Hesapları ve Ekonomik Bütçesi Komisyonu adı verilen daha geniş bir Komisyon kaim olmuştur. Bu organizenin vazifesi gelecek yıl için tahminler yapmak, câri senenin hesapları ve ekonomik bütçesinin gelişmesini takip etmek ve önceki yılın olaylarının afişini, gidişini izah eylemektir. Mezkûr meselelerin başlıca mütehasşısı iktisatçı ve memurlarını ihtiva eden bir Komisyon vazifesine az zaman önce başlamıştır.

II — Sanayi ve ticaret alanındaki müdahaleler —Enerjiye, madenlere ve başka yerde incelenen (Hidroparıörlere) taállık edenlerin istisnasıyla— Fransız İhtilâlinin o kadar büyük ihtiyatla bütün faaliyetlerin icrası için formasyonları kaldırarak kurmak istediği tam bir serbesti rejimi uzun zaman klâsik müdahaleler arasında sayılmıştır.

A — Bununla beraber, devletin bazı İdarî polisi vazife ve salahiyetleri mucibince veya bazı kollektif faaliyetleri ibrazı için devletin müdahalesi ile bu alandaki gelişme kendini göstermemelik edemezdi.

Bu suretlemdir ki, devlet ticaret müesseselerinin, kurulların, genel mağazaların, ticaret kayıtlarının icatçıları hakkında ihtira beratlarının, ticarî muamelelerin serbestisini veya satıcının kanunî menfaatim sağlamak amacıyla müdahalede bulunmuştur.

Devlet kezalik, ekonomik faaliyetlerin ibrazı ve bir menfaatin bulunduğu mensuplarına bazı müşterek hizmetlerin idaresini sağlıyan bazı müşterek faaliyetleri, ekonomik bölgeleri, Ticaret ve Sanayi Odalarını bir nizam altına almıştır.

Bu suretlemdir ki, Devlet Ticaret Mahkemeleri tarafından vücade getirilen bir listeye göre, yemin ettirilip, yetkili kılınan, çünkü taraflar arasında mecburî olmayan mutavassıt simsarların Ticaret Borsası denilen ticarî muamelâta mahsus yerlerde ticaret erbabının bir araya gelmesine salahiyet vermektedir, Paris Ticaret Borsası yarısı Ticaret Odası tarafından idare edilir.

Âzası kendi arkadaşları arasından seçilen müşterek, İktisadî menfaatleri devlet nezdinde resmen temsil ve oldukça bir miktar da meslekî

organiziyenleri idare ile mükellef olan Ticaret Odaları, bu Odalar özel nakışlar adı altında gelir toplarlar ve âmme müesseselerinden sayılırlar. Fakat; bütçe ve hesaplan ne hesabâtı umumiye kaidelerine, ne de Divanı Muhasebatın kontrolüne tâbi değildir. Buna karşılık bunlar gelirlerinin kullanış şeklini tasvip eden ve devlet kontrolüne ahzedilebilecek olan ticaret ve sanayi devletin kontrolüne tâbidirler.

Ekonomik rejmiyonlar teşkil eden Ticaret ve Sanayi Odaları Birlikleri ekonomik menfaatlerin ve devletin teşriki mesaisinin natural kadrosunu genişletirler.

Diğer müdahaleler ekonomik hususlarda devletin vazifelerinden neş'et ederler. Bunlar bilhassa :

— Tehlikeli, sağlığa zararlı ve fena müesseselerin kurulması ve işlenmesinin bir nizam altına alınması.

— Tartı ve ölçülerin kontrolünün tanzim edilmesi'dir.

Bu müdahalelerin sebep ve muharriki halkın emniyetine ve hijyenini sağlamak zarureti ve tartı ve ölçü cihazlarının kullanılmasını sıkı bir kontrolün muhafaza ve idamesidir. Permanteler (Permanentes) genel ekonomik politika dışında kalırlar.

a) Halk için tehlikeli, sağlığa zararlı fena müesseseler nizam altına alınması, müdahalenin genişliği tehlikesine ve bu müesseselerin sebep olabileceği zararların verdiği sıkıntıya bağlı bulunan İdarî otoritenin bir nezaret ve murakabesinden ibarettir. Bu müesseseler üç kısma ayrılırlar; evlerinden uzak bulunması gereken müesseseler, sıkı işlem kaidelerine riayete mecbur olanlar ve idarenin umumî nezareti altında yalnız genel kaidelere riayet edecek olanlar,

b) Ölçü ve tartıların kontrolü servise konulmazdan önce bunların ilk «Primitiv» damgalanıp bir zımba ile delinmesi ve muayyen zamanlarda prensip olarak yıllık, incelenmesini,

B. — Fakat devletin müdahaleleri, işgalden sonra savaşlardaki ve kıtlıktan doğan yani geçen 12 yılda bilhassa, istisnâ haller sebebiyle artmıştır. Ekonomik şartlar ve bu politik âmiller bu müdahalelerin şekillerine bile tesir etmiştir.

Üç devre ayırt edilebilir.

— 1939 - 1945 Savaşı.

— İşgal devri, bu devrede iktisat ve tıbbî endişelerin tesiri altında kalmıştır.

Savaştan sonra., bu devrede iktisat devletleştirmelerin tesiri altında kalan oldukça tabii muvazeneleri yeniden bulmağa yöneldi.

I inci Devre :

Bu devre, bundan savaş boyunca devam eden güdümlü iktisat (Economiediri) devresini açarak savaş zamanları için milletin organizasyonu kanunî ile derpiş edilen müesseselerin kurulması devresidir. Bu suretledir ki, bilhassa bazı ithalât ve ihracat birlikleri, yabancı memleketlerden mübayaâ yapacak heyetler kurulmuştur ki, bazı faaliyet ve teşebbüsler doğrudan doğruya veya bilvasıta devlet tarafından düzeltilmiştir.

Bundan başka, kaynaklardan sorumlu ve bu san'atla bütün diğerlerini teminle mükellef Vekillerden mürekkep bir teşekkül tarafından gerçek bir dağıtma sistemi derpiş edildi ve kuruldu.

Kaynakları toplamak ve dağıtmak için, ticarî bir şekil altında bile, müstahsil, tüccar ve müstehlik birlikleri kurulabilirdi. Yurdun yaşamasına gerekli mamûl sanayi mahsullerini toplamak ve dağıtmak için bu mezrul ithalât ve ihracatta da teşmil edildi.

Sorumlu Vekillerin kontrolüne verilen bu birliklerin kanunî bir metodları yoktu. Umumiyetle hususî bir şekil altında kurulmuş bulunan şirketlerin daha doğrusu cemiyetlerin bir umumî menfaat vazifeleri vardı. Ve bir Hükümet Komiserinin teknik kontrolü, bir devlet kontrolörünün malî kontrolü altında çalışıyordu.

Yaşayabilmek için bunlar bazen zimni olarak masraflarını kapatmak üzere mal ve eşyalarının kıymetleri üzerinden bir yüzde almağa başladılar ve bu hal, yapılan hizmetin karşılığı olmak üzere alınan gerçek bir vergi ihdasına müncer oldu. Millî veya idhal edilen eşya ve malların fiatlarını denetleştirmek adabında bir tek millî fiat teşebbüsü etmeğe Hususî Denetleştirme Sandıkları kuruldu, ve çalışmalarına lüzumlu kaynakları sağlamak için aynı usule başvurmak zorunda kaldılar.

Bu suretle millî ekonomide bütçe dışı önemli paralar alındı ve bu usûl mezkûr teşekküllerin kaldırılmasına değin devam etti (*).

[*] Bunlardan bir çoğu harpten sonrasına kadar sürdü ve bu suretle vergi benzeri (Parafiscole) denilen vergiler alınmağa devam edildi. (Mütercim). •

Fakat Millî Müdafaa ihtiyaçlarının tatminine doğru genişleyen yurdun ekonomisi asgarî bir indirimlerin menfaatlerine zararlı özel faaliyetlerce karıştırılması, berbad edilmesi olamazdı.

Sanayi, ticarî ve ziraat müesseselerinin kurulması önceden alınacak İdarî bir sahaya tâbi kılınması tedbiri başlangıçta genel menfaat bakımından bazı mesleklere istenilmeyen yeni elemanların kabul hususunda takip olunan tedbir bilâhare bu gayeden başka gayeler için kullanıldı.

Bu tedbir, gittikçe ortadan kayboldu. Ve ticaret babında halen tek fiatlı mağazalar veya pazar komisyonlarının kurulması ve genişletilmesini hedef tutan zaten daha eski bir yasaktan başka sebep kalmadı.

II. inci devre işgal sırasında :

İşgal kuvveti tarafından ifratla methodilen ve mahsulâtın yokluğunu zarurî kıldığı meslekî teşekkül 1940 dan itibaren kuruldu.

1) Sanayi ham maddelerinin ve mamul mahsulâtın dağıtımı :

Eşya ve mahsulâta tahsisinin devlete verilmesi, bazı mahsulâtın da kıtlığı prensibine dayanan ve devlet tarafından teşebbüs olunan bir tercihe göre kaynakların tahsisini istilzâm eden, makbuzla bir hükümet komiserinin kontrolü altında kurulan, meslekî birlikler arasında mahsulâtı dağıtmak vazifesiyle mükellef bulunan mütehasıslardan mürekkep bir komisyona malik, bir Merkezî Dağıtma Ofisi kuruldu.

İdarî (Müessesenin muvakkat veya daimî kapatılması) veya cezaî müeyyide (para cezası, hapis) dağıtıcıların kararlarına aykırı hareket edenlere verilebiliyordu.

Kurtuluştaki dağıtma işi oldukça bir zaman kaldı. Fakat; idare tarafından yapıldı. Bugün dağıtma prensibi yürürlükte kalmaktadır. Fakat; bu hususta yetkiler Sanayi ve Ticaret Vekiline verilmiştir ki, Vekil bu yetkiyi ihtiyatla kullanmaktadır.

2) Meslekî teşekkül :

1940 Mütarekesinden sonra tasarlanan meslekî teşekkülün teşebbüsü ile devlet arasında bir role (Rolais) bağ kurmak ki, ekonomik bir gayesi vardı.

Bu maksatla vücuda getirilen birliklerin, devletçe tayin edilen branş-

lar veya sanayi branş gurupları halinde kurulmuş organizasyon komitelerinin bahis konusu teşebbüsün bütün kolları için, bir toplama, talimat verme imalât ve mübadeleyi kontrol etme, program hazırlama eşyayı, enerji ve mahsulâtı dağıtma gibi bir rolü vardı. Âzalarından mecburî mahiyette aidat alıyorlardı.

Komitenin Müdürü, kontrolünü bir Hükümet Komiseri marifetiyle yapan Sanayi Mahsulât Vekili tarafından tâyin edilirdi.

Bu organizasyonların özel bir metodları vardı. Fakat; umumî bir hizmeti idare ediyordu. Hukukî durumları kanun tarafından tayin edilmemişti. ve hukuk İlmî bütün devletin yardımı ile ayrılan kaynaklar ile umumî bir hizmet sağlamağa vazifeli bir heyet bulunmaz özel bir teşekkül gibi hususî bir sınıf vücuda getirmişti.

İş miktarının bir yüzdesi üzerine dayanan bu kaynaklar, 1946 da kalkan organizasyon tarafından, Organizasyon Komitelerinin yeniden kaplama müstakil sandığı bir organizasyon halinde toplandı, yerleştirildi, işte bunun içindir ki, faaliyeti uzatılan meslekî teşekküller tarafından icra edilen (Recouvrement) kanunî bir temele dayanmaksızın ve haber şeklinde vücut buldu, hasıl oldu, öyle ki, bundan sonra artık nazariyen bir şey vergi (Taxparafiscalı) yoktur.

Maamafih yine vergi hususî bir kanunun mevzuu olmuş ve kanunen istenilebilmesi için tabii gönül rızasile ödeme şekli bu kanundan istisna edilmiş bulunduğundan,. Parlâmento tarafından yetki verilmelidir.

III. üçüncü Devre :

3. üçüncü devrede üç yeni müdahale kayda şâyandır :

1) «Serbest» ve mesleğe, sektöre vâki müdahale.

Organizasyon Komitelerinin lâğvı, âzalar tarafından aylık olarak doldurulan soru kâğıtlarının ve fayda ve mahsulâtın dağıtımını hakkındaki bilgilerinin temsil ettiği haberler kaynağını ortadan kaldırdı. İktisat ve Ticaret Vekili, İstatistik Enstitüsünden sorumlu Vekil ile anlaşarak, sorulara karşılık verilmekle mükellef serbest bir şekilde teşkil edilen meslekî birliklerin vücuda getirdikleri rôle (Rolais) lerden faydalanarak sanayi ve ticari bilgilerin toplanmasını organize eder.

2) İstihsal sektöründeki müdahale :

Otoriter metinler halen kamulaşmadığı halde İktisat ve Ticaret Vekili, Vekâletin faaliyet kuramlarında istihsal programları vücuda getirmelerini sağlamak kanunî yetkiyle daimî haizdir.

Bu programlar, teşebbüsler tarafından gönül rızasile muvafakat edilir veya zarurî hallerde istihsal düzeni nizamî tarafından empoze edilir-.

İktisat babındaki ayrılıkları ortadan kaldırmak için derpiş edilen müeyyideler, bozgunculara (Defaillants) tatbik olunur.

3) Sınâî teknik merkezler :

Savaş esnasında kurulan meslekî teşekkül, yetkileri içinde bulunan vazifeleri ifâ etmek için şirketler veya meslekî müesseseler vücuda getirmesiyle beklenilir... derpiş etmişti.

Fransız Petrol Enstitüsü veya Varrana karşı millî merkezî gibi içlerinden bazıları halen mevcut bulunan müteaddit meslekî müesseseler kuruldu.

Kuruluşunda mevcut nizamın kaldırılması, istihsalin teşvik edilmesinde kalite ve randımanın düzeltilmesi alanında bazı boşluklar vücuda getirdi.

Bu boşluklara teknik terakkiyi sağlamağa ve randımanın akmasına kapılmak ve sanayide kaliteyi garanti etmeğe mahsus sınâî teknik merkezler vücuda getirmeğe çâre bulundu.

Bunlar mesleğin teşebbüsü ile kurulan fakat, faaliyeti umumî menfaati ilgilendiren devlet tarafından desteklenen özel teşekküllerdir. Bu merkezlerin metodları kanun tarafından tâyin ve tespit edilmemiştir. Ve ancak hukuk ilmidir ki, bunların hukukî karakterlerini tasrih ve tâyin eylemiştir.

Bunlar teşebbüsün kuramlarından vergi almak yetkisindedirler (Rattachet) Vekâletine kontrolüne tâbidirler. Merkezin üyelerine isteği ile kurulmuş olan bu vergilerin mecburî olduğunu kaydetmemek lâzımdır. Fakat, bu takdirde mesleğin tümü tarafından beklenen bir hizmete cevap verirler. Ve şu halden ekonomikman kuruluşları doğrudur. Makuldür.

C — Halihazır (şimdiki) temayüller :

Devletin sınaî ve ticaret hayatına iyimser temayüller, hukuki teşebbüsün, bilhassa randımanların artmasıyla gelir fiatını indirmek için tek başına Komiser alacak durumda olmadığı gerekli adaptasyonları umumî menfaat yararına yapması lüzumu ile mağdur görüldü.

Enerjiyi daha iyi kullanmak endişesi Hükümeti, verimli (Prodvetif) termik santrallerin yeniden inşa ve teşhizi için enerji kaynağını ve tesis usulünü tesbit için önceden bir danışmağa mecbur tutmak bakımından, kararname ile müdahale etmeğe gerekli yetkileri almağa sevk eylemiştir :

Hükümet kezalik inşaatın kurumların ve bazı cihazların işlenmesini tespit edebilir, aykırı hareket edenlere cezalar verebilir.

İstihsâl üzerine tesir bir malî yardım veya mahreç bulmak garantisini vermekle yapılır. Bu suretledir ki işgâl esnasında kullanılması bugün de hâlâ mümkün bulunan (lettse daosement) —muvafakat mektubu— usûlü düşünöldü.

Ekonomik İşler Vekili tarafından verilen muvafakat mektubu bahis konusu faaliyete gerekli umumî menfaat karakterini verir ve...

Amortisman Komisyonu ile teşvik edilecek faaliyet kolları ve tatbik edilecek finansmanı hususunda istişare edilir. Şu halde, bu devletin bu suretle istihsal yapabileceği kudretli bir tesisdir.

Devlet kezalik özel müesseseler tarafından amortismanların finansmanı için aktedilen uzun vâdeli istikrazlara kefalet edebilir.

Fakat; devlet kurdun ekonomisini ve bilhassa çok kuvvetli birliklerin tahdidine karşı en müsait kategorileri müdafaa etmek zorundadırlar. Bunun içindir ki, sanayi ve ticarî anlaşmaların tanzimi daima takip olunmuş ve halen yeniden Parlâmentoda tetkik edilmekte bulunmuştur. Fakat, bu müdahalelerin özel karakteri, bunun hukukî bir sahanın, hususî karakterinin kaza hakkının hususileştirilmesine götürdüğü Fransa Mısır vak'asında olduğu gibi, bir usulle ve özel bir Kaza Müfettişine gönderilir.

Nihayet devletin ana sanayi ve ticaret üzerine sermayenin devletleştirilmesi ile vâki tesiri enerji, banka, sigortalar ve bazı sanayi sektörlerde devlete muayyen ve kat'î bir tesir vermeğe götürür.

III — Ziraî babındaki müdahale :

Bu genel kadro içinde hükümetin ziraî politikası (1940 -1942 işgâl devri sırasında ve esasen büyük zorluklar bahasına olanlar müstesna) devletin müdahaleleri Fransa'daki ziraî işletmelerin mühim bir yekûn tutması (yüzde 75 i küçük işletme olan) — 2.500.000 — bölgelerin mütenevvi köylülerin enpopedalizmi ve gayrikâfî bir meslekî teşekkül sebebiyle o kadarına bir şekil alamaz. Ve bu müdahaleyi bilhassa istikamet verme, yarım veya ziraî faaliyeti genel menfaatına, lehine teşvik şekli altında yapar.

Ziraat Vekâletinin müdahale ettiği sahalar şunlardır :

— İstihsal, krediler, emlåka teçhiz ve yeniden teşkili, büyük hayvanat ırklarının kontrolü, beylik ormanların muhafaza ve işletilmesi, Ziraat alanında sosyal kanunların kontrolü - Öğretim.

İlkönce, ziraî bir plân var mıdır?

Kuruluştaki plân ve modernleştirme ve Tahrir Komiserliği gelecek beş yıl zarfında ulaşılabilecek istihsal süresini tâyin etmiştir .(1948-1952). Şimdiki halde gelecek beş yıl için bir plân hazırlanmaktadır ve bu maksatla iki tane Modernleştirme Komisyonu henüz kurulmuştur.

Fakat, devlet bu plânı nasıl icra eder?

Devletin müdahale vasıtaları çok büyük kategoriye ayrılabilir,

- Fiatların ve mahreç temini teşekkülün garanti edilmesi,
- Bir ziraî teçhiz plânının yerine getirilmesi,
- Teknik, öğretim ve araştırmanın yapılması,

1°) Primo fiatların garanti edilmesi bir çok memleketler tarafından kamulaşılabilir bir üsüldür.

Stok yapma imkânları üzerine, mahsul fazlasının ihracı, yabancı memleketlerde ihraç yerleri temini ve muhtemelen mahsulâtın değiştirilmesini (Substitution) veya transformasyonu (meselâ: sanayi kamulaşması gibi).

Gerçekte ziraî istihsal, devletin müdahalesi ne olursa olsun sıkı bir surette hava şartlarına bağlıdır. Fiatların garanti edilmesi zürra ile uğraşan halka mahsulün sevindirici (Remunerateur) bir fiatla sürüleceği teminatını verir ki, Devlet bu fiat dahilinde Commercialiser edilmiş mah-

sul üzerindeki müdahaleleriyle pazarların tanzim ve hattâ bir emniyet çarkı teşkil edebilir.

Halen fiatlara verilmiş bulunan garantiler önceki güçlüklerden doğmuştur.

1936 danberi hayat pahalılığı endeksi üzerine istinad eden buğday fiatının garanti edilmesi mahsulâtın, daha sonra zahirelerin, Buğday Ofisi tarafından satın alınması suretiyle sağlanmıştı. (Hususî nota bakınız). Şimdiki hesap usûlü öncelerinden bulunankinden farklıdır. Zira; gelir fiatının konstitatif terkihi (Constitütif) elemanları üzerine müessirdir. Bu da ziraatçıları gelir Hatlarının elemanlarını indirmek ve bu suretle muhtemelen muntazam bir rant (Rante) faydalanmak için sermaye yatırıma teşvik eder. İkinci derece zahireler ve yağlı tohumlar (bilhassa koza) nın buğdaya göre tesbit edilmiş fiatı vardır. Bundan da devletin bu fiatın vücut bulmasından vaki müdahalesiyle icra ettiği büyük tesir ve takdir görülür. Şeker pancarı bir pancarcılık plânının icra mevkiine konulmasıyla sabit bir fiat elde etmiştir.

Süt mahsulleri de kezalik böyle bir garantiden faydalanırlar. Fakat, bu mahsullerin ihraç yerleri, fazla istihsal devrelerindeki tereyağı, stoku yapılmasını plânın tatbik mevkiine konulmasına rağmen henüz organize edilmemiştir.

Şarap şu şekilde bir garantiden faydalanır. Mutad istihlâk şarabın rekoltesinin ve birbiri ardınca blokajlı fiat değişikliğine göre yapılır ki, bu suretle Hükümete arz üzerine tesir icra ederek alkol derecesi fiatı üzerine müessir olur.

Fakat, bu müdahaleler bilhassa müstahsiller lehindedir. Buna karşılık diğerleri müstehliki korurlar. Bu suretle Valiler vilâyetleri dahilinde ekmek fiatını tesbite ve ete narh koymağa yetkilidirler. Fakat eğer yukarıda muameleler toptancı safhasında ise umumiyetle daha kolaydır. Çünkü, Mâliyece yapılan tasdik muameleleri perakende safhasında yapılanlarla geniş o halde nisbî yokluk devrinde tahmil edilmesi güç ve masraflı geniş bir kontrol cihazının işletilmesini ister. Pazar yerlerinin organizasyonuma keyfiyetini başarmak daha güçtür, zira çoktan yükselme bir safhada mukaddem bir formalizasyon ister. Her kooperatif teşekkül mahsulâtı az sayıdaki yerlerde toplamağa imkân verdiğinden Devletin müdahalesini kolaylaştırır. Bunun içindir ki, personel teşekkül devlet tarafından takibata tâbi tutuldu, bu bilhassa hükümetin bazı yiyecek hububatı komalsiyalize etmek ve stok yapmak çare ve vasıtalarına bulunduğu istihsal merkezlerinin yakınında kâin kooperatif vasfına

getirilmesi hali de bahis konusudur. Bu ekipman, ileride göreceğiz. Devletin malî iştirakile ve teknisyenlerin yardımı ile takip edilir.

2°) Bir istihsal plânının icra mevkiine konması, teknik ziraat gelişmesinde (makina ve gübre) toprakları İslah etmek ve işletme şartlarını olduğu kadar transformasyon ve stokaj kapasitelerini İslah etmek için tahakkuk ettirilen amortismanlar vasıtasıyla yukarıdaki fiyatların garantisi çerçevesi yapabilir. Bu politika :

- Bir kredi gelişmesi,
- Ziraat Vekâleti teknisyenlerinin faaliyeti (ziraî istihsal, haber gönyesi sular ve ormanlar) üzerine dayanır.

a) özel amortismanlar ziraî kredi tarafından yapılan ikrazatlar sayesinde oldu, ikrazlı iki nev’i sandık tarafından dağıtılır :

1) Devlet avansı alan ve müteakiben, onun kontrolüne konulan karşılıklı Ziraî Kredi Sandıkları: Bu sandıklar karşılıklı Ziraî Kare Millî Federasyonunu teşkil ederler.

2) Kendi öz kaynaklarını işleyen ziraî kredi (serbest) Sandıklarını ve karşılıklı Ziraî Kredi Merkezi Federasyonu teşkil ederler.

Ziraî Kredi (Millî Sandıklara avans temin etmekle mükellef bir âmme müessesesi olan kendilerine devlet avanslarının verilmesi bir Millî Ziraat Sandığı tarafından yetki verilen Sandıkları tarafından temin ve tedarik olunur. Bu sandık, müesseseleri üzerinden bir malî ve İdarî vesayet kullanır. Ve bunların işlemlerini kontrol eder. Mezkûr Sandık krediyi dağıtıcı ve sandıkları kontrol edici rollerine sahiptir. Şu halde gayesine özel bir durumu vardır»

O kadar özel ki tayinine, terfiine niyetle bu suretle merkezî sandığın ajanları olmağa mümasil bulunan kontrole tâbi sandıkların sorumlularını dâvet etmeğe bile (varıncaya kadar) müdahale eder.

Millî Ziraî Sandığına kanunen verilen özel rol biri Maliye Vekâletinin ve Ziraî Kredi Kooperatifleri Sandığı Mümessillerini bu Sandığı İdare Meclisine sokmuştur.

Bir devlet muhasebesince sabit bulunan ve hesaplarını ticaret usullerini kullanarak tutan bu âmme müessesesi (devlet, divanı muhasebat, maliye teftişini, ziraî birlikler genel teftişi) devletin ki, müstesna hepsi de aşağı yukarı neticeye göre normal işleme sığmayan bir teftiş yağmuruna maruzdur.

Devlet bu vasıta ile şunları yapmağa yetkilidir :

Rekolterlerin işletilmesine mahsus câri masrafları finanse eden kısa vâdeli ikrazlar ile,

Ziraî mülkiyeti tertip ve tanzim veya yeniden kurmak için orta vâdeli ikrazlar ile,

Bu ikrazların nerelere sarfedileceğinin tayin ve miktarlarını tahsis ve tespit ile,

Devletin müdahalesi doğrudan doğruya, ziraî işletmenin çalışmasında ve hüsünü işletmelerin traktörleri üzerinde vuku buldu.

b) Devlet, genişliği ve başarıma şartları devlet müessesesinin hareketini makul, görüşünü epeyce bir sayıda toprağın ekipmanı amelelerine doğrudan doğruya (bir şekilde) müdahale eder.

Bu maksatla devlet aşağıda gösterilen alanlardaki toprağı ekipmanı için başlıca bir rol oynayan kendi inşaatı (Gerice Rural) teknik servisine maliktir.

1) Köy mesleğinin resnevrasyonu (ikametgâh ve işletme binaları) ve köylüyü yerine bağlı kılan toprağın işletilmesinin bir devamını sağlayan terkedilmiş mülkleri eski haline getirmek,

2) Mülkiyetlerin yeniden birleştirilmesi: Bu ameliye mülklerin ferağ ve intikal ve olduktan sonra taksim edilmesi neticesinde Fransada bir ana konu teşkil eder, işletmelerin ifrat derecede bir parçalanmasını ve parsellerin birbirinin içine girmesi gibi rekoltenin gelir fiatının bundan arttığı ve ziraatın makineleştirilmesinin bazı kerre gayrı mümkün ve hattâ çok zor olduğu gibi âmiller vardır.

Devlet bu parselleri birleştirmek için İdarî bir usûl kurmuş ve mevcut bütün menfaatları iştirâk ettirmek için «Emlâk Ortaklığı» gibi özel bir tip vücuda getirmiştir ki, bu tip Vali tarafından tâyin olunan ve toprakların birleştirilmesiyle kurulması bir zaruret haline gelmiş, işleri idare etmeğe yetkili bir büro tarafından idare edilen bir âmme müessesesi teşkil eder. Tazminat ve yerleştirme masrafları devletin üzerindedir. Bütün gerekli işler yetkili âmme servisleri tarafından yapılır.

Makineleşmek babında köy inşaatı (Genie rural) denemeler yapar ve nakliye koleksiyonlarının yardım istekleri halinde onlara yetki verir. Asıl ekipman asanisman (assainissement) sulama, köylerin yola kavuşturulması ve elektrifikasyonu, içmesuyu, ziraî mahsulleri işlemek için avadanlık ilgili fert ve kolektivitelerin köy inşaatı (Gene rural) nın tek-

nik ve devletin menfaatların garantisi şekli altında devletin malî yardımı ile yapılır. Bu suretle, (rememliremt) ziraî birleşme ve ekipman, özel bir okulda yetiştirilmiş, mütehasıs mühendislerden mürekkep bir devlet teknik servisin yardımı ile başanlır.

3) Fransız toprağı, yüzde 2,5 nu devlete ve devlet kolektivitelerine ait bulunan % 20 siormandan müteşekkildir. Yukarıda gördüğümüz gibi, mukaddema Kırallık'ın esaslı bir gelir kaynağı olan bu arazi, idaresi Krallık servislerinin yetki ve tahsislerinin vârisi olan Sular ve Ormanlar İdaresi olan bir devlet servisi tarafından sağlanan millî serveti teşkil eder.

İdare rolü haricinde bu daire orman babında araştırmalar yapar, yeniden orman yetiştirme ve ekilmeyen arazinin ağaçlandırılmasını sağlar.

Bu gaye ile kurulan ve gelir kaynaklan işlenmiş kirasına üzerinden alınan bir vergi ile sağlanan millî orman (Fonds) fonunu idare eder.

Orman ve Sular İdaresi (Conservations) «Korumalar» adı verilen Ormanların yerine kaim olmak üzere türlü bölgelere adapte olmuş bir takım tali servisler bulunmuştur. Bu daire Fransada mümeyyiz vasıflarım incelediğimiz memurlar kategorisinde bir teknisiyenler idaresi vücuda getirir.

3°) İslâh alanındaki merkez ve öğretim alanına ve teknik ziraatı yapma birbirine benzer prensiplere göre yapılır.

İlk önce vilâyetlerdeki birlikleri vasıtasıyla oralara kadar uzayan Ziraî İstihsal Dairesi ekicilere ziraî servislerin mühendislerince öğütler * verilir ve teknik yardım sağlanır.

Servislerin bu doğrudan doğruya olan bu işi, idare tarafından kurulmuş ve hazırlanmış, bir taraftan Vilâyet Ziraat Konseylerinin sinesinde bir araya toplanmış mesleğin mümessilleriyle mutabakat halinde, diğer taraftan Ziraat Millî Konseyince faaliyet programlı çiftçilerin ortaklığı ile tamamlanır, lüzumlu gelirler, gerek ziraî mahsullerin fi atlan üzerinde alınan paralar, gerekse istihsal vasıtaları üzerinden alınan vergilerle, kullanılması ve sarfı meslekî ve İdarî çift kontrol altına konulan ziraî ilerleme millî fonunu vücuda getirirler.

Kezalik at ve katır yetiştirilmekle mükellef kılman haralar servisi tarafından sevk ve idare edilen hayvancılık alanındaki özel çalışmağa işaret etmek lâzımdır. Bu servis hayvan ırklarının istifası, (Selection) için millî ölçüler (etelans) kullanır ve at yetiştirilmesine müessir olur

Faaliyeti büyük hayvan ırklarının kontrolüne ve sunî tohumlama alanına kadar uzanır.

Bu husustaki faaliyet klâsik faaliyetlerin kombinezonudur. (Primler, teşvikler) (Stud-ook, sunî tohumlama, millî ölçüler ve ihtiyaçlar dahilinde çoğaltma).

Fransız hayvanının kalitesi üzerinde en mes'ut tesiri olan ve bazı yetiştirilmelerinin muhafaza ve idamesi doğrudan, doğruya bir faaliyettir.

Eski amaç Fransız Ordusu için elverişli bir at yetiştirmeyiciliğinin muhafaza ve idamesi idi ise de, bugün artık devlete ait bir mütehasıslar servisine tevdi edilmiş ekonomik bir endişedardılar. (Hara subayları, denenirler).

Ziraî öğretim, Köy Maarif Vekâleti ile irtibat halinde bulunarak Ziraat Vekâleti tarafından (Postseolaire) (Okul sonrası veya dışı öğretim, ziraî ilimleri araştırma kadroları yetiştirilmesi, ziraat memur ve öğretmenleri) gerekse yalnız başına Ziraî Okul dışı veya sonrası öğretim teknik organizasyonuna ve ziraî (işlere ait olarak) işler hususunda verilir.

Çok sayıda özel teşebbüsler, bunların finansmanını teşvik ettiği nisbetde devlet tarafından koordine ve kontrol edilir.

Sosyal bakımdan, devletin klâsik müdahalesi çiftçiyi ve işini himaye etmek için başı boş suların tanzimi ile sosyal ziraat ve bilhassa Ziraat işçisinin himayesi bir de meslekî organizasyon ve kooperatif teşekküllerin kurulması hakkında bunlar ve bu Sokuncular için işlemlerine lüzumlu eserlerin inşası için doğrudan doğruya bir müdahalesi şeklinde tezahür eder.

Araştırmalar hususunda 9 bölge merkeziyle birlikte 1946 da bir araştırma Millî Enstitüsü kurulmuştur. Bu Ziraat Vekâletine bağlı bir âme müessesesidir.

Bu müdahalelerden fazla olarak devletin bir başka endüstrisini iç istihlâk veya ihraca arz edilen ziraî mahsullerin kalitelerini gözetmek endişesinden bahsetmek lâzımdır, hasebiyle ve düzenlerin men' edilmesine çalışan bir devlet müessesesi mevcut nizamın gözetilmesine dikkat eder. Ve mütehasıslar ajanların vasıtasile (yardımcılığı) aracılığı ile on binlerce alınmış yıllık nünunelerin devlet laboratuvarlarında veya bu maksatla mücehhez, tasvip edilmiş özel laboratuvarlarda tahlilleri icra edilir.

Nihayet sosyal işler yanında icra edilen hususî müdahaleyi, sosyal bir sigortanın kurulması ve vücuda getirilmesi gibi aile tazminatlarının

tahsisi bu tedbirleri tatbik mevkiine koymak için hususî bir memur kadrosu, başka yerde sosyal sigortadan bahsetmeden, hakkında bahis olunan sosyal kanunların kontrollerim zikredelim.

Ziraat Fransada daima devletin dikkatli ihtimamının mevzuunu teşkil etmiştir. Devletin müdahalesi bilhassa köylü Endivirüalizesinin bazı gözetimi ile çiftçilerin himayesi mânasında, zihinleri devlet tarafından yetiştirilen bir kadro içinde gelişmeğe bir ferdî menfaatin bazı fiatların garantisi ile bir vechê vermeğe, ziraî şirket, teşekkül ve birliklerde genel menfaati gözetmekle müessir olmuştur.

Eğer bu müdahalelere ve en son zamanlarda ziraî mahsuller fiatlarında bir yükselmekten kaçınmak için düşük fiatlarla çiftçilik tarafından kullanılan sınaî mahsül ve maddeleri tedarik etmeğe matuf olanlarını, gelir fiatını boş yere araştırmak için kâfi derecede düşük fiatlarla toprağın İslahına gerekli miktarları ziraat âleminin emrine vermek için gübreli alanına sirayet edenlerine ilâve edersek, devletin müdahalesinin bu sahada (olduğu) son derece derin ve ekseriya bilvasıta olduğunu çünkü; bu müdahaleyi yapanın gayet nazik başlıca çiftçinin müstahsillik ve kullandığı personellik lehine olduğunu kabul edebiliriz.

YABANCI MEVZUAT

22/6/1950 TARİHLİ İSVEÇ VATANDAŞLIK KANUNU

TERCÜME EDEN :
Şevket EKER

Birinci madde : — Aşağıdaki çocuklar doğumundan itibaren İsveç vatandaşlığını iktisap ederler :

- 1) İsveçli bir babadan olan meşru çocuk.
- 2) Doğumu ile babanın tabiiyetini iktisap etmemiş veya babası tabiiyetsiz bulunmuş olup ta, annesi İsveç vatandaşı olan ve İsveçte doğmuş bulunan meşru çocuk.
- 3) İsveçli bir anadan doğan gayri meşru çocuk.

İsveçte yeni doğmuş olarak bulunmuş çocuk aksi sabit oluncaya kadar İsveç tabiiyetinde addedilir.

İkinci madde : — Yabancı bir kadınla evlenmiş İsveçli bir erkeğin gayri meşru çocukları on sekiz yaşını bitirmemiş ve henüz evlenmemiş olmak şartıyla İsveç tabiiyetinde olurlar.

Üçüncü madde : — İsveçte doğmuş ve inkitasız ikamet etmekte bulunmuş olan ecnebi yirmi bir yaşını bitirip yirmi üç yaşına girmeden, medenî hal siciline kayıtlı bulunduğu kilisenin bağlı bulunduğu Vilâyet idaresine, İsveç tabiiyetini iktisap arzusunu ifade eden bir beyanname vermek suretiyle mezkûr tabiiyeti iktisap eder. Tabiiyetsiz olan veya İsveç tabiiyetini iktisap etmekle ecnebi tabiiyetini kaybedecek olan kimse on sekiz yaşını ikmal ettiğinde böyle bir beyanda bulunabilir.

Kırallık harp halinde olduğu zaman bu maddenin birinci fıkrası düşman devletten birinin tebaası veya başka bir devlet tabiiyetini iktisap etmeksizin böyle bir devletin vatandaşlığını kaybeden şahıs hakkında tatbik edilmez.

Dördüncü madde : — İsveçte doğmuş ve inkitasız on sekiz yaşına kadar ikamet ettikten sonra İsveç tabiiyetini kaybetmiş olan kimse yeniden iki sene İsveçte ikamet ettikten sonra İsveç vatandaşlığına istedi-

ğine dair sicilinde mukayyet olduğu kilisenin bağlı bulunduğu Vilâyet idaresine yazılı beyanda bulunmak suretiyle onu tekrar iktisap eder.

Bununla beraber ecnebi bir tabiiyet kabul etmiş olan kimse ancak bu olayla tabiiyetini kaybedeceğini isbat etmek şartıyla İsveç vatandaşlığını tekrar iktisap eder.

Beşinci madde : — Ecnebi tabiiyetindeki bir şahsın üçüncü ve dördüncü maddeler mucibince İsveç tabiiyetini iktisabı, İsveçte mukim ve 18 yaşına girmemiş bekâr çocuklarına da saridir. Bu hüküm evliliğin feshi veya boşanma ile zevalinden sonra veyahut ayrılık sırasında doğmuş ve ananın velâyetine tevdi edilmiş çocuklara tatbik edilmez.

Birinci fıkra gereğince babasına izafetle İsveç tabiiyetini iktisap keyfiyeti :

- 1) Babası ecnebi olmamak ve çocuğun velâyetini haiz bulunmamak şartıyla anaya nisbetle gayri meşru
- 2) Ehil anasına nisbetle meşru
- 3) Evliliğin her hangi bir şekilde zeval bulması veya ayrılık kararına bağlanması ve velâyetin anaya intikal etmiş bulunması anaya nisbetle meşru çocuklara dâ kıyas yolu ile teşmil edilir.

Altıncı madde : — Kıral aşağıdaki telsik şartlarını haiz bir ecnebiye talebi üzerine İsveç tabiiyetini tevcih edebilir :

- 1) On sekiz yaşını doldurmuş olan
- 2) Yedi senedenberi İsveçte ikamet eden
- 3) Namus ve şeref bakımından iyi bir şöhrete sahip bulunan
- 4) Kendisinin ve ailesinin maişetini temin edebilen.

Eğer talibin telsiki kırallık için faydalı olacağına kanaat getirilirse veya evvelce İsveç tabiiyetinde bulunmuşsa veya bir İsveç tebaasıyla evli ise veyahut talibe bağlanan bazı hal ve keyfiyet dolayısıyla İsveç vatandaşlığını ona tevcih etmek için bazı hususî sebepler mevcut ise birinci fıkra da tesbit edilen şartları tamamen haiz olmasa dahi telsik yolu ile vatandaşlığa alınabilir.

Vatandaşlık talebinde bulunan Danimarka, Finlandiya, İzlanda veya Norveç tebaası ise başka bir hususî sebep olmadığı takdirde aynı fıkranın ikinci paragrafında beyan edilen şarta mugayir olsa dahi vatandaşlığa alınabilir.

Ecnebi tabiiyetinde olan talibin İsvেç vatandaşlığını iktisabı için eski vatandaşlığını kaybetmesi tâbi olduğu ecnebi devletin veya salahiyetli bir makamın rıza ve muvafakatına bağlı ise; bu muvafakatin, Kıral tarafından tâyin edilen bir idari makam huzurunda talip tarafından muayyen bir müddet içinde isbat ve tevsiki, iktisap şartı olarak ileri sürülür. Delilin muteber olup olmadığına bu makam karar verir. Bu madde mucibince İsvেç tabiiyetini iktisap eden bir ecnebinin on sekiz yaşından küçük ve evlenmemiş çocuklarına teşmiline Kıral salahiyetlidir.

Yedinci madde : — İsvেç tabiiyetinin kaybı :

- 1) Kendi talep veya sarih rızasıyla ecnebi bir devlet tabiiyetine geçen.
- 2) Başka bir devletin âmme hizmetlerinde memuriyet vermek suretiyle yabancı bir tabiiyet iktisap eden kimseler İsvেçlilik sıfatını zayi ederler.
- 3) Ana, babasına izafeten ecnebi tabiiyeti iktisap eden on sekiz yaşından küçük ve evlenmemiş çocuklar - velâyet ebeveynin ister ikisinde isterse bunlardan birisinde bulunsun - İsvеç vatandaşlığını kaybeder.

Bu maddenin yukarı kısmında getirtilen tarzda ecnebi tabiiyeti sayılır.

- 4) Ana, babasının evlenmesi dolayısıyla ecnebi tabiiyetli olan on sekiz yaşından küçük ve evlenmemiş çocuk İsvеçte ikamet etmekte ve on sekiz yaşın ikmalinden evvel Kırallığı terkederek ecnebi tabiiyetli hale gelmemiş bulunursa İsvеç vatandaşlığını ziyayı vuku bulmaz.

Sekizinci madde : — Ecnebi bir memlekette doğmuş ve İsvеçte hiç bir zaman ikametgâh sahibi olmamış ve bulunduğu yerde İsvеç'e bağlılığını gösteren şartlar içinde oturmamış İsvеç tebaası 22 yaşının ikmalinde İsvеç tabiiyetini kaybeder.

Bununla beraber evvelden yapılmış talep üzerine Kıral İsvеç tabiiyetini muhafaza etmek salahiyetini bahşedebilir.

İşbu maddenin birinci fıkrası gereğince bir İsvеçli tarafından vatandaşlığın ziyayı keyfiyeti İsvеç tabiiyetini iktisap etmiş bulunan çocukları için de vatandaşlığın kaybını tevhit eder.

Dokuzuncu madde : — VATANDAŞLIKTAN ÇIKMA :

Kıral: Ecnebi bir devlet tabiiyetine geçmek isteyen veya ona sahip olmuş bulunan kimseyi talebi üzerine İsvеç tabiiyetini terk hususunda serbest bırakabilir.

Çıkmak isteyen İsveçli henüz ecnebi bir tabiiyete girmemişse, İsveç tabiiyetinden çıkmakta serbest kalması için muayyen bir müddet içinde başka bir devlet tabiiyetini iktisabı şart konulur.

Onuncu madde : — Danimarka, Finlandiya, İzlanda veya Norveç’le aktedilmiş mukaveleden sonra aşağıda (5-2) fıkralarında gösterilen hükümlerden bir veya bir kaçının tatbiki kararı Kirala aittir.

Mevzubahis paragrafın tatbikine müteallik İsveç ile bir Konvansiyon akteden devletler bu paragraflar üzerinde mutabakata varmışlardır.

A) Birinci maddenin birinci fıkrasının ikinci paragrafı ile üçüncü madde hükümlerinin tatbiki sırasında akit bir devlet toprağındaki doğum, İsveçte doğum telâkki edilmiştir. Üçüncü ve dördüncü maddeler hükümlerinin tatbikine müteallik hususlarda akit bir devlet toprağında on iki yaşına kadar vaki ikamet İsveçte ikamet gibidir.

B) Akit bir devlet tebaası :

- 1 — Vatandaşlığını telsikten başka bir yolla iktisap eden
- 2 — Yirmi yaşına girmiş ve altmışına basmamış olan
- 3 — On seneden beri İsveçte mukim olan
- 4 — Bu devre içinde hürriyeti tahdit edici bir ceza ile mahkûm olmamış bulunan İsveç vatandaşlığını istediğine dair sicillinde mukayyet bulunduğu (Paroisse) Parovazın bağlı olduğu vilâyet idaresine yazılı bir beyanda bulunmak suretiyle bu tabiiyeti iktisap eder. Bu şekildeki vatandaşlık iktisaplarında beşinci maddenin hükümleri kıyas yolu ile tatbik olunur.

C) İsveç tabiiyetini kaybeden ve inkitasız olarak hemen akit devletten birinin tabiiyetini iktisap eden kimse İsveçteki ikametini tesbit ettirdikten sonra İsveç vatandaşlığını tekrar istediğine dair sicilde kayıtlı olduğu paruvazın bağlı bulunduğu vilâyet idaresine yazılı bir beyanda bulunmak suretiyle İsveç vatandaşlığını tekrar iktisap eder. Bu vaziyette de beşinci madde hükümleri kıyas yolu ile uygulanır.

On birinci madde : — 3, 4, 10 uncu maddeler mucibince bir beyan yapıldığında, Vilâyet idaresi alâkalının İsveç vatandaşlığına kabul veya ademi kabulü hakkında bir karar verir.

İsveçli sıfatını tesbit eden bir resmî belge istihsalini isteyen kimse, yüksek İdarî makamın kararından sonra Kirala müracaat eder. Birinci

fıkra işaret edilen hususların incelenmesi suretiyle böyle bir belge verilir.

On ikinci madde : — Bu kanun mucibince Vilâyet idaresince verilmiş kararların istinafi, merkez daireleri ve İdarî otoriteler tarafından alınmış kararlar hakkında tatbik edilen usul ve eşkâl dairesinde Kirala sunulacak bir istida ile yapılır.

On üçüncü madde : — On sekiz yaşına girmiş bir kimse, başka bir şahsın velayeti altında bulunsa dahi bu kanun mucibince yapılacak beyan veya talebi bizzat yapmağa mecburdur. Alâkalı şahsın velâyetini haiz olanın veya vasinin tavassutu ile hiç bir beyan kabul edilmez.

On dördüncü madde : — Altıncı maddede gösterilen talebe müteallik nizamî hükümlerle bu talebin tetkiki için gereken tahkikat ve bu kanunun tatbiki bakımından lüzumlu diğer bütün muamelât Kıral tarafından izdar edilen kararnamelerle tanzim edilir.

MUVAKKAT HÜKÜMLER

On beşinci madde : — İşbu kanun 1/Ocak/1951 tarihinden itibaren mer'iyete girecektir. Bu kanunla 23/Mayıs/1924 tarih ve 130 sayılı İşveç vatandaşlığının iktisap ve ziyama ait kanun 13 üncü maddenin birinci fıkrası hariç olmak üzere ilga edilmiştir.

Mevzubahis fıkra mucibince İşveç tabiiyetinde olan birisi hakkında işbu yeni kanunun beşinci maddesi hükümleri tatbik edilmekle beraber İşveçte ikamet şartı aranmayacaktır.

On altıncı madde : — Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce İşveçte doğmuş meşru bir çocuk (annesi doğum anında ebeveynden biri olarak İşveç vatandaşı ise kendisinin başka bir devlet tebaası sayılmaması ve on sekiz yaşını bitirmemiş olması şartıyla) bu kanunun yürürlüğe girmesiyle İşveç tabiiyetini iktisap eder.

On yedinci madde : — 1951 yılı içinde yirmi iki yaşına giren kimse 1952 yılı sonuna kadar üçüncü maddede zikredilen beyanı yapabilir.

On sekizinci madde : — Kocasının başka bir tabiiyet iktisap etmesinden veya bir ecnebi erkekle evlenmesinden dolayı eski mevzuat mucibince İşveç vatandaşlığını kaybeden kadın yeni kanunun tatbikiyle İşveç tabiiyetini muhafaza edecekse, kanun hükümlerin; yoğun olarak bu husustaki arzusunu belirten bir beyanı yaparak ve Kıral kararnamesi is-

tihsali suretiyle İsveç tabiiyetini tekrar iktisap eder. Ancak bu beyan 31/Aralık/1955 tarihinden sonra yapılamaz.

On dokuzuncu madde : — 1951 -1953 seneleri arasında yirmi iki yaşına girecek olan kadının evlilik sebebiyle veya bu yaşta bulunmasından dolayı 8 inci madde mucibince İsveç vatandaşlığının kaybı keyfiyeti 1953 senesinin sonuna kadar vuku bulmaz.

Yirminci madde : — İşbu kanun yürürlüğe girdiği zaman ecnebi bir devletle İsveç arasında münkait ve muteber bir mukavelenin her maddesi bu kanun hükümlerine muhalif olsa dahi tatbik edilecektir.

BELÇİKA VATANDAŞLIĞININ İSTİBDAT, ZİYA VE İKTİSABI HAKKINDA 17/ARALIK/1932 TARİHLİ KANUNU

Belçikalılar Kırallı Albert

Herkese hal ve istikbalde necat ve selâmet diler.

(30 Mayıs 1927, 4 Ağustos 1926 ve 15 Mayıs 1927 tarihli işbu kanunun aynı mevzua müteallik hükümleri «Vatandaşlığın istirdat, ziya ve iktisabı hakkında kanun» başlığı altında bir Kıralliyet kararıyle koordina edilecektir) hükmünü ihtiva eden 15 Ekim 1932 tarihli kanunun 12 nci maddesi uyarında ve Adliye Nazırının teklifi üzerine kararlaştırdık ki:

Madde : 1— 15 Mayıs 1922, 4 Ağustos 1926, 30 Mayıs 1927 ve 15 Ekim 1932 tarihli kanunların vatandaşlığın istirdat ziya ve iktisabı hakkındaki hükümleri işbu kararnameye mülhak metinde olduğu gibi (vatandaşlığın istirdat ziya ve iktisabı hakkında kanun) unvanı ile tevhit ve tanzim olunmuştur.

Madde : 2 — Bu şekilde tanzim edilen bu kanun Belçika resmî Gazetesinde yeniden tab ve neşredilecektir.

Madde : 3 — İşbu kararın icrasına Adliye Nazırımız memur edilmiştir.

Brüksel 14 Aralık 1932

Albert

KANUN METNİ

Birinci madde : — Aşağıdaki çocuklar Belçikalıdırlar :

1 — Doğumu anında Belçikalı bir babadan yabancı memlekette dahi doğmuş meşru çocuk.

2 — Kanunen meçhul ebeveynden Belçikada doğmuş çocuk, Belçikada bulunmuş çocuk aksi sabit oluncaya kadar Belçika toprağında doğmuş farz olunur.

İkinci madde : — Velayetten kurtulmadan önce ve gayri reşit iken ana bakımından nesebi tahakkuk etmiş gayri meşru çocuk bir mahkeme kararıyla veya tanıma akti ile nesebi tâyin edildiği anda anasının şartına tâbi olur.

Eğer bu hüküm annenin ölümünden sonra verilmişse çocuk annenin ölümü anındaki şartına tâbidir.

Eğer baba tarafından nesebin hüküm ile tahakkuku veya tanıma, ananınkinden önce veya beraber vuku bulursa çocuk babanın şartına tâbidir.

Üçüncü madde ; — Velâyetten kurtulmadan önce ve gayri reşit iken nesebi tashih edilmiş gayri meşru çocuk, eğer Belçikalı veya kanunu nesebi tashih edilmiş çocuklara babanın tabiiyetini tevcih eden bir Devletin tebaası ise babanın şartına tâbi olur.

Dördüncü madde : — Bir Belçikalı ile evlenen veya kocası ihtiyarı ile Belçika tebaası olan ecnebi bir kadın kocasının durumuna tâbidir. (Mamafih böyle bir kadın 22 nci maddedeki eşkâle uygun vereceği bir beyanname ile her hangi bir ecnebi tabiiyetini iktisap veya yeniden aldığı isbat etmek ve Belçikalı erkekle evlendiği veya ecnebi kocasının Belçikalı olduğu günden itibaren altı ay içinde bildirmek şartıyla Belçika tabiiyetinden çıkabilir.)

(15/Ekim/1932 tarihli kanunun birinci maddesiyle muaddel 4/Ağustos/1928 tarihli kanunun 12 nci maddesi)

Yukarıki. şartlar altında evliliğin zevalinden sonra her zaman Belçika vatandaşlığını terk edebilir. (15/Ekim/1932 madde : 1)

Beşinci madde : — Belçika tabiiyetini arzusu ile iktisap eden veya tekrar alanların velâyetlerindeki küçük çocuklar da Belçikalı olurlar. (Bu gibiler 22 yaşını idrak ettiklerinde 22 nci maddedeki şerait dairesin-

de bir beyanname ile talepte bulunarak, ecnebi bir devlet tabiiyetine tekrar döndüklerini veya sahip olduklarını isbat ettikleri takdirde Belçika tabiiyetini terk edebilirler.) (15/Ekim/1932 tarihli kanunun 2 nci maddesi ile muaddel 15/Mayıs/1922 tarihli kanun madde: 5)

Altıncı madde : — Aşağıda gösterilen eşkâl ve şerait altında ve istikle Belçikalılık sıfatı iktisap edilir :

1 — Belçikada doğmuş çocuk,

2 — Ebeveyninden biri Belçika vatandaşı olarak müstemlekedeyken veya ecnebi bir memlekette doğmuş çocuk (vatandaşlık bakımından evlâtlığın neticelerine müteallik 11/Şubat/1953 tarihli kanun madde: 1),

3 — Bir Belçikalı tarafından evlâtlığa alınmış çocuk,

4 — Belçika vatandaşlığını iradî bir akitle tekrar almış veya iktisap etmiş evlâtlık âmillerinden biri veya evlâtlık âmili olan çocuk.

Bu son iki halde şayet evlâtlık mukavelesi ecnebi bir memlekette yapılmış ise mahkeme beyannameyi Belçika mevzuatının vazettiği temel şartlara ve eşkâle uygunluğu bakımından tahkik ettirecektir.)

Yedinci madde : — Alâkalıyı millî kanunu yeni bir iktisap halinde kendi vatandaşlığını muhafazaya yetkili kılıyorsa opsiyon asla kabul edilemez.

Sekizinci madde : — Opsiyonun kabulü şu iki şarta bağlıdır :

1 — Alâkalı opsiyon beyannamesine takaddüm eden sene zarfında Belçikada veya kolonide mutad ikametgâh sahibi olmalı ve ayrıca ya en az dokuz seneden beri veya (14) ile (18) yaşları arasında Belçikada veya kolonisinde ikamet etmiş bulunmalıdır.

2 — Alâkalının hakkı hiyar isteği ancak 22 yaşını ikmal ettikten sonra mümkündür. Küçüklüğü esnasında babasının Belçika Hükümeti tarafından tevcih edilen bir vazifeyi ifa etmesi dolayısıyla ecnebi bir memlekette uzun müddet ikameti o şahsın Belçikada veya müstemlekedeyken ikameti sayılır.

Birisi Belçika vatandaşı diğeri ecnebi ebeveyninden doğmuş çocuğa ait ikamet şartı yukarıdaki birinci fıkra ile vazedilen hiyar talebine takaddüm eden sene ile tahdit edilmiştir.

Dokuzuncu madde : — 21 yaşına vusulünden itibaren hakkı hiyar beyanını yapamamak mazeretini isbat eden alâkalı opsiyona izin veren mahkemece manii kaldırılabılır.

Onuncu madde : — Hiyar beyannamesi Belçikada ve Kolonide beyanda bulunan şahsın mutad ikametgâhının bulunduğu mahallin bidayet mahkemesi kalemine verilir ve Kıraliyet Müddeiumumisi tarafından muameleye konulur. Müddeiumumi Belçikada komün binasının kapısına asılan afişlerle ve bir Vilâyet gazetesine dercettirmek suretiyle derhal ilânını sağlar.

(Kongo) da müstemlekeler nazırı tarafından tâyin edilen usul tatbik edilir.

Müddeiumumi beyanda bulunan şahsın hüviyeti hakkında yapılacak tahkika muktezi mühleti ilânda zikreder.

Belçika veya müstemlekelerde bidayet mahkemesi opsiyonun kabulü hakkındaki kararını Kıraliyet Müddeiumumisinin mütalâası ve alâkalının dinlemesinden sonra esbabı mucibesıyla tebliğ eder. Bu karar Müddeiumumilikçe beyanda bulunana bildirilir.

Bu tebliğden itibaren 15 gün içinde, beyanda bulunanla, Kıraliyet Müddeiumumisi mahkeme kararı aleyhine istinaf mahkemesine bir dilekçe ile müracaat edebilirler. Bu mahkeme kat'î hükmü Müddeiumuminin mütalâası ve alâkalının çağrılıp, dinlenmesinden sonra verir. Kabili temyiz değildir.

Davet ve ihzarlarla tebliğler İdarî yolla yapılır. (Bazı mahkemelerin verdiği münferit hükümlerin tesciline müteallik 21/Mayıs/951 tarihli kanun madde : 10)

(Kabulü mutazammın karar hükmü müstedinin tam hüviyetini belirtir ve 22 nci maddede zikredilen kütük'e sür'atle tescil edilir. Opsiyon ancak tescilden itibaren hüküm ifade eder) (4/Ağustos/1926 tarihli kanunun 15 inci maddesiyle muaddel 15/Mayıs/1922 tarihli kanunun 10 uncu maddesi).

On birinci madde : — Telsik Belçikalı sıfatını bahşeder.

Yalnız adı telsikle siyasî haklar kazanılmaz. Bunun için teşkilâtı esasiye ve yürürlükteki kanunlar (Büyük telsik) isterler.

Onikinci madde : — (Büyük telsiki istihsal edebilmek için aşağıdaki şartlar lâzımdır :

1 — 30 yaşını ikmal etmiş olmak

2 — Asgarî on beş seneden beri Belçikada veya Kolonide mutad ikametgâha sahip olmak

Bununla beraber bir Belçikalı erkekle evlenmiş ecnebi asıllı bir kadın ile bir veya müteaddit furuğu olan ve doğumundan beri Belçikalı bulunan bir kadının boşanmış, dul veya evli ecnebi kocası için bu müddet 10 seneye indirilmiştir.

Koloni veya memlekette daimî devlet hizmeti kabul etmişler için başka şart aranmaksızın büyük telsik tatbik edilebilir (15/Ekim/1932 tarihli kanunun 3 üncü maddesiyle muaddel 15/Mayıs/1922 tarihli kanununun 12 nci maddesi)

On üçüncü madde : — (Adî telsiki istihsal edebilmek için şu şartlar lâzımdır :

1 — 22 yaşını ikmal etmiş bulunmak

2 — Asgarî 10 seneden beri Belçikada veya Kolonide mutad ikametgâha sahip olmak

Bununla beraber doğumundan Belçikalı bir kadının ecnebi kocası veyahut bir veya müteaddit furuğu bulunan doğumundan Belçikalı kadının dul veya boşanmış ecnebi kocası için bu müddet beş yıla indirilmiştir.) (15/Ekim/1932 tarihli kanunun 4 üncü maddesiyle muaddel 15/Mayıs/1922 tarihli kanunun 13 üncü maddesi)

On dördüncü madde : — Alâkalının millî kanunu yeni bir iktisap halinde, aslı vatandaşlığın muhafaza etmek durumuna cevaz ve müsaade veriyorsa telsik talebi kabul edilmez.

On beşinci madde: — (Kocası telsik suretiyle Belçika vatandaşlığını iktisap eden ecnebi kadın kocanın telsik muamelesinin tescilinden itibaren 6 ay içinde bu hükümden istifade etmek niyetini beyan ederse kocasının şartına, tâbi olur. İşbu beyan 10 uncu maddede görülen eşkâle tâbidir. Mamefih kadının kocasıyla birlikte telsik talebinde bulunmasına da cevaz verilmiştir. Bu takdirde kadın 12 ve 13 üncü maddelerde tesbit edilmiş şartlardan istisna edilir.

25 yaşın hitamından evvel ebeveyni telsik suretiyle Belçika vatandaşı olan reşit ve velayetten kurtulmuş henüz evlenmemiş kızlar ve oğullar da aynı muameleye tabidir.) (15/Ekim/1932 tarihli kanunun 5 inci maddesiyle muaddel 15/Mayıs/1922 tarihli kanun madde : 15)

On altıncı madde : — Her telsik talebi bizzat veya resmî ve hususî vekâletname mezuniyetiyle imza edilir ve Adliye Nezaretine hitabeder. Bu müracaat alâkalının mutad ikametgâhının bulunduğu mahal bidayet mahkemesine kalemine intikal ettirilir.

Kıraliyet Müddeiumumisi 10 uncu madde mucibince alâkalının hüviyeti hakkında gerekli tahkikatı açar ve ilânını temin eder.

Tahkikat bitince, talep ve bütün iptidâî soruşturma evrakı teşrii meclise sunulur. Alâkalı müstemlekedeki ikamet ediyorsa talebin ilânı ve tahkikat müstemlekeler nezareti tarafından idare edilir.

On yedinci madde : — Telsik muamelesi meclisler tarafından kabul ve Kıral tarafından tasdik edildikten sonra Adliye Nezareti vasıtasıyla alâkalıya tebliğ edilir.

Tebliğden itibaren iki ay içinde alâkalı veya resmî ve hususî vekâletnameyi haiz vekili 22 nci maddede mezkûr kütüklere tescilini istida ve talep etmeğe mecburdur. Bu muamele tescille tekemmül eder. Tescil şerhi ile birlikte metin halinde telsik Belçika resmî gazetesinde yayınlanır.

On sekizinci madde : — Aşağıdaki hallerde Belçika vatandaşlığı kaybedilir:

1 — Arzusu ile ecnebi bir tabiiyet iktisabı

Ecnebi tabiiyetini resen iktisap ederek 22 nci maddedeki eşkâr dairesinde bir beyanname ile Belçika vatandaşlığını terkeden kimse ecnebi tabiiyetini arzusu ile almış telâkki edilir.

(Mamafih eğer alâkalı henüz ihtiyat veya muvazzaf askerlik mükellefiyetine tâbi ise ecnebî bir tabiiyet iktisabı ona Kıralın müsaadesi olmadan Belçika tabiiyetini kaybettirmez)

(4/Ağustos/1926 tarihli kanunun 16 nci maddesi)

2 — Muayyen bir tabiiyeti ecnebî ile evlenen kadına kocanın kanunu kendi tabiiyetini iktisap ettiriyorsa

3 — Kendi arzusu ile yabancı bir devlet tabiiyetini iktisap eden erkeğin yeni tâbi olduğu devlet kanunu karısını da kendi tabiiyetinde addediyorsa karısı

(Bununla beraber Belçikalı kadın - evlenme yolu ile Belçikalı olan hariç - bu iki halde evliliğin akdedildiği veya kocanın tabiiyetini değiştirdiği günden itibaren altı ay zarfında 22 nci maddenin tarif ettiği şekiller dahilinde bir beyanname vermek suretiyle Belçika vatandaşlığını muhafaza edebilir.) (15/Ekim/1932 ve 4./Ağustos/1926 tarihli kanunlarla muaddel 15/Mayıs/1922 tarihli kanunun 18 inci maddesinin üçüncü fıkrası)

4 — Bu maddenin tatbikiyle Belçika vatandaşlığını kaybeden bir Belçikalının velâyetten kurtulmamış küçük çocukları velâyet hakkı üzerlerinde olmak şartıyla velileriyle birlikte eenebi tabiiyetini iktisap etmiş olurlar.

Mükerrer On sekizinci madde : — (Vatandaşlıktan ıskata dair 3/Temmuz/1934 tarihli kanun tek madde)

1) Vatandaşlıkları doğumları anında Belçikalı bir failden intikal etmiyenler, Belçika vatandaşlığı vazifelerinde ağır kusurları görüldüğünde devlet nezaretinin dâva etmesi üzerine tabiiyetten ıskat edilebilirler.

İtham edici kusurların dâva dosyasında gösterilmesi lâzımdır.

2) İskat dâvası müddeileyhin ikametgâhı, malûm bir ikametgâhı olmadığı takdirde son oturduğu yer istinaf mahkemesi huzurunda açılır. Belçikada bilinen ne ikametgâh ve ne de meskeni yoksa Brüksel istinaf mahkemesi yetkilidir.

3) Birinci reis celp ve ihzar müddetinin bittiği ay içinde mahkeme hükmüne esas olacak bir rapor tanzim üzere bir âza tâyin eder.

4) Şayet hüküm gıyabî verilmiş ise, mesken ve ikametgâhında şahsen tebliğini emreder. Resmî gazetede ve iki vilâyet gazetesinde neşrettirir.

Mesafe bakımından bu mühlet artırılmaksızın yayın gününden itibaren tam sekiz gün içinde ademi kabule itiraz mecburidir.

İtiraz gıyap kararı istihsal edilen mahkemenin ilk celsesinde tâyin edilen âza hazır bulunmaksızın ve rapor üzerinde tetkik edilir ve 15 günde karara bağlanır.

5) Temyize ancak şu mucip sebeple gidilebilir :

Bir taraftan ıskat dâvası istinaf mahkemesinde rüyet edilirken müddeialeihin Belçika asli vatandaşlığının ebeveyninin, doğum gününde muhafaza ettiği Belçikalılık sıfatının aynı olduğunu teyit ve ifade edilmiş olması diğer taraftan bu dâva kanunun ihlâlîni veya mer'i kanunların bir tatbik hatasını ifade etmesi veyahut reddini mucip bir hal bulunmaması. Temyiz dâvası için müruru zaman ceza dâvalarındakinin aynıdır.

6) Yukarıdaki paragraf hükümleri mucibince yapılmış temyiz talebi ilân edilen kararın icrasını tehir eder.

7) (Bazı mahkeme kararlarının fikrai hükmiyesinin tesciline mütedair 21/Mayıs/1951 tarihli kanun madde : 11) (Tefhim edilen tabiiyet-

ten ıskat kararı kesbi kat'iyet etmişe alâkalının tam hüviyetini zikreden fikrai hükmiye müddeialehyin daimî veya kanunî ikametgâhının bulunduğu yer, olmadığı takdirde Brüksel birinci bölgesi ahvali şahsiye memurlarınca 22 nci maddenin tesbit ettiği kütüklere tescil edilir.)

Müddeialehyin telsiki veya hakkı hıyar muamelesi evvelce doğum siciline şerh verilmek suretiyle zikredilmiş olduğuna göre bu şerhle birlikte ıskat, resmî gazetede aynen neşredilir ıskat tescil gününden itibaren hüküm ifade eder.

8) İskat edilmiş Belçikalının karısı ve çocukları ıskat kararının tescil gününden itibaren altı ay içinde Belçika tabiiyetini reddedebilirler.

Gayri reşit çocuklar için bu müddet rüşt yaşına girişlerini takip eden altı ay sonuna kadar uzatılır. Bununla beraber işbu kanunun 21 inci maddesiyle tâyin edilmiş şartlar dairesinde 16 yaşında da Belçika vatandaşlığını reddedebilirler.

Vatandaşlıktan ayrılmalar 22 nci maddenin tesbit ettiği eşkâl dairesinde yapılır.

9) Ecnebler hakkındaki 12/Şubat/1897 tarihli kanunun 2 nci maddesi ıskat edilen şahıslar hakkında tatbik edilmez.

On dokuzuncu madde: — (18 inci maddenin birinci fıkrası tatbik edilerek aslı Belçikalılık sıfatını kaybeden kimse beyannamesine takaddüm eden iki yıl içinde Kolonide veya Belçikada mutad ikametgâha sahip olmak şartıyla hıyar beyannamesi verdiği takdirde tekrar iktisabı mümkün olabilir.

Bu talebe de yedinci madde hükmü uygulanır) (15/Ekim/1932 tarihli kanun madde: 6) (Onsekzinci maddenin 2 ve 3üncü fıkraları uyarınca aslı Belçika vatandaşlığı sıfatını kaybeden kadın, beyannamesine takaddüm eden yıl içinde Kolonide veya Belçikada mutad bir ikametgâha sahip olmak şartıyla evliliğin zevalinden sonra bir hıyar beyannamesiyle tekrar Belçika tabiiyetini iktisap edebilir) (4/Ağustos/1926 ve 15/Ekim /1932 tarihli kanunların 18 inci ve 7 nci maddeleriyle muaddel 5/Mayıs/ 1922 tarihli kanunun 19 uncu maddesi)

(18 inci maddenin 4 üncü fıkrası gereğince Belçika vatandaşlığını zayıf edem çocuk beyannamesine tekaddüm eden yıl içinde Kolonide veya Belçikada mutad ikametgâha sahip olmak şartıyla 16 ile 22 yaşını ikmali arasında vereceği bir hıyar beyannamesiyle tekrar iktisap yolu ile Belçika tabiiyetine geçebilir. Bu Opsiyona 9 uncu madde hükmü tatbik edilir.)

(4/Ağustos/1926 nın 18 ve 15 Ekim 1932 nin 8 inci maddeleriyle muaddel 15/Mayıs/1922 tarihli kanunun 19 uncu maddesi işbu madde mucibince yapılan Opsiyon talepleri adlı makamların müsaadesine ve 10 uncu maddedeki tescil muamelesine tâbidir.

Yirminci madde : — İktisap, gayıp ve tekrar iktisap hangi sebebe istinat ederse etsin ancak istikbal için hüküm ifade eder.

Yirmi birinci madde : — Gayri reşit çocuklar medenî kanunun birinci. kitap V fasıl I kısım hükümlerine göre evlenme akti için muktezi muvafakati veren şahısların huzuru ile ve 16 yaşını ikmal ettiğinde 5, 10, 18 ve 19 uncu maddelerde görülen beyannameyi vermeğe ehildirler. Muvafakat gerek beyanname ile birlikte gerekse ayrı bir ilmühaberle verilmiş olsa dahi etatcivil memuru tarafından beyan muamelesine eklenmiş olması zaruridir.

Yirmi ikinci madde : — 5 ve 18 inci maddelerde bahsedilen beyanlar ister Belçika veya Kolonide ikamet ettiği mahal Etatcivil memuruna yapılsın isterse yabancı memleketlerdeki Belçika siyasî temsilcilikleri huzurunda olsun ya doğum sicilli kütüklerine veya çift tutulan ayrı bir kütüğe tescil edilirler. Etatcivil memuru şahit aramaksızın resmî evrakını tanzim eder. Bu beyanlar doğum sicilline şerh verilmek suretiyle kaydedilir.

Hıyar beyanının kabulü ve telsik tescilleri muamele bakımından aynıdır.

Yirmi üçüncü madde : — Tabiiyeti ebeveyninin aynı olan bir talibin, ebeveyninin şahıslarında Belçikalılık vasfının bulunması, nesep yolu ile Belçikalılık sıfatının iktisabına kâfi bir delildir. (15/Ekim/1932 tarihli kanunun 10 uncu maddesiyle muaddel 15/Mayıs/1922 tarihli kanunun 23 üncü maddesi)

Belçika vatandaşlığı tevcih edilince Belçikalılık haklarının istimali yetkisi kazanılır.

Yirmi dördüncü madde : — (İşbu kanunun tatbikatı bakımından evlenme veya telsik suretiyle Belçikalılık vasfını kazanan kimse doğumu ile Belçikalı olanın aynıdır.) (15 Ekim 1932 tarihli kanun madde: 11)

Yirmi beşinci madde : — (Option muameleleri ve telsikleri kaybedildiği kütüklerle 10, 17 ve 22 nci maddelerde zikredilen siciller Belçikada medenî kanunun 40 ilâ 45 ve 50, 54 üncü maddeleri hükümlerine, Koloni de ahvali şahsiye sicilleri hakkındaki umumî ahkâma tâbidir.) (4 Ağustos 1926 tarihli kanun madde: 20)

Yirmi altıncı madde: — 6/Ağustos/1881 tarihli telsik kanununun 1 ilâ 11, 8/Haziran/1909 tarihli vatandaşlığın iktisap ve aynı hakkındaki kanunun 1 ilâ 15 inci maddeleriyle 1/Haziran/1911 tarihli kanun ve 11/Mayıs/1918 tarihli kararname ilga edilmiştir. (15/Mayıs/1922 tarihli kanun madde: 24)

MUVAKKAT HÜKÜMLER

I — (Kocalarının ecnebi bir tabiiyet iktisabı veya ecnebi bir erkekle kendilerinin evlenmesi dolayısıyla Belçika vatandaşlığını kaybeden Belçikalı kadınlar bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl içinde 22 nci maddedeki eşkâle uygun bir beyanda bulunmak suretiyle Belçika tabiiyetini tekrar iktisap edebilirler.

Ancak evlenmekle Belçikalı olmuş kadınlarla, evlenmiş kadının tabiiyeti hakkındaki 11/Eylül/1928 tarihli Belçika - Fransa mukavelesinin tatbikatı ile Fransız olmuş Belçikalı kadınlar bu maddeden istifade edemezler. Bu son halde meğerki evlilik zeval bulmamış olsun) (15/Ekim/ 1932 tarihli kanun birinci hüküm)

II — (Kocası daha evvel telsik yolu ile Belçika vatandaşı olmuş bulunan ecnebi bir kadın, kocasına tatbik edilen telsikten kendisinin de faydalanması niyetini bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki yıl içinde beyan etmek suretiyle bu sıfatı iktisap edebilir. İşbu beyan kanunun 10 uncu maddesiyle gösterilmiş formalitelere tâbidir.) (15/Ekim /1932 tarihli kanun ikinci hüküm)

III — (4/Haziran/1839 tarihli kanunun birinci maddesi mucibince Belçikalılık sıfatını muhafaza edebilen her şahsın furuğu ikametgâhını Belçikaya nakletmek veya lüzumlu beyanı yapmak vazifelerini ihmal ederek vatandaşlığını kaybedecek duruma düşmüşse, mutad ikametgâhının bulunduğu mahal etatcivil memuru huzurunda beyanda bulunarak Belçika vatandaşlığını iktisap edebilirler.

Bu beyan bu kanunun 21 ve 22 nci maddelerindeki eşkâl ve ehliyet şartlarına tâbidir. Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl içinde beyanın yapılması mecburidir. Bu müddet küçükler için rüş yaşına girdiğinden itibaren hesap edilir.) (4/Ağustos/1928 tarihli kanun madde : 2)

IV — (İskat edilmiş Belçikalı kadın, iskatin tescilinden itibaren bir yıl içinde Belçika tabiiyetini talep edebilir. Eğer kadın reşit değilse bu müddet rüş yaşına girdiğinden itibaren başlar. Aynı müddet içinde çocukları da bu haktan faydalanabilirler.

Küçük çocuklara bu kanunun 21 inci maddesindeki şartlar dairesinde ve 18 yaşını ikmal ettiğinde Belçika tabiiyeti talebinde bulunmak hakkı tanımıştır.

Tabiiyeti terk etmeler işbu kanunun 22 nci maddesiyle tâyin edilen eşkâl dairesinde yapılır.) (15/Mayıs/1922 tarihli kanunun VI ncı geçici maddesi ve 4/Ağustos/1926 tarihli kanunun 11 inci maddesi)

V — (30/Aralık/1953 tarihli kanunun 8 inci maddesiyle 27/Şubat/ 1947 tarihli kararnamenin birinci maddesinin ikinci fıkrası lâğvedilmiştir. Badema bu kanunun birinci maddesinin ikinci fıkrasına bakınız)

VI — (Vatandaşlık mevzuunda evlâtlığın tesirlerine müteallik 11/Şubat/1953 tarihli kanunun ikinci maddesi:)

(Vatandaşlığın iktisabı, ziya ve istirdadı hakkındaki bu kanunun 7 ve 10 uncu maddelerinde gösterilen eşkâl ve şerait dairesinde, Belçika tabiiyeti için bir Option beyannamesi imzalanması hakkı işbu kanunun yürürlüğe girdiği tarihi takip eden ikinci senenin inkizasına kadar kabul edilir.

1 — Bir Belçikalı tarafından evlâtlığa alınmış çocuk ister bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce isterse yürürlüğe girişini takip eden altı ay zarfında

2 — Kendi irade ve arzusu ile Belçika tabiiyetine geçen bir ecnebinin evlâtlığı olan çocuk ister kanunun meriyetinden evvel, isterse yürürlüğe girişi takip eden altı ay içinde :

Evlâtlığa alanın Belçika tabiiyetini iktisabı veya evlâtlığın tahakkuku anında 22 yaşını geçmiş olan ecnebler bu hükümden faydalanamazlar.

İşbu geçici hükmün esası üzerinde muvafakat edilmiş optionlara, tevhit edilmiş bu kanunun 6 ncı maddesinin son fıkrası tatbik edilir.

BELÇİKA'DA PROVENS VE KOMÜN MÂLİYESİ
24/ARALIK/1948 TARİHLİ PROVENS VE KOMÜN MÂLİYESİ
KANUNU

(6/Ocak/1949 tarihli Resmî Gazete)

YAZAN:
Hayri ORHUN
TETKİK HEYETİ REİSİ

Madde : 1 — 19/Temmuz/1922 tarihli kanunla ihdas edilmiş olan Komünler Fonuna müteallik ahkâm ilga edilmiş ve sözü geçen hükümler yerine bu kanunun birinci kısmındaki hükümler ikame olunmuştur.

BİRİNCİ KISIM
Komünler Mâliyesi

Madde : 2 — 1/Ocak/1949 tarihinden itibaren :

- I — Bir Komün İçtimaî yardım fonu
- II — Bir de Komünler fonu tesis edilmiştir.

Bu fonlar bu bölümün II ve III üncü bölümlerinde tasrih edilen şartlara göre Dahiliye Vekili tarafından Komünler arasında tevzi olunacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Madde : 3 — Komün İçtimaî yardım fonu ve Komünler Fonu idare konseyi altı sene için :

1 — İçerisinden biri Reis diğeri Reis vekili olmak üzere Dahiliye Vekili tarafından tâyin edilen dört,

2 — Her biri bir Provensun merkez Komünü meclisi tarafından tâyin edilen dokuz,

3 — Her Provons daimî encümeni tarafından Provonsların merkez Komünleri dışında kalan Komünlerin Belediye Reisi, Encümen azalan ve memurları arasından seçilen ve 11 inci maddede Provons adedine göre derpiş edilip Dokuz sınıfa ayrılan Komünlerin her sınıfının birinci kategorisine dahil olanlara asgarî bir namzet isabet etmek üzere tanzim edilen 12 şer kişilik listelerinden her Provence iki kişi düşmek üzere Dahiliye Vekili tarafından tâyin edilecek 18 olmak üzere 31 âzadan tereküp eder.

İdare konseyi âzalarının vazife ve salahiyetleri (Mandat) 1/Ocak/ 1949 tarihinden başlar.

İdare konseyi müzakerelerine istişarî mütalâa beyan etmek üzere :

I — Dahiliye Vekâletini temsil eden 3,

II — Maliye Vekâletini temsil eden 3,

III — Umumî Sağlık ve aile vekâletini temsil eden 3 memur iştirak edebilirler (23/Temmuz/1952 tarihli kanun madde: 2)

Madde : 4 — İdare konseyi âzaları parasız vazife ifa ederler. Bununla beraber, âzalar devlet memurları hakkındaki mevzuatın tâyin ettiği esaslar dairesinde yol parası ve ikamet yevmiyesinden istifade ederler.

İdare konseyinin idare masraflarını temin edecek tahsisat Dahiliye Vekâleti bütçesine konulur.

Madde : 5 — Komünler ve Komün İçtimaî yardım fonları idare konseyi her sene 1 Ekimden evvel bu fonların malî muameleleri hakkında Dahiliye Vekâletine rapor verecek ve bu raporda bilhassa, komün bütçelerindeki artış ve eksilişleri bildirecek, komünler ve komün İçtimaî yardım fonlarıyla 18 inci maddede derpiş edilen husus fona ait hisseler ve bunların taksim şekillerine müteallik müşahade ve teklifleri formüle edecektir.

İdare konseyi bu rapora kanun ve ircaî hükümleri ihtiva eden kararnamelerde yapılması uygun gördüğü tadillere müteallik tekliflerini de dercedecektir.

Rapor, idare meclisi âzalarının çeşitli mütalâalarını da muhtevi bulunacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

Komün İctimaî Yardım Fonu

Madde : 6 — Komün İctimaî yardım fonu, komünlerin İctimaî yardım işlerinde yapmağa mecbur oldukları masrafları karşılamağa tahsis olunmuştur.

Bu fon, 1955 senesinde (1.065.750.000), 1956 senesinde (1.071.000.000), 1957 senesinden itibaren de (1.076.250.000) Frank miktarında hâzinenin umumî gelir kaynağından ayrılacak senelik varidatla beslenecektir. (17/ Temmuz/1955 tarihli kanun Madde: 1)

Senelik tahsisat her üç aylık devre bidayetinde dörtte biri tediye edilmek suretiyle tesviye edilecektir. (17/ Temmuz/1953 tarihli kanun Madde : 1)

Bununla beraber, dörtte birlerin her birinin balığ olduğu miktarlar sondan bir evvelki üç aylık devre içerisinde Kıralityet, perakende fiat vasatisi endeksi 399,9 dan yukarı veya 350 den aşağı olduğuna göre aşağıdaki şekilde artırılıp eksiltilecektir.

	Endeks	Artırış	Eksiltiş
440 ilâ	449,9	% 12,5	—
430 »	439,9	% 10	—
410 »	429,9	% 5	—
400 »	409,9	% 2,5	—
340 »	349,9	—	% 2,5
330 »	339,9	—	% 5

Nazarı dikkate alınan üç aylık müddet zarfındaki perakende fiat vasatisi endeksi (430) adedine ulaşınca yukarıki tablo aşağıdaki şekilde tadil olunacaktır.

Endeks	Artırış
420 ilâ 429,9	% 7,5
410 » 419,9	% 5

Endeksi rejiminde tedilât yapıldığı takdirde yukarıki iki tablo Kiral tarafından yeni rejime adapte edilecektir. (18/ Temmuz/1955 tarihli kanun Madde : 1)

Komün İçtimaî yardım fonu Dahiliye Vekâleti adı masraf bütçesine kayıt olunacaktır. (17/ Temmuz/1953 tarihli kanun Madde : 1)

Madde 7 — Her üç aylık devreden evvel, 3 üncü maddeye göre kurulmuş olan, idare konseyi, gelecek üç aylık devreye ait tevziat için nazarı dikkate alınması icabeden ihtiyaç karinelerini teklif eder. (17/ Temmuz/1953 tarihli kanun Madde : 2)

Dahiliye Vekâletince kabul edilmiş karineleri bulunmadığı takdirde tevziat, bir evvelki üç aylık devre zarfında komünlerce tutulan hesaplara nazaran her komünün İçtimaî yardım için yapmağa mecbur olduğu safi masraf tutarlarına göre yapılır.

Yukarki fıkrada bahsedilen safi masraf yükünün tâyininde komünün komünler İçtimaî yardım fonuna iştirak payı hesaba katılmaz.

Madde : 8 — Fonun senenin son üç aylık devresinde tevzii icabeden kısmı yapılması zarurî olan masraf bakayası tutarından fazla olduğu sabit olursa fazla kalan miktar ertesi sene bütçesine naklolunur.

Madde 8 bis : — Bir taksidin tevziinden sonra bir komün aleyhine hata yapılmış olduğu sabit olursa, o seneki veya müteakip seneki bir taksit devresinde yapılacak tevziatta alâkalı komünün hissesine evvelce mahrum kaldığı miktarda fazla tahsis yapılmak suretiyle zararı telâfi edilir.

Hatanın vuku bulduğu sene zarfında cari olan tevzi esaslarına göre hesap edilir.

Bir komün lehine hata yapıldığı takdirde komüne haksız olarak verilen para, Dahiliye Vekilinin tazminini âmir kararı üzerine «Credit Communal de Belgique» anonim şirketi tarafından açılacak hesaba borç kaydedilerek 18 inci madde hükmüne göre kurulmuş elan hususî fona verilmek üzere iken paranın tutarı devlet hâzinesine teslim olunur. (13/ Temmuz/1955 tarihli kanun Madde : 2)

ÜÇÜNCÜ KISIM

Komünler Fonu

Madde : 9 — Komünler fonu, devlet bütçesinin umumî gelirleri üzerinden her sene (4.221.000.000) frank ayırmak suretiyle beslenmektedir.

Hâzinenin umumî gelirleri üzerinden ayrılan bu hisse 1/Ocak/1956 tarihinden itibaren her sene 25 milyon frank arttırılmıştır. (18 Temmuz/ 1955 tarihli kanun. Madde : 3)

Komünler fonu Dahiliye Vekâleti tarafından adî masraf bütçesine kayıt olunur.

Madde : 10 — Altıncı maddenin 4 ve 5 inci fıkralarıyla tesis edilen müteharrikiyet rejimi komünler fonuna da tatbik olunur.

Bu maksatla, fon senenin üçer aylık müddetlerine tekabül eden dörtte birlere ayrılmıştır. Bu dörtte birlerden her biri bir evvelki üç aylık müddet zarfındaki Kıraliyet perakende fiat vasatilerinin tesiri altındadırlar. (18/Temmuz/1955 tarihli kanun Madde : 4)

Madde : 11 — Aşağıdaki hükümlere hâlel gelmemek üzere fonun yüzde 46,15 santim komün nüfusuna göre taksim olunur. (10/Ekim/1955 tarihli Kıral kararnameşi Madde : 1)

1 — 1000 den aşağı nüfuslu komünler 999 nüfuslu itibar olunur; Bunlara nüfus başına tahsis olunan hisseler, temel tahsisat (Dotation de base) ismi verilmiştir.

2 — Diğer komünlere nüfus başına tahsis edilmiş olan hisselerin, arttırılmış temel tahsisat yüzdeleri aşağıda gösterilmiştir.

Nüfusu	1000	ilâ	2499	olan komünler	% 10
»	2500	»	4999	»	% 20
»	5000	»	9999	»	% 30
»	10000	»	19999	»	% 60
»	20000	»	29999	»	% 100
»	30000	»	39999	»	% 140
»	40000	»	49999	»	% 180
»	50000	ve daha :	fazla	»	% 220
Anvers, Brüksel, Gan ve Kiyej şehirleri					% 500

3 — Bunlardan başka temel tahsisata, adli kanton merkezi olan komünlerde % 30, İdarî kaza merkezi olan komünlerde % 50, Provens merkezi olanlarda % 100, devlet merkezine de % 150 ayrıca zam yapılır.

4 — 125 ve 171 sayılarla tanzim edilmiş 28/Şubat ve 31/Mayıs/1935 tarihli Kıral kararının birinci maddesinin 3 üncü fıkrasının tatbikatında Personelin tamamı veya bir kısmı ücret bahsinde tasnif harici bırakılan komünlerden nüfus miktarı asgarî (900) e baliğ olanlar da keza temel tahsisat arttırısından istifade ederler.

Yukarıki fıkrada derpiş edilen arttırış Kıral kararnamesiyle tensip olunur. Bu para Grafik tatbikinde en geç tevziatın yapıldığı geçen senenin 30/Eylül tarihindeki tasnif harici bırakma ameliyesi nazarı itibare alınır.

5 — Üçüncü ve dördüncü paragraflarda derpiş edilen tahsisat arttırışları birleştirilemez: En lehte olan rejim tatbik olunur.

Madde : 12 — Fonun yüzde 16,67 si küsurat nazarı itibare alınmamak üzere yolların metre kare ile ifade edilen yüz ölçümü tutarınca tevzi edilecek ve aşağıda gösterilen yollar sırasıyle 2 - 3 ve 1 emsalleriyle çoğaltılacaktır.

- a) Alelâde taş kaldırımı hariç olmak üzere sert örtü ile kaplanmış komün yolları ;
- b) Alelâde taşla örtülmüş komün yolları ;
- c) İslah edilmemiş komün yolları ve keza, devlet ve provens yolları.

Yüz ölçümü hesabında duruma göre Tretuvar, hendek ve şose ile hendek arasındaki sahada nazarı itibara alınır.

Yolların yüz ölçümü tevzie esas olarak alındığı zaman, bu maddenin birinci fıkrasındaki kategorilerden birisi içerisinde veya diğerleriyle birlikte asgarî % 5 arttırma veya eksiltmeye tâbi tutulur. Komünler her sene 1/Ekim tarihinden evvel Dahiliye Vekâletine haber vereceklerdir. (27/Eylül/1949 ve 10/Ekim/1951 tarihli Kıral Naibi kararnamesi Madde : 1)

Geçen fıkrada yazılı tenzilât beyannamesini muayyen müddet zarfında vermeyi ihmal eden komün bir sene' müddetle bu madde hükmüne

göre yapılmakta olan tevziden bir sene müddetle hariç tutulacaktır. Hissenin arttırılmasını temin maksadiyle yanlış beyanda bulunan komünler de aynı muameleye tâbi olacaklardır. Hariç tutulma emri Dahiliye Vekilinin kararıyle verilir.

Geçen fıkra hükmüne göre tevziden hariç bırakılan komünlerin hissesi 18 inci maddede zikredilen hususî fona verilir.

Madde : 13 — Fonun yüzde (6,41) i :

(Kıral Kararnamesi 10/Ekim/1951 Madde : 1)

1 — Nısfı komün nüfusuna göre,

2 — Yüzde kırkbeşi, kadastrosu yapılmış musakkaflar üzerinden evvelki sene zarfında alınan vergi miktarlarına göre,

3 — Yüzde beşi aynı senenin gayri musakkaflar kadastro geliri tutarına göre, tevzi olunur.

Bununla beraber, bu gelir, müsakkafattan alınan kadastro gelirinin % 95 ine balığ olununcaya kadar 1939 senesinden beri tarh edilen en yüksek vergi üzerinden tevzie tâbidir.

Madde : 14 — Fonun (17,95) i umumî maarif için yapılan safi masraflara göre tevzi olunur ;

(Kanunla devlet hesabına nakledilmiş ilkokul öğretim personeline ve gardiyanlara komünler tarafından verilen süplemanlarla muadiliyeti kabul edilmiş olan okullar personeline 1950 nihayetini geçmemek üzere tahsis edilmiş olan benzeri süplemanlar umumî maarif masraflarına ithal edilemezler;) (9/Nisan/1955 tarihli kanun madde : 5)

Madde : 15 — Fonun (12,82) si hazine tarafından açılmış ve Konsolide edilmemiş kredi borçları hariç olmak üzere komünlerin safi borçlara üzerinden tevzi olunur. (10/Ekim/1955 tarihli Kıral kararnamesi madde : 1)

Madde : 16 — 14 ve 15 inci maddelerin tatbikatında safi borç, bir evvelki bütçe devresi hesabına mahsus masrafla buna tekabül eden gelir arasındaki farktır.

Madde : 17 — 11 ve 13 üncü maddelerin istihdaf ettiği taksim, son on senelik nüfus sayımı ile resmen tesbit edilen nüfus miktarı esas tutu-

arak yapılır. Bir komünün on senelik müddetin cereyanı esnasında bu taksimlere esas teşkil etmiş olan bir sene evvelki 31/Kânunuevvel nüfusu son yapılan nüfus sayımında tesbit edilen miktardan % 10 dan fazla olduğu takdirde bu nüfus taksime esas tutulur.

Bununla beraber, geçen fıkranın tatbiki 11 inci maddenin 4 üncü bendine göre bir komüne muhassas tahsisat artımının azaltılması veya ilgasını istizanı ediyorsa fondan yapılan 45 santimlik tevziden komünün alacağı hisseler mecmuu sözü geçen fıkranın tatbikine evvelce muhassas miktardan aşağı olamaz.

Madde : 18 — Komünler fonunun tevziatına taallük eden bir sene evvelki bütçe senesinde emlak vergisine en az 350 santim munzam kesir ilâve etmemiş olan komünlere yüzde hesabıyla hisseler dağıtmak için bütçenin gelir ve gider kısımlarında açılacak hesaba konulmak ve hususî bir fona verilmek üzere (Umumî bütçe varidatından) hisse tefrik olunur.

Bu hisseler şu şekilde tesbit olunur.

- 1 — En az 151 santim munzam kesir tarh etmemiş komün için yüzde (50)
- 2 — 151 — 200 santim munzam kesir tarh eden için yüzde (40)
- 3 — 201 — 250 santim munzam kesir tarh eden için yüzde (30)
- 4 — 251 — 300 santim munzam kesir tarh eden için yüzde (20)
- 5 — 301 — 349 santim munzam kesir tarh eden için yüzde (10)

Hisselerin tefriki bis - 8 nci maddenin ikinci bendinde gösterilen usule göre Dahiliye Vekâleti kararıyla yapılır.

Hususî Fon, Komünler İçtimaî yardım ve Komünler fonları idare konseylerinin mütalâaları alınmak suretiyle bilhassa borçluluk derecelerine göre Dahiliye Vekili tarafından Komünlerin istifadelerine tahsis olunur.

1 ve 2 nci bentlerde tesbit edilen hisse ve yüzdeleri Komünler İçtimaî yardım ve Komünler fonu idare konseylerinin mütalâası alındıktan sonra Kıral tarafından tadil edilebilir. (18/Temmuz/1955 tarihli kanun Madde : 5)

Madde : 19 —11 -15 inci maddelerde derpiş edilen taksim diğerlerinden ayrıdır.

Komünlere verilen paylar her üç ay içerisinde dörtte bir olarak tediye olunur.

Bununla beraber kat'î hesap görülünceye kadar üç aylık tediye avans olarak verilir. Kat'î hesabın kabulünden sonra mütebaki tediye icrası sırasında icabeden düzeltmeler yapılır.

(Bir komüne tevzide verilmesi icabeden hisse miktarından fazla avans verilmiş olduğu takdirde fazla miktar alâkalı Komün için açılmış olan cari hesaba borç kayıt edilmek suretiyle Belçika Komün Kredi Anonim Şirketi tarafından geri verilir.) (18/Temmuz/1955 tarihli kanun Madde : 6 bent - 1)

Üç aylık Devre zarfında verilen avanslar bir sene evvelki tevzide Komüne tahsis edilen hissenin dörtte birine tekabül eden miktara müsavidir. (Son tevzi neticesinde bir Komün aleyhine bir hata yapıldığı tesbit edilirse tahsis edilen hisse miktarından mahrum kalan Komünün zararı müteakip tevzi senesinde telâfi edilir. Bu meblâğ hatanın yapıldığı sene zarfında kabul edilmiş olan tevzi esaslarına göre hesap olunur.

Bir Komün lehine hata yapıldığı takdirde Madde 8 - Bis'in 2 nci bendi hükümleri tatbik olunur.) (18/Temmuz/1955 tarihli kanun. Madde : 6 Bent - 2).

Madde : 20 — 11 ve 15 inci maddede zikredilen hisselerle bunların tevzi şeklini tanzim eden hükümler İdare konseyinin teklifi, Vekiller Heyeti kararı üzerine Kıral kararnamesiyle tadil olunabilir. Bu tadilât Ekimden evvel ilân edilmek şartıyla ilân tarihini takip eden 1/Ocak tarihinden itibaren meriyete girer. İlân yukarıki tarihten sonra yapıldığı takdirde tadilât ikinci senenin 1/Ocağından sonra mer'i olur.

Dahiliye Vekili her sene idare konseyinin raporunu da bağlamak suretiyle vaki tadilâtı parlâmentonun itilama arzeder.

Madde 21 — Kanun anlaşmalardaki «Komün fonları ve bahusus fonlar» kelimeleri «Komünler fonu» kelimeleriyle değiştirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İki Fona Müteallik Müşterek Hükümler

Madde : 22 — Komün Kanununun Bis 121 maddesi, komün İçtimaî yardım fonu ile bu kanunla tesis olunan fondan tediye edilen hisseler hakkında tatbik olunur.

İKİNCİ KISIM

Provens İdareleri Mâliyesi

Madde : 23 — 1 Ocak 1949 dan itibaren bir provensler fonu tesis edilmiştir.

Bu fon muhteviyatı bu kısmın 1 ve 2 nci bölümlerinde tasrih edilen şartlar dahilinde Dahiliye Vekili tarafından provensler arasında taksim olunur.

BİRİNCİ BÖLÜM

Madde : 24 — (Provensler fonu idare konseyi aşağıda gösterilen 13 âzadan mürekkeptir.

1 — Dahiliye Vekili tarafından biri reis biri ikinci reis olmak üzere 6 sene müddetle tâyin edilen 4 âza;

2 — Provens daimî encümenleri tarafından provens başına birer kişi olmak üzere intihap edilen 9 aza. Bu azalar fiilen vazifedar bulunan daimî encümen âzaları arasından seçilirler. Bunların vazifeleri daimî encümen âzalarının yenilenmesi tarihine kadar devam eder.

Dahiliye Vekili kendi vekâleti mensuplarından birini kâtip olarak tâyin eder. Dahiliye Vekilini temsil eden 2, Maliye Vekilini temsil eden keza 2 delege idare konseyi müzakerelerine istişarî mütalâa beyan etmek üzere iştirak edebilirler.) (23/Temmuz/1952 tarihli kanun madde : 3)

Madde : 25 — 4 üncü madde hükümleri provensler fonu idare konseyi hakkında da tatbik olunur.

Madde : 26 — Provensler fonu idare konseyi her sene 1 Ekimden evvel sözü geçen fonu faaliyeti hakkında Dahiliye Vekiline bir rapor verecektir. Bu raporda bilhassa, provens bütçelerinin masraf, artış ve eksilişleri bildirecek ve provensler fonunun tevzi edilen hisselerle fon tevziatına müteallik yararlı müşahade ve mütalâalarını beyan edecektir. Konsey, bu kanunda ve kanunun tatbikine müteallik kararnamelerde yapılmasını uygun gördüğü tadiller hakkındaki tekliflerini de rapora dercedecektir. Provensler idare konseyi âzaları tarafından serdedilen muhtelif mütalâalar da raporda gösterilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

Provensler Fonu

Madde : 27 — Provensler fonunun geliri her sene hazine umumî gelirinden ayrılan 708.750.000 franktan ibarettir. (18/Temmuz/1955 tarihli kanun madde:2)

Bu tahsisat 10 uncu madde hükümlerine göre arttırılıp eksiltilir.

Madde : 28 — (Fonun % 26 sı son nüfus sayımıile resmen tesbit edilmiş olan Provens nüfus miktarına göre tevzi olunur.) (11/Mart/1954 tarihli Kıral kararnamesi Madde : 1)

Bu taksimde 17 nci maddenin ikinci bendi hükümleri tatbik olunur; 18/Eylül/1950 tarihli Kıral kararnamesi Madde : 1)

Madde : 29 — A — (Fonun % 15) i aşağıda gösterildiği şekilde:

I — (% 32) si, Provens yollarının yüz ölçümüne göre ;

II — (% 42) si, sert satırlı (alelâde taşla döşenenler hariç) Komün yolları yüz ölçümüne göre ;

III — (% 26) sı, Alelâde taşla döşenen veya ıslah edilmemiş olan komün yollar yüz ölçümüne göre tevzi olunurlar.

Yolların yüz ölçümünde vaziyete göre, tretuvarlar, yolla yan hendekler arasındaki saha ve yan hendekler metrekare olarak ifade edilmek suretiyle hesaba katılır.

Bu madde maksut olan tevziata esas olarak bunların yüz ölçüleri alındığı takdirde bunlar asgarî (% 5) bir arttırma veya eksiltmeğe tâbi tutulurlar, yeni elde edilen Donelerden müteakip sene tevziatında istifade edilir.

B — Fonun (% 5) i Provenslerin yüz ölçümüne göre tevzi olunur. (11/Mart/1954 Kıral kararnamesi Madde : 2)

Madde : 30 — Fonun (% 38) i aşağıdaki şekilde :

I — (% 60) ı tevziin yapıldığı bütçe senesinin 1/Ocak tarihinde her Provensde umumî veya devlet tarafından muadeleti tanınmış hususî öğretim müesseselerinin teknik kısımlarında kayıtlı talebeler adedine göre ;

II — (% 40) ı teknik öğretim masrafları hariç olmak üzere umumî öğretim safi masraf mükellefiyetlerine göre tevzi olunur.

Safi masraf mükellefiyeti 16 ncı maddede denilen şekilde tesbit ve tâyin olunur. (11/Mart/1954 tarihli Kıral kararnamesi madde: 2)

Madde : 31 — Fonun (% 16) sı açılan krediden mütevellit borçlarla hazineden yapılan, konsolide edilmemiş, istikrazlardan mütevellit olanlar hariç olmak üzere safi borç mükellefiyetleri miktarına göre tevzi olunur.

16 ncı madde bu maddeye de tatbik olunur. (11/Mart/1954 tarihli Kural kararnamesi Madde : 3)

Madde : 32 — 28-31 inci maddelerde derpiş edilen tevzie müsteniden yapılır.

Provenslere verilen hisseler 19. uncu maddenin 2-4. üncü bentlerindeki esaslar dahilinde her üç ay içerisinde dörtte bir olarak tediye olunur. (18/ Temmuz/1955 tarihli kanun, Madde: 8).

Provens Kanununun 113. üncü maddesinin 2. nci bendi ahkâmı geçen fıkraya mevzu teşkil eden tediyeler için de tatbik olunur.

Madde : 32 — Bis - (Bir Provens zararına yapılmış bir hatanın son taksidin tevzii sırasında tahsis edilmesinde 19. uncu maddenin 5. inci bendi tatbik olunur.

Bir Provens lehine hata yapılmış olduğu takdirde haksız olarak tahsis edilmiş olan para (8 bis) inci maddenin 2. nci bendindeki usule göre tazmin ve Dahiliye Vekili tarafından hataen verilen kısım tenzili nazarı itibare alınmak suretile Provensler arasında bu tevzideki hisseler miktarlarına göre tevzi olunur. (18/Temmuz/1955 tarihli kanun, Madde: 9).

Madde : 33 — 28 - 31. inci maddelerde derpiş olunan hisseler ve bunların tevzilerine müteallik hükümler Provensler fonu idare konyeyinin teklifi üzerine Vekiller Hey'eti kararına müsteniden Kral kararnamesile tâdil olunabilirler. Tâdile müteallik hükümlerin meriyen mevkiine girmesi 20. nci maddede zikrolunan esaslara göre tanzim olunur.

Dahiliye Vekili, idare konyeyinin raporunu da eklemek suretiyle her sene tadilât hakkında Millî Meclise malûmat verir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Munzam Hükümler

Madde : 34 — Gelirler Vergisi Kanununun 83. üncü maddesi hükümleri aşağıdaki şekilde değıştirilmiştir :

Madde — Provens ve Komünler :

a) İrat üzerine mevzu sedüleri vergilerle, bu vergilerin esas ve balığı üzerine konan mümasil resimlere (Taxes) munzam kesirler ilâvesine (Arazi vergileri müstesna);

b) Çiftlik hayvanları üzerine resim tarh etmeğe yetkili değıllerdir. (Bu hükümler, 1949 malî senesi bidayetinden itibaren mer'idir).

Madde : 35 — 1949 malî yılma ait aşağıdaki vergi işlerine müteallik ahkâm mülğadır :

1 — İrat üzerine mevzu vergiye ait kanunun 81 inci maddesi ;

2 — 24/Ocak/1935 tarihli ve 72 numaralı Kıral kararnamesinin 7 nci maddesinin 1. inci bendi. Aynı maddenin 3. üncü bendindeki «Sözü geçen vergiye» kelimeleri yerine «Otomobiller ve diğer motorlu veya buharlı nakil vasıtaları üzerine mevzu resimlere» kelimeleri ikame olunmuştur.

3 — 4/ Temmuz/1930 tarihli kanunun 7. nci maddesile tâdil edilen 28/Ağustos/1921 tarihli kanunun 2. nci maddesi ve 89. uncu maddesinin sonuncu bendinin ilk cümlesi ;

Madde : 36 — Evvelki senelere ait olanlar hariç olmak üzere :

1949 mali senesinde aşağıdakiler kaldırılmışlardır :

1 — Provens ve komünlere ait munzam kesirler.

a) Tehammür iş veya ispirtolu içki satan dükkânların açılışından alınan resim üzerine mevzu olanlar.

b) Oyun ve bahsi müştereklerden alınan resim üzerine konanlar bir daha tarh edilemezler.

Kanunda derpiş edilenler hariç olmak üzere, yukarıdaki hükümler Provens ve komünlerin yukarıki a ve b bentlerinde zikredilen vergiler üzerine müşabih resimler vazeylemelerine mâni değildir.

2 — Devlet menfaatına tesis edilmiş olan resimlerden :

a) Eğlence veya temaşalar,

b) Köpekler,

c) Bisikletlerden alınanlar.

Provensler ve Komünlerin eğlence ve temaşalara resim koyma yetkileri tiyatro salonunda verilen ve aşağıdaki kategorilere giren temsillere teşmil edilemez : Trajedi, Opera, Opera komün, Operet, Komedi ve Vodvil, Fars Folklorik, Dram, Gezginci olmıyan Tropit tarafından verilen mevsim başlangıcı ve mevsim sonu Revüleri.

Madde : 37 — İrat vergileri hakkındaki kanunun 59. uncu maddesinin 2. nci bendinin son üç fıkrasının tahsilat tehirinden dolayı faiz alınmasına dair hükmü 1/Ocak/1959 tarihinden sonra mülğadır.

Madde : 38 — İrat vergileri kanununun 1949 ve müteakip malî seneler içerisindeki tahsilattan Provens ve Komünlere verilecek mebalîğ ile, sözü geçen malî seneler hasılatından hisseler tefrikine müteallik 75. inci maddesi hükmü kaldırılmıştır.

Madde : 39 — Hangi seneye ait ve mürtebit bulunursa bulunsun (Aşağıdaki hükümlerin) tarh ve tahsile müteallik olanları 1/Ocak/1949 tarihinden itibaren mülğadır :

1 — Gelir vergilerine ait kanunun 80. inci maddesinin 1. inci bendinin b fıkrası,

7 — 24/Ocak/1935 tarihli ve 72 numaralı Kıral Kararnamesinin 7. nci maddesi.

3 — Vasıtasız vergiler ve müşabih resimler hakkındaki ahkâmı tadil eden 31/Aralık/1925 tarihli kanunun 52. nci maddesinin 2 ve 3. üncü bentleri.

Madde : 40 — İrat vergileri kanununun 80. inci maddesinin 1. inci bendinin a fıkrasının 1949 ve müteakip senelere ait vergi mükellefiyeti tahminine müteallik hükümleri kaldırılmıştır.

Madde : 41 — 39 ve 40. inci maddeler ahkâmını ihlâl etmemek şartıyla Provens ve Komünlerin 1948 ve daha evvelki seneler hisse tevziyatındaki pay veya munzam kesir namı altındaki gelirleri ve bunların 1949 veya daha sonraki senelere intikal eden bakiyeleri üzerindeki haklan mahfuzdur.

Madde : 42 — 27/Kasım/1891 tarihli serseri ve dilencilîğın men'i hakkındaki kanun aşağıdaki şekilde değıştirilmiştir :

1 — 4 ve 21. inci maddeler ahkâmı yerine aşağıdaki hükümler ikame edilmiştir :

Madde : 4 — Düşkünler evine (Maison de refuge) kapatılma talebi bir komün idaresi tarafından vâki olduğı takdirde bakım masrafı, varidatı kifayet etmediğı takdirde komün tarafından malî yardım yapma mecburiyetine halel gelmemek üzere, İçtimaî yardım komisyonuna aittir.

(Madde : 21) — Adlî bir makamın kararile dilenciler evine kapa-

tilan şahısların bakım masrafları devlet hâzinesinden yapılır. Bu suretle düşkünler evine kapatılan şahısların bakım masrafları da aynı şekilde yapılır.

22, 23 ve 36. ncı maddeler mülğadır.

Madde : 43 — 15/Mayıs/1912 tarihli çocukluğun himayesi hakkındaki kanun aşağıdaki şekilde tâdil edilmiştir :

1 — 10. uncu maddenin 3. üncü bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir :

Evvelki fıkralarda yazılı bakım ve öğretim masrafları ödeme iktidarları varsa çocuklara veya bunları iâşe ile mükellef bulunan şahıslara aittir. Bunların ödeme kabiliyetleri yoksa bu masrafları tedaviye mükellefiyeti devlete aittir.

2 — 13/Nisan/1928 tarihli kanunla muaddel 42. nci maddenin 1. inci bendi ahkâmı yerine aşağıdaki hükümler ikame edilmiştir :

(Çocuklar mahkemesi tarafından alınan tedbirlere göre yapılması gereken küçüklerin bakım ve öğretim masrafları ödeme kabiliyetini haiz olan çocuklara veya bunları iâşe mükellefiyetinde bulunan şahıslara aittir. Bunlar ödeme kabiliyetine haiz değilse bu masraflar devlet hâzinesinden tedaviye olunur.

Aynı maddenin ikinci bendi mülğadır.'

3 — 43. üncü madde kaldırılmıştır.

4 — Kanuna şu şekilde 47 bis maddesi ilâve olunmuştur:

(Madde: 47 bis — Devlet, ödeme kabiliyetini haiz bulunan küçükler veya bunları iâşe ile mükellef olan şahıslar aleyhine bakım ve öğretim masrafları içain adalete müracaat hakkına sahiptir.

Dâva hakkı Medenî Kanunu 2977. nci maddesi ahkâmına göre müruru zamana uğrar.

Madde : 44 — 42 ve 43 üncü maddeler 1/Ocak/1949 tarihinden itibaren mer'idirler.

GEÇİCİ MADDELER

Madde : 45 — 1949 bütçesi için devlet menfaatine aşağıdaki mükellefiyetler tesis edilmiştir :

a) İrat vergileri kanununun 35. inci maddesinde tesbit edildiği şekilde sözü geçen kanunun 25. inci maddesinin 1 ve 2. nci bendlerinde istihdaf edilen kârlar üzerine konulan meslekî resim üzerine 110 santimlik' fevkalâde zam ;

b) Aynı kanunun 34. üncü maddesinin 1 ve 3. üncü bentlerinde tesbit edilmiş olan yatırılmış sermaye gelirlerinden alınan menkulât vergileri matrahı üzerine 110 santimlik fevkalâde zam;

c) İrat üzerine mevzu meslekî resim hakkındaki kanunun 35. inci maddesinin 9. uncu bendinin b fıkrasına göre 100 santim munzam kesre tâbi olanlar hariç olmak üzere sözü geçen kanunun 25. inci maddesinin 1 ve 2. nci bendlerindeki mesle kresmine 20 santimlik fevkalâde zam.

Madde : 46 — Eski seneler bakayası hariç olmak üzere 20/Ağustos/ 1947 tarihli kanunun 40. inci maddesi 1949 senesi için kaldırılmıştır.

Madde : 47 — Bu kanunun 36. nci maddesile ilga edilmiş olan mezkûr maddenin 2 numaralı bendindeki resimlerle eğlence ve temaşa resimleri üzerine komünlerce konulan munzam kesirlerle temsillerden hiç bir resim alınmaması hakkındaki sözü geçen maddenin son fıkrasındaki kayıt baki kalmak üzere 1948 senesinde mer'î tarifelere göre alınması lâzım gelen harçlar 1949 senesi için (Aksine konulmuş kayıtlar nazara alınmadan) kanım ve nizamnameler ahkâmına tevfikan devlet hesabına tahsil edileceklerdir.

Bütçeye gelir ve gider kısımlarında yer alacak olan bu tahsilâtın miktarı Kıral tarafından tesbit edilen bir hisse vezne idare masraflarını karşılamak üzere Kıral kararnamesiyle tesbit edilecek şartlar dahilinde Komünlere verilecektir.

Madde : 48 — 1949 malî senesi bütçelere bu kanun hükümlerine intibak edinceye kadar 2 ve 23 üncü maddelerle tesis edilmiş bulunan fonlardan yapılması gereken masraflar sözü geçen 1949 senesi devamınca

Maliye Vekilinin usulüne göre tanzim edeceği ihtiyaç nisbetinde verilecek hazine avanslarıyla tesviye olunur.

Perakende içki satan yerlerin açılışından resim alınmasına dair olunan kanun hükümlerinin bir kısmını ilga eden 26/ Temmuz/1952 sayılı kanun.

Madde : 17 — 2. Provens ve Komün mâliyesi hakkındaki 24/Aralık /1948 tarihli kanunun 36 ncı maddesi hükmü ;

Kuşat vergileri üzerine konulan ve devlet menfaatine cibayet edilen bütün resimler hariç olmak üzere 1953 malî senesinden sonra Provens ve Komün İdareleri Tehammür etmiş veya ispirotlu perakende içki satışlarından yalnız senelik bir resim alabilirler şeklinde tadil edilmiştir.

NOT :

YAZI ÜCRETLERİ HAKKINDA DİVANI MUHASEBAT KARARI

Vekâletimizce iki ayda bir neşrolunan İdare Dergisi'nde çıkan telif ve tercüme yazılar dolayısıyla sahiplerine ödenecek ücret hakkındaki Divanı Muhasebat Reisliğinin 2/11/1957 gün ve 409447/1898 sayılı yazıları aşağıdadır :

Mezkûr yazıya nazaran İdare Dergisi'ne dercedilmek üzere gönderilecek yazıların neşrinde, yazı sahiplerine ödenecek para miktarı 50 liradan az olduğu takdirde hiç bir kesintiye tâbi tutulmayacaktır. Yazının fazlalığı hasebile ödenecek ücret bu miktarın üstünde bulunduğu takdirde ise Noterlikçe düzenlenecek bir temlikname gönderildiğinde yine kesinti yapılmıyacaktır.

Şayet temlikname yollanmazsa serbest meslek kazancı olarak gelir vergisine tâbi tutulması iktiza etmektedir.

Ancak, temliknamenin mahalli Noterlikçe tanzimine esas teşkil edecek olan yazı ücreti, telif ve tercüme yazılarının İdare Dergisi'nde neşrinden sonra malûm olacağı cihetle, yazıların neşredilmemesi halinde önceden fuzuli bir masraf yapılmaması için telif ve tercüme yazılarının yollanmasında vergiye tâbi tutularak yazı ücretinin ödenmesi veya temlikname gönderileceği kaydını ihtiva edecek ayrı bir yazının da sahibi tarafından eklenmesi icabetmektedir.

Gereğince işlem yapılması rica olunur.

DERGİ

T. C.

DİVANI MUHASEBAT REİSLİĞİ

Sayı : 409447/1898

2/Kasım/1957

DAHİLİYE VEKÂLETİNE

Yüksek Vekâletlerince yayınlanmakta olan İdare Dergisi'nin 246 sayılı nüshasında neşredilen makale ücretlerini muhtevi olup, Muhasebe Müdürlüğünce tanzim edilerek vize edilmek üzere Divana gönderilen itâ emirlerinin vizesinde hasıl olan tereddüt üzerine keyfiyet Umumî Heyete intikal ettirilmiş olmakla yapılan görüşme sonunda :

Umumî Heyetçe 25/5/1953 tarihinde itihaz edilen 2157/1 sayılı kararla gerek Devlet Daire ve Müesseselerince çıkarılmakta olan Dergilere dercedilmek üzere yazdırılan makaleler, gerek bu daire ve müesseselerce gösterilen lüzum üzerine yaptırılan tercüme, 5421 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 66 ncı maddesinin 3 üncü fıkrasında bahsedilen telif hakkı tâbirinin medlûlüne dahil telâkki edilmiş ve böyle olunca da, (yani makale ve tercüme telif hakkını haiz fikrî faaliyetler olarak kabul olunca) gerek mütercimlerin, gerekse makale yazarların —ister serbest meslek erbabından olsun, ister bir müessese veya bir dairenin memur ve hizmetlisi bulunsun— 5421 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 66 ncı maddesine (her ne suretle olursa olsun —imtiyaz, ihtira, telif, işletme ve ticaret ünvanı, alâmeti farika gibi— edebî, sınaî ve ticarî hakların satışından, devir temlikinden elde edilen ve bir takvim yılı içinde. 5.000 lirayı aşan kazançlar) suretinde yazılı bulunan 3 üncü fıkrası hükmünden faydalanabilmeleri için sözü edilen tercüme ve makalelerden doğan ve bu fıkra gösterilen haddi aşığın bulunan telif haklarının satılmış veya devredilmiş olması gerekmektedir.

Aksi takdirde, bu konudaki faaliyetler bir serbest meslek faaliyeti halini alacağından bu suretle telif hakkı satılmamış bulunan tercüme ve makale bedellerinin de tediye sırasında vergiye tâbi tutulması icab etmekte olması itibarıyla, bir daire veya müessesece yaptırılan bir tercümenin veya Dergilere dercedilmek üzere yazdırılan bir makalenin telif hakkının devir ve temlik muamelesi yapılmadıkça sahiplerine ödenecek bedelleri hakkında (bu bedeller 66 ncı maddenin 3 üncü fıkrasında gösterilen haddi aşığın olsa dahi —yani kazançları bir takvim yılı içinde 5.000 lirayı aşmasa dahi—) mezkûr fıkradaki istisnânın uygulanması suretile muamele ifasına imkân görülemez.

Bahse konu makale ve tercüme baderimin Gelir Vergisi Kanununun 66 ncı maddesinin 3 üncü fıkrası karşısındaki durumu böylece tesbit olunduktan sonra mezkûr bedellerin, tediyesinde aranacak belgelerin şekil ve mahiyetine nakli müzakere olunarak neticede :

Bütçe giderlerinde aranacak belgeler cetvelinin değişik 96 ncı maddesinde ; (telif hakkı ücretlerinde : itâ âmirlerince kabulü müzekkere, eserin müsveddelerinin tamamen alındığına dair tesellüm ilmühaberi veya şerhi, eser sahibinden alınacak 22 örnek numaralı vekâletname, 22/1 önek numaralı temlikname —her ikisi de Noterden tasdikli—

50 liraya kadar olan telif ücretleriyle, telif ve tescil hakkı bulunmayan makale, resim ve benzerlerine ait ücretlerde vekâletname ve temlikname alınmasına lüzum yoktur), denilmekte olduğu ve binnetice herhangi bir telif hakkının satış bedelinin ödenmesi için bu maddede yazılı olduğu şekilde temliknamenin verile emrine bağlanması lâzımgeldiği sonucuna varılmıştır.

Gerçi, vize şubemizce bu babda yapılan istizaha Yüksek Vekâletleri Tetkik Kurulu Reisliğince verilen cevapta; maddenin son fıkrasına temaslâ, Dergiye dercolunacak makalelerin bu fıkradaki istisnadan faydalanacakları, binnetice bir temliknameye ihtiyaç bulunmadığı ileri sürülmekte ise de, bu istisna, sarahaten görüldüğü üzere 50 liradan aşağı telif hakkı satış bedelleri ile, telif hakkına mevzu teşkil etmeyen ve binnetice mahiyetten satış konusu olabilecek telif hakkım esasında haiz bulunmayan eserlere ve faaliyetlere (ki, bunların neler olduğu da keza 5846 sayılı fikir ve sanat eserleri kanununda yazılıdır) matuf olup, halbuki bahis konusu makaleler telif hakkına mevzu teşkil eden fikrî faaliyetlerden ibaret bulunmaları itibarile mezkûr fıkranın (telif hakkı bulunmayan makalelere ait ücretler) halikındaki son hükmüne tâbi tutulmalarına imkân olmadığı gibi, ilişik verile emirlerine nazaran, her bir makale ücreti, 50 liradan yüksek olması itibarile fıkranın (50 liradan aşağı ücretler) hakkındaki istisnasının da işbu verile emirleri münasebetile tatbiki mümkün görülememiştir.

Buna mukabil; telif hakkının bu yolda satışı belgelendirilmediği takdirde ortada (telif hakkı satışından mütevellit bir kazanç) mevcut olmayıp; bir serbest meslek faaliyeti olan (makale yazma ücreti) bahis konusu edilebileceğinden, bu gibi kazançlar ise ne Gelir Vergisi Kanununun 18 inci maddesi, ne de 66 ncı maddenin 3 üncü fıkrası hükümlerine dahil olmayıp, bir serbest meslek kazancı mahiyetinde olduğundan buna göre ve tediyeye sırasında vergisinin kesilmesi lâzım gelmekte bulunmuştur.

Binaenaleyh, hâdisede, Yüksek Vekâletlerince yayınlanmakta olan İdare Dergisi'ne dercolunan makale bedelini muhtevi verile emirlerine makaleleri yazanlardan telif haklarını sattıklarına dair Noterlikçe tasdikli temlikname raptedilmemiş ve böyle bir belgenin raptedilmemesi halinde de, bu ödemelerden serbest meslek kazancı olarak tediye sırasında vergi kesilmesi iktiza eylemekte bulunmuş olduğundan muamelenin ya makale sahiplerinden telif hakları mı sattıklarına dair ayrıca temlikname istihsali ile tahakkuk evrakına raptı —bu takdirde tediye sırasında vergi kesilmesine mahal kalmıyacaktır— veyahut böyle bir belgenin istihsali mümkün görülmediği takdirde, serbest meslek kazancı olarak vergi kesilmesi suretile ıslâh ve ikmâli için bu halidaki verile emirlerinin iadesine karar verilmiştir.

Keyfiyeti, Umumî Heyetin 21/10/1957 tarihli kararile ve saygılarımla arz ederim.

(13 adet itâ emri merbutatı ile birlikte ilişik olarak iade kılınmıştır.)

**Divanı Muhasebat
Reisi**

TÜRKÜN KİTABI

(Aandum)

Türk ideoloji ve felsefesini veciz bir şekilde ifade ve izah eden bu kitap, birliği ve birleşmeyi telkin etmekte, nesilden nesile geçecek Türklüğe has fazilet, meziyet ve kemal vasıflarım belirtmektedir.

Ankara, Bahçelievler 24 üncü sokak 11 No. da oturan Demir Abadan tarafından 11 fasikül halinde çıkarılacak olan bu eserin ilki neşredilmiştir 125 kuruş mukabilinde sahibinden temin olunabilir.

Muhtevası itibarile tavsiyeye değer görülmüştür.

DERGİ

